

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΜΓ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΑΓ. ΦΙΛΟΘΕΗΣ 19.—Τηλ. 227-689 | 1 Ὀκτωβρίου 1966 | ΑΡ. 19

ΑΣ ΜΗ ΠΛΑΝΩΜΕΘΑ

«Πῦρ σιδήρω μὴ σκαλεύειν» ἐδίδασκεν ὁ Πυθαγόρας. Τὴν σοφὴν ὅμως αὐτὴν παραί- νεσιν τοῦ ἀρχαίου σοφοῦ φαίνονται λησμο- νοῦντες ἐντελῶς οἱ κατευθύνοντες σήμερον τοὺς οἶκους τοῦ σκάφους τῆς Πολιτείας. Καὶ ἀντὶ εὐγνώμονος καὶ εὐλαβοῦς ἀγάπης πρὸς τὴν Μητέρα καὶ τροφὸν τοῦ Ἔθνους Ἐκκλησίαν, ἐμφανίζονται διακατεχόμενοι ἀπὸ ἀδιάλλα- κτον καὶ ἀλαζόνα ὑπεροψίαν. Καὶ εἰσηγοῦνται μέτρα, τὰ ὁποῖα, θὰ ἐλεγέ τις, μὴ δυνάμενος ἄλλως νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἐπιδεικνυομένην και- νοτόμον καὶ ἄζηλον νομοθετικὴν σπουδὴν, ὅτι ἐμπνέει ἴσως τὸ μῖσος ἢ φιλέκδικος διάθεσις. Καὶ διατὶ ὄχι; Ἡ μήπως δὲν ὑπῆρξαν—συχνό- τατα—εὐεργετηθέντες οἱ μέγιστοι διώκται τοῦ εὐεργετήσαντος αὐτοῦς;

«Παῦσαι ὀργῆς καὶ ἐγκατάλιπε θυμόν», παραινεῖ ὁ θεῖος Δαυΐδ. «Ὁ βάλλων λίθον εἰς ὕψος, κατὰ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ βάλλει», συμ- πληροῖ ὁ σοφὸς Σειράχ. Καὶ ὄντως μέγα καὶ ἀβυθομέτρητον, ὅσον καὶ οἱ οὐρανοὶ ἐκ τῶν ὁποίων κατῆλθε, εἶναι τὸ ὕψος τῆς Ἐκκλη- σίας τοῦ Χριστοῦ. Θεία καὶ αὐλὸς εἶναι καὶ ἡ ὑπόστασις τῆς καὶ ἡ δυνάμις τῆς. Θεόσδο- τος ἢ πνευματικὴ τῆς ἐξουσία. Καὶ οὔτε διὰ τῆς βίας, οὔτε καὶ ὑπὸ ἐξωτερικῆς ὑλικῆς ἰσχύος καταβάλλεται. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐνι- σχύθη, ἐκραταιώθη καὶ ἐμεγαλύνθη διωκό- μενος. Καὶ ὁμοιάζει πρὸς τὴν φλόγα, ἢ ὁποία τόσον περισσότερο ἀναριπίζεται καὶ αὐξάνει εἰς μέγεθος καὶ λάμψιν, ὅσον βιαιότεροι πνέουν περὶ αὐτὴν οἱ ἄνεμοι. Καὶ τελικῶς, ὡς ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, ἐνέδωκεν ἢ βία τῶν κοσμοαρχῶν αὐτοκρατόρων καὶ

παρέδωκεν εἰς αὐτὸν τὸν θρόνον τοῦ Βυζαν- τίου. Πολὺ δὲ ὀλίγον ὠφέλησε τὸν Χριστια- νισμὸν ἢ ἐπακολουθήσασα προστασία τῆς αὐτοκρατορικῆς αὐθαιρεσίας. Διότι ἔθραυσε μᾶλλον τὴν ὁρμὴν του καὶ τὴν δυνάμιν του, ποὺ ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῆς ἀδαμαντίνης βάσεως τῆς ἐσωτερικῆς ἀρετῆς. Καὶ ὄχι μόνον τὴν εἰκονοκλασίαν ἐδέχθη καὶ ἐστήριξε τὸν Ἀρεια- νισμὸν· ἀλλὰ καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἐξορίαν τὸν ἱερὸν Χρυσόστομον...

Ἄς ἐνθυμηθῶμεν ὅμως, συγκλειόμενοι πρὸς καιρὸν, ὡς εἰς ἄσυλον, ἐντὸς τῆς ἰδίας ἡμῶν ψυ- χῆς, ὅτι καταιγιστικοὶ συρίζουν περὶ ἡμᾶς ἄνε- μοι· καὶ «θάλατταν ὀρώμεν, κάτωθεν ἀναμο- χλευομένης τῆς ἀβύσσου», ὅπως ἔλεγεν ὁ θεῖος Πατὴρ. «Ὅτι ὄφεις ἐνεδρεύουσιν ὑπὸ τὰ ἄνθη· καὶ Σειρήνες ἐποχοῦνται ἐπὶ τῶν γελαστῶν κυμάτων, πνέουσαι τὸν θάνατον. «Προκόπτει— ἀληθῶς—ἡ νύξ». Καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ νοητοῦ στερεώματος τῆς ἀγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, ὡς ἀπὸ ἄλλου Ἡλίου πνευματικοῦ, θὰ προέλ- θῃ ἡ αὐγὴ τοῦ σωτηριώδους λόγου τῆς ἀληθείας. Διότι - ἀτυχῶς - εἰς τοὺς καιροὺς μας αὐτοὺς ἐπραγματοποιήθη πανώλεθρος διά- ζευξις τοῦ ἔσω καὶ τοῦ ἔξω ἀνθρώπου· τῆς συν- ειδήσεως ἀπὸ τῆς πράξεως· τοῦ δικαίου ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ἐνεργείας καὶ δράσεως. Καὶ ἐνῶ ὁ θεϊότατος Πλάτων ἐταύτιζε τὴν Ἐπιστήμην καὶ τὴν Ἀρετὴν, καὶ τὴν κακίαν πρὸς τὴν ἀμάθειαν, ἢ Παιδεία σήμερον, χωρισθεῖσα ἀπὸ τοῦ ἥθους, ἀπευθύνεται κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν νοῦν, καὶ προάγει κυρίως τὴν χρησιμοθηρίαν καὶ τὸν εὐδαιμονισμὸν· καὶ ὄχι τὴν συνεί- δησιν τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ ἠθικοῦ χρέους,

ΤΑ ΕΙΡΗΝΙΚΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Η ΕΚΤΕΝΗΣ ΕΝ Τῇ ΔΥΣΕΙ

Εἰς τὴν Δύσιν ἡ Ἐκτενὴς φαίνεται ὅτι ἐχρησιμοποιοῦντο μᾶλλον εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις, ὅποτε συνάδουε τὰς Ἀγρυπνίας, Παρακλήσεις, Δεήσεις ἐν ὥρᾳ θλίψεων ἢ μεγάλων συμφορῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν δεήσεων ἦτο πάντως περικεικομμένος. Ἡ σημερινὴ Λειτουργία ἐν τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀρχίζει μὲ τὸ Κύριε Ἐλέησον, διὰ νὰ ὑπενθυμίξῃ εἰς τοὺς πιστοὺς τῆς τὴν ἀρχαιότητα καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν μεγάλην σπουδαιότητα, τὴν ὁποίαν εἶχε ψαλλόμενον εἰς τὸ ἐνδιάμεσον τῶν δεήσεων. Δύο μόνον λέξεις, καὶ ὅμως συμπυκνῶνουν ὅσα θὰ εἶχε νὰ εἴπῃ ἡ ἐνδεὴς καὶ τάλαινα ψυχὴ τοῦ ἁμαρτωλοῦ.

Ἀπὸ λειτουργικῆς ἀπόψεως δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι ἡ Δυτικὴ Λειτουργία εἰς τὴν σημερινὴν μορφήν τῆς πολλὰ ὀφείλει εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀπὸ

τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἁγίας Ἐλένης, καὶ εἰδικώτερον κατὰ τὸν ε' καὶ στ' αἰῶνα ἓνα μέγα ρεῦμα μεταφορᾶς λειτουργικῶν ἐθίμων καὶ θρησκευτικῶν συνηθειῶν λαμβάνει διεύθυνσιν πρὸς τὴν Δύσιν. Τὸ ρεῦμα κυρίως πηγάζει ἀπὸ τὴν μητέρα τῶν Ἐκκλησιῶν Ἱερουσαλήμ, τὴν Συρίαν, καὶ κατὰ δεύτερον λόγον ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ καταλήγει ὁ ροῦς του εἰς τὴν Β. Ἀφρικὴν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν μέσσην Ἰταλίαν. Τοῦτο τὸ ρεῦμα ἠκολούθησε καὶ ὁ μεταφυτευθεὶς Μοναστικὸς βίος. Τοῦτο τὸ ρεῦμα ἠκολούθησε καὶ ὅλη ἡ χριστολογικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, λόγῳ τῆς πρώτης διατυπώσεως αὐτῆς εἰς τὰς γνωστὰς ἐριδας περὶ τὸ Πρόσωπον τοῦ Κυρίου εἰς τὴν κατὰ Ἀνατολὰς Ἐκκλησίαν.

Πολὺ περισσότερο ὅμως ἡ ἐπίδρασις τῆς Ἀνα-

μέχρι τῆς καταστροφῆς καὶ αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως. Καὶ ὅμως τῆς ἠθικῆς δυνάμεως μέγα ὑπῆρξεν—πάντοτε καὶ πανταχοῦ—τὸ κράτος, καὶ ἀπεριόριστος ἡ ἰσχὺς. Καὶ δι' αὐτῆς, καὶ ὄχι διὰ τῆς ὑλικῆς δυνάμεως, ἐστήθησαν κατὰ καιροῦς τὰ ἀθάνατα Ἑλληνικὰ τρόπαια. Ἐν τῇ πραγματικότητι δὲ σήμερον, τὸ ὑψηλὸν αὐτὸ ἔργον τῆς καλλιέργειας τοῦ ἥθους καὶ τοῦ ἠθικοῦ χρέους ἐπιτελεῖ, ἀθορύβως καὶ ἀνευδότης, ἡ τόσον ἀτόπως παραθεωρουμένη ἁγία ἡμῶν Ἐκκλησία. Καὶ οὐδέποτε ἔπαυσε παιδαγωγοῦσα, φωτίζουσα καὶ στηρίζουσα τὸν λαόν μας εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ καὶ εἰς τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν Πατρίδα, τὸν αἱματόφυρτον τῆς ὁποίας βωμὸν κατέχραναν ὅλως προσφάτως—δὲν θὰ παύσωμεν νὰ τὸ ὑπενθυμίζωμεν—ὑπερπενταχόσιοι μαρτυρικοὶ λειτουργοὶ τῆς.

* * *

Ἀποτελεῖ ὅμως πλάνην μεγίστην καὶ ὀλεθρίαν ἢ παρατηρουμένη καὶ ὀλοῦν ἐντεινομένη ἀπολάκτισις τοῦ ἥθους ἀπὸ τὴν καθημερινὴν μας ζωὴν. Εἶναι δὲ σφάλμα δεινόν, ν' ἀναζητῆται ἡ προκοπὴ καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς Πολιτείας εἰς πολιτικὰ ἀπλῶς σχήματα· καὶ εἰς τὴν τελειοποίησιν τῶν τύπων τοῦ διέποντος ἡμᾶς πολιτεύματος. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀναγκαιοῦ καὶ προέχει ἀπολύτως εἶναι τὸ ἥθος· καὶ ὁ ἠθικὸς καταρτισμὸς τοῦ πολίτου. Αὐτὸς ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν καὶ τὸ θεμέλιον

παντὸς πολιτεύματος. "Ὅταν αἱ ρίζαι τοῦ δένδρου εἶναι ἀσθενεῖς καὶ σαπράι, εἰς οὐδὲν ὠφελεῖ οἰαδήποτε καλλιέργεια. Καὶ εἰς μάτην ἀποβαίνουν καὶ οἱ καθαρισμοί, καὶ οἱ ἐνοφθαλμισμοί, καὶ οἱ ἀτελεύτητοι μόχθοι τῶν καλλιεργούντων. Τὸ δένδρον μαραίνεται, μικρὸν κατὰ μικρὸν, καὶ καταπίπτει, κατάξηρον καὶ νεκρὸν, ἐπὶ τῆς γῆς...

* * *

Ποῦ βαδίζομεν λοιπόν, ἀντιμαχόμενοι πρὸς τὴν ἁγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν, καὶ παραθεωροῦντες τὴν ἀναμορφωτικὴν τῆς ἀποστολῆς καὶ τὰς θεοπαραδότους ἐξουσίας τῆς; Πῶς λησμονοῦμεν, τόσον ἀτόπως, ὅτι δι' αὐτῆς ἐκυλίσθη ἡ βαρυτάτη πέτρα τῆς μακραίωνος δουλείας μας; Πῶς μᾶς διαφεύγει, ὅτι αὐτὴ πάντοτε ὠπλισε τὴν χεῖρα τοῦ Ἑλληνοῦ, διὰ νὰ δρέψῃ τὰς δάφνας τῆς νίκης εἰς τὰ πολύνεκρα πεδία τῶν μαχῶν; "ὦ, ἄς μὴ πλανώμεθα. Καὶ ἄς μὴ παίζωμεν ἐν οὐ παικτοῖς. Ἄς εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι ἡ Ἑλλάς, ἀν πρόκειται ν' ἀκτινοβολήσῃ καὶ πάλιν, ἀπὸ τὸ πῦρ τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου θ' ἀνάψῃ τὴν δᾶδα τῆς νέας τῆς Δόξης. Διότι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς θρησκευεῖται γνησίως. Καὶ τιμᾶ καὶ ἀγαπᾶ καὶ σέβεται, ὡς Μητέρα του, τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν του. Καὶ εἶναι καὶ σήμερον, ὅπως ἔλεγεν ὁ ἀρχαῖος ποιητής, «Κάδμου τοῦ πάλα νέα τροφή».

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

τολῆς φαίνεται ἐπὶ τοῦ Λειτουργικοῦ πεδίου. Ἡ δημόσιος λατρεία ἐν τῇ Δύσει ἀρχικῶς ἐξαπαρτηρί-
ζετο ὡς μᾶλλον ψυχρά, ἀνταποκρινόμενη εἰς τὸν χαρα-
κτῆρα καὶ τὴν στεγνὴν ψυχροσύνθεσιν τοῦ κατοικοῦ
τῆς δυτ. Εὐρώπης. Ἐχρειάζετο ἐπομένως κάποια
μετάγγισις, ἕνας ἐμπλουτισμὸς ἀπὸ τὸ αἰσθηματικὸν
καὶ μυστηριακὸν στοιχεῖον. Καὶ τοῦτο μόνον ὁ λα-
τρευτικὸς τόνος τῆς Ἀνατολικῆς λατρείας ἠδύνατο
νὰ δανείσῃ.

Ἦρχισαν κατὰ ταῦτα εἰσερχόμενα λειτουργικὰ
ἔθιμα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διεκρίνετο τὸ κατανυκτικὸν
στοιχεῖον, ἡ διάταξις τῶν μεγάλων ἐορτῶν τοῦ Πά-
σχα καὶ τῶν Χριστουγέννων. Κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον
μετεφράσθησαν ἐν τῇ Δύσει τὰ ποιήματα Ἐφραίμ
τοῦ Σύρου. Οὕτως εἰς τὴν λειτουργικὴν γλῶσσαν καὶ
λατρευτικὴν ἔκφρασιν τῆς Δύσεως ἀρχίζει νὰ βλέπη-
ται τὸν αἰσθηματικόν, τὴν θερμότητα τῶν ἑσωτε-
ρικῶν διαθέσεων αἱ ὁποῖαι κατακαίουν τὴν εὐλαβῆ
καρδίαν. Ἡ ἀδρανοῦσα καρδία τίθεται εἰς κίνησιν
ἐνῶ μέχρι τότε μᾶλλον ἡ λογικὴ προσήχεται. Ἄς μὴ
λησμονῆται ὅτι εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ κατανυκτικοῦ
μέρους πολὺ συνετέλεσε καὶ τοῦτο, ὅτι οἱ κύριοι εἰσα-
γωγεῖς καὶ μεταφωτευταὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν συνηθειῶν
τῆς Ἀνατολῆς ἦσαν ἄγιοι γυναῖκες.

Ὁ πάπας Γελάσιος ὁ α' (492-496) ὑπῆρξε κατὰ
κοινὴν ὁμολογίαν τῶν λειτουργιολόγων ὁ κυριώτερος
μεταρρυθμιστὴς καὶ συνθέτης τῶν λειτουργικῶν κει-
μένων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς αὐτὸν ὀφείλεται
ἡ καθιέρωσις τῆς Λιτανείας, τῆς ὁποίας τὸ κείμενον
αὐτὸς τὸ συνέταξε, βασισθεὶς ἐνοεῖται ἐπὶ τοῦ ἑλλη-
νικοῦ ὑποδείγματος. Ἡ οὕτως εἰσαχθεῖσα Ἐκτενὴς
κατέληγεν εἰς ἐκάστην αἵτησιν μὲ τὸ Κύριε Ἐλέησον
καὶ εἰς τὰ διασωθέντα λατινικὰ χειρόγραφα εἶναι γνω-
στὴ ὡς DERPECATIO GELASII. Ὁ λαὸς ψάλλων
ἑλληνιστὶ τὸ Κύριε Ἐλέησον συνησθάνετο ὅτι ἐξέ-
βαλε κραυγὴν βοήθειας καὶ ἐλέους.

Εἰς διάστημα 30 ἐτῶν ἡ τοιαύτη Λιτὴ ἐπεβλήθη
εἰς ἀπάσας τὰς Ἐκκλησίας τῆς Δ. Εὐρώπης. Τὴν
σημασίαν τῆς ἐξαιρεῖ εἰς κανὼν τῆς ἐν VAISON
Συνόδου μὲ τὰς λέξεις: «Ἡ γλυκεῖα καὶ σωτηριώδης
πράξις τοῦ ψάλλειν τὸ Κύριε Ἐλέησον πάλιν καὶ ἐκ γένου
μετὰ μεγάλης εὐλαβείας καὶ ἱεροπρεπείας» ἀποτελεῖ
τρόπιον τῆς λειτουργικῆς ζωῆς τῆς Δύσεως. Ἐνα
αἰὼνα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γελασίου, ἄλλοις ἐπίσκο-
πος τῆς Ρώμης, ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Μέγας ἐξήγει
εἰς ἕνα ἐπιστολογράφον του, παραπονούμενον διὰ τὸν
ἀκρωτηριασμὸν τῆς Ἐκτενοῦς, ὅτι καὶ μὲν ἐν Ρώμῃ
κατὰ τὰς καθημερινὰς Ἀκολουθίας παραλείπουν τὸ
τιμῆμα τοῦ DEPRECATIO, προσφέρουν ὅμως εὐ-
λαβῶς ἐπανειλημμένως τὸ «Κύριε Ἐλέησον, Χριστὲ
Ἐλέησον». Τόσην σπουδαιότητα ἔδιδον ἐν Ρώμῃ εἰς
τὸ Κύριε Ἐλέησον, ὥστε τὸν στ' αἰὼνα ἀποτελεῖ τὸ
περιπαθέστερον μουσικὸν μέλος τῆς Λειτουργίας,
ὡς ἀκόμη καὶ σήμερον ἐνιαχοῦ τῆς Δύσεως.

Ἐὰν προέβημεν εἰς τὴν λεπτομερῆ παράθεσιν τῶν
ἀνωτέρω δὲν ἐκινήθημεν ἀπὸ ἀρχαιολογικὴν περιέρ-
γειαν. Ἡ πρόθεσις μας εἶναι νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν
ἠθικὴν σημασίαν τῆς Λιτανείας εἰς τὸ ὅλον οἰκοδόμημα

τῆς Λειτουργίας, τόσον ἐν Ἀνατολῇ, ὅσον ἀργότερον
καὶ ἐν τῇ Δύσει. Διὰ τοὺς Ρωμαίους τὸ Κύριε Ἐλέη-
σον ἦτο τι ἐξωτικόν, ἄφθαστον, μεγαλοπρεπές. Διὸ καὶ
ἐπ' αὐτοῦ ἐνέκυψαν οἱ διασημότεροι τῶν μουσουργῶν
καὶ συνθετῶν. Τοὺς συνεχίνει καὶ δι' ἄλλον λόγον,
ὅτι ἦτο ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ, ἡ ἔκρηξις τοῦ πόνου τῶν
ἀμαρτωλῶν ζητούντων τὴν ἐπιείκειαν τοῦ Οὐρανοῦ
καὶ τὴν ἐπέμβασίν του εἰς τὸ δράμα τῆς ἀγωνιζο-
μένης κατὰ τοῦ κακοῦ γῆς.

Οὐδεμία ἐπομένως προκύπτει ἀμφιβολία, ὅτι
τόσον ἡ ἀρχικὴ θέσις τῶν «Ἐκτενοῶν» δὲν ἦτο αὐτὴ
ὅπως σήμερον, οὔτε τὸ περιεχόμενον των ἦτο ἀπαράλ-
λακτον. Καὶ θέσιν ἠλλαξε, καὶ θέματα αἰτήσεων πρὸς
τὸν Θεόν, ἀναλόγως τῶν ἐκάστοτε ἀναγκῶν καὶ λει-
τουργικῶν συνθηκῶν. Ὁ σύγχρονος λειτουργιολόγος
Juan Mateos μὲ ἀδιάσειστα ἐπιχειρήματα ἀποδει-
κνύει, ὅτι καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Λειτουργίαν τοῦ Χρυσο-
στόμου τὰ «Εἰρηνικὰ» μετεπήδησαν ἀπὸ τὴν ἀρχι-
κὴν των θέσιν ἀλλαχοῦ, διότι τοῦτο ἐκρίθη πρακτι-
κώτερον εἰς τὴν κρίσιν τῶν παλαιότερων ἐπισκόπων¹.

Σπουδαία μαρτυρία φανερώουσα πιθανὸν ἐπί-
δρασιν τῆς λατρευτικῆς τάξεως τοῦ ἀλεξάνδρινοῦ
κανόνος :

«Τοὺς νοσοῦντας Κύριε τοῦ λαοῦ σου ἐπισκεψά-
μενος ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς ἴασαι, τὸ πνεῦμα
τῆς ἀσθενείας ἐξέλασον ἀπ' αὐτῶν... τοὺς ἐν φυ-
λακαῖς ἢ μετάλλοις ἢ δίκαις ἢ πικρᾷ δουλείᾳ ἢ
φόροις κατεχομένους πάντας ἐλέησον, πάντας
ἐλευθέρωσον...»².

Ὁ Ἀρνόβιος εἰς τὸν ἐπὶ Δεκίου διωγμὸν ἐπε-
ξηγεῖ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον τὸ περιεχόμενον τῶν
κοινῶν δεήσεων. Προσθέτει καὶ τοὺς κεκοιμημένους
τελειῶς ἀνεξαρτήτως τοῦ μνημοσύνου αὐτῶν εἰς τὰ
δίπτυχα διαρκούντος τοῦ καθαγιασμοῦ καὶ μετ' αὐτόν.
Καὶ εἰς αὐτὸν βλέπει ὁ μελετητὴς πῶς οἱ ἀρχαῖοι δι-
δάσκαλοι εἶχον ὡς ἀφετηρίαν τῆς συνθέσεως τῶν λει-
τουργικῶν διατάξεων τὴν προτροπὴν τοῦ ἀπ. Παύλου
(I Τιμ. 2,1-6), ἰδιαίτερος δὲ τὸν πρῶτον στίχον³.

Πολὺ διεξοδικώτερος εἶναι ὁ ἱ. Αὐγουστῖνος.
Ἀπαντῶν εἰς ἀπορίας τοῦ Παυλίνου Nole, δι' ἐπι-
στολῆς ἐπιχειρεῖ καὶ μίαν φιλολογικὴν ἀνάλυσιν τῶν
δεήσεων, ἐξ ὧν φαίνεται τὸ δῆλημα τῶν μεταφρά-
σεων ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου εἰς τὴν λατινικὴν
ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του :

«Εἶναι πολὺ δύσκολος ἡ μετάφρασις κάθε λέ-
ξεως τῶν λόγων τοῦ ἀπ. Παύλου I Τιμ. β'. 1.

Ἡ ἐννοία των θὰ διαλευκανθῆ μόνον ἀπὸ τὸ πρω-
τότυπον. Διότι σπανίζουσιν παρ' ἡμῶν οἱ μεταφρα-
σταὶ οὔτινες ἐπεμελήθησαν ν' ἀποδώσουν τὸ ἀκρι-
βὲς νόημα. Τὰς λέξεις τοῦ ἀποστόλου «παρακαλῶ
πρῶτον πάντων ποιεῖσθαι δεήσεις, προσευχάς, ἐν-

1. Evolution historique de la Liturgie de saint Jean Chrysostome; dans «Proche Orient Chrétien», vol. 1965, IV, pp. 333-351.

2. Brightman, σ. 127.

3. Adversus Nat. I, IV, XXXVI, P.L. στ, 1076.

τεύξεις, εὐχαριστίας... (obsecro, fieri obsecrationes), ἀσφαλῶς γραφείσας ἑλληνιστί, δὲν τὰς ἐχρησιμοποίησε μὲ τὴν ἰδίαν ἔννοιαν. Ἐκεῖ ὅπου τὸ λατινικὸν λέγει obsecro, ὁ ἀπ. Παῦδος ἔγραψεν ἑλληνιστί «παρακαλῶ». Ὅπου πάλιν ὁ μεταφραστὴς ἀπέδωκε obsecrationes, τοῦτο ἦτο τὸ «δεήσεις». Αἱ λοιπαὶ λέξεις : orationes, interpellationes, gratiarum actiones, ἐμφανίζονται εἰς τὰ πλεῖστα τῶν λατινικῶν χειρογράφων... Μοῦ φαίνεται ὅτι συμφώνως μὲ τὰ ἀνωτέρω ἅπανα ἡ Ἐκκλησία δέον νὰ πράττῃ ἀναπέμπουσα precationes, δεήσεις κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ἱερῶν μυστηρίων, πρὸ τῆς καθοσιώσεως τῶν προτεθέντων δώρων εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Κυρίου... Οἱ ἐπίσκοποι, ὡς πρεσβευταί, προσφέρουν τοὺς πιστοὺς διὰ τῆς εὐλογίας τῶν χειρῶν καὶ τοὺς ἀναθέτουν εἰς τὴν εὐσπλαγγίαν... Μετὰ τὴν λήξιν τῶν προσευχῶν αὐτῶν ἐπακολουθεῖ ἡ προσφορά τῆς εὐχαριστίας (gratiarum actio), ἧπερ ἀποτελεῖ τὴν τελευταίαν παραγγελίαν τοῦ ἀποστόλου»⁴.

Ἀξίζει νὰ προσέξωμεν ὅτι κατὰ τὸν ἰ. Αὐγουστῖνον αὐτὴ ἦτο ἡ καθολικὴ πράξις εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀφρικῆς. Ἡ Β' Σύνοδος τῆς Mileve (416), εἰς ἣν ἔλαβεν μέρος ὁ ἰ. Αὐγουστῖνος μὲ τὸν 12 κανόνα της, ὀρίζει ὡς λειτουργικὴν πράξιν τὴν ἀνάπεμψιν δεήσεων ἀνταποκρινομένων εἰς τὰς πολυπληθεῖς ἀνάγκας τῶν πιστῶν, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ καὶ ἡ δοξολογία (Mansi concil. IV, 330). Ἡ ἐν Καρθαγένῃ Γ' Σύνοδος (397) μὲ τὸν 24 κ. παρήγγειλε ὡς κανόνα λειτουργικὸν τὴν εἰδικὴν προσφορὰν ἱερωσίων (Mansi concilia 3,884) ἐν ἀντιθέσει μὲ τὰς «Εὐχὰς» τῆς ἀναφορᾶς καὶ τοῦ καθαγιασμοῦ, τῶν ὁποίων ἡ θέσις εὐρίσκεται ἄλλοῦ. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Κασσιανὸς ὀνομάζει τὸ τμήμα τοῦτο post orationum missam (De instit. coenobiorum, II 14).

Ὁ ἰ. Αὐγουστῖνος εἰς μίαν Πασχαλινὴν του ὁμιλίαν ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς νεοφύτους τοὺς βεβαίω-
νει :

«Ἐἴσθε εἰς ἀκρόασιν παρὰ τῷ Θεῷ.

Αἱ αἰτήσεις σας καταγράφονται, διὰ τοῦτο καὶ πρέπει νὰ εἶναι εἰλικρινεῖς» (Sermo II,1).

Ἡ Χαλδαϊκὴ προαναφορὰ διασώζει μίαν θαυμασίαν προσευχὴν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ἀρετὰ μακράν. Περιγράφει μὲ ποιητικὸν ὕφος τὴν θέσιν τῆς εἰρήνης εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς θ. οἰκονομίας. Ὁ λειτουργῶν ἐν συνεχείᾳ πλησιάζων τὸ θυσιαστήριον τὸ ἀσπάζεται λέγων :

«Εἰρήνη σοι, ὦ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ, εἰρήνη τοῖς ἱεροῖς μυστηρίοις ἐναποτιθεμένοις ἐπὶ δὲ εἰρήνη σοι, ἱερουργῷ τοῦ ἁγ. Πνεύματος».

Ἀκολουθῶς ἀσπάζεται τὰ θ. δῶρα, τὸν παριστάμενον διάκονον, ἵνα ἐν συνεχείᾳ ἐπακολουθήσῃ ὁ ἀσπασμὸς τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν πιστῶν. Ἀλλὰ καὶ

ὁ διάκονος ἀπαντᾷ : «Ἐκαστος δότω τὴν εἰρήνην τῷ πλησίον του... Πάτερ, δὸς τὴν εἰρήνην...»⁵.

Εἰς παρομοίας αἰτήσεις τῆς Ἐκτενοῦς ἀναφέρεται ὁ ἰ. Αὐγουστῖνος. Πρὶν ἀκόμη ἀπέλθουν οἱ Κατηχούμενοι ἀνεπέμποντο διάφοροι δεήσεις ὑπὲρ τῶν ἀπίστων καὶ ἄλλων :

«Ἦκουσες τὴν φωνὴν τοῦ ἱερέως παρὰ τὸ θυσιαστήριον καλοῦντος τὰ πλήθη νὰ προσευχηθοῦν ὑπὲρ τῶν ἀπίστων, ὅπως ὁ Θεὸς ἐπιστρέψῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν. Ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων ἵνα τοὺς ἐμπνεύσῃ τὸν πόθον τῆς ἀναγεννήσεως. Ὑπὲρ τῶν πιστῶν ἵνα καλλιεργήσουν τὰ δῶρα τὰ δοθέντα εἰς αὐτούς». (Epist. 217,1).

Συγγραφεὺς τοῦ Ε' αἰῶνος ματρυρεῖ ὅτι εἰς ἐπιστολήν, ἀποδιδομένην εἰς τὸν Πάπαν Καίλεστινον I πρὸς τοὺς Γαλάτας ἐπισκόπους, ἐτελοῦντο παρόμοιαι εὐχαί :

«Κλῆρος καὶ ὀλόκληρος ὁ λαὸς μετὰ δακρύων ἐδέοντο διὰ μὲν τοὺς ἀπίστους ὅπως τοὺς δοθῇ πίστις. Διὰ τοὺς εἰδωλολάτρας ὅπως ἀπελευθερωθοῦν ἀπὸ τὴν πλάνην, ὅπως ἡ ἀχλύς ἢ καλύπτουσα τὸν νοῦν των διαλυθῇ καὶ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας καταυγάσῃ τοὺς Ἰουδαίους. Διὰ τοὺς αἰρετικούς ὅπως ἀφυπνισθοῦν καὶ ἐπανέλθουν εἰς τὴν καθολικὴν πίστιν. Διὰ τοὺς Σχισματικούς ὅπως ἐπανεύρουν τὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης τὸ φάρμακον τῆς μετανοίας ἐκτιμηθῇ ἀπὸ τοὺς ἀποστάτας. Διὰ τοὺς Κατηχουμένους ὅπως εὐρόντες τὸ μυστήριον τῆς ἀναγεννήσεως ἀποκτήσουν θέσιν τοῦ οὐρανοῦ ἐλέους ἀνοιχθέντος ὑπὲρ αὐτῶν». (Mansi : sacrorum conciliorum nova collectio IV, 427).

Προκειμένου περὶ τῆς «Μεγάλῃς συναπτῆς» πρέπει νὰ προσέξωμεν εἰς μίαν ποιητικὴν διαχώρισιν τῶν περιεχομένων αἰτημάτων. Τὰ μὲν ἔχουν χαρακτῆρα ὑπομνηματικόν. Πιθανώτατα αὐτὰ νὰ ὀφείλουν τὴν ἀρχὴν τῆς συνθέσεώς των εἰς τὴν Δ. Συρίαν. Τὰ δὲ καθαρῶς αἰτήματα εἰρηνικὰ ἢ ἱεραῖα ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Θεὸν καὶ προσέρχονται ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ ἐκτενὴς αὐτὴ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀνάλογον γνωστὴν ὡς «καθολικὴν», σειρὰν δηλ. αἰτημάτων συναντωμένην εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ ἁγίου Ἰακώβου μετὰ τὴν προσφορὰν. Διαφέρει ὡς «μεγάλῃ» τῆς λεγομένης «μικρᾶς συναπτῆς» λόγῳ τῆς βραχύτητος ἀναφερομένης δὲ μετὰ τὰ β' καὶ γ' ἀντίφωνα.

Κατὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα ἡ Ἐκτενὴς ἐψάλλετο ὑπὸ τοῦ διακόνου οὐχὶ πρὸ τῆς ὥραίας πύλης, ὡς γίνεται σήμερον, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος. Τοῦτο ἐγένετο ἵνα ἡ ἐπήκοος πᾶσι καὶ ἵνα προκαλέσῃ μεγαλυτέραν τὴν συμμετοχὴν τοῦ λαοῦ. Ἐντεῦθεν καὶ ἐπεκράτησε ὅρος Διακονικόν.

Ἡ ἐνότῃς τῆς ἀνθρωπ. κοινωνίας ἀπὸ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐταυτίσθη μὲ τὴν μυστηρικὴν ἐνότῃτα. Ἡ θ. Λειτουργία δημιουργεῖ νέους δεσμοὺς κοινότητος, ἀδελφότητος, ἀγάπης.

5. P. E. Germaeyel : Avant-Messe Maronite, Ed. Orientalia Christiana Analecta No 174-Roma, 1965, Khrouri-SARKIS : Baiser de Paix OS. V. 1960 p. 23-32.

4. Epist. CXLIX 12-17 P.L. 33,635-637.

Τὴν ἰδέαν αὐτὴν ἀναπτύσσει ἤδη ἡ Διδαχὴ τῶν Ἀποστόλων (9).

Θὰ τὴν ἀπαναλάβῃ ἀργότερον ὁ ἱ. Αὐγουστίνος :

«Ἡ Εὐχαριστία καθιστᾷ τοὺς κοινωνοῦντας ἀφάρτους καὶ ἀθανάτους. Τοὺς εἰσάγει εἰς τὴν κοινωνίαν τῶν ἁγίων, ὅπου βασιλεύει ἡ πλήρης καὶ τελεία εἰρήνη καὶ ἡ ἐνότης. Ἰδοὺ διατὶ ὁ Κ.Ι.Χ. ἐπαρουσίασε τὸ Σῶμά του καὶ τὸ αἷμά του ὑπὸ τὰ εἶδη στοιχείων προσερχομένων ἀπὸ τὴν ἐνωσιν πολλῶν ἄλλων στοιχείων. Πράγματι, ὁ ἄρτος τῆς εὐχαριστίας συνίσταται ἀπὸ πολλοὺς κόκκους σίτου καὶ ὁ οἶνος ἀπὸ πολυαριθμοὺς κόκκους σταφυλῶν»⁶.

Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ Βάπτισμα πρῶτον μᾶς εἰσάγει εἰς μίαν νέαν ζωὴν. Ἐδῶ εἶναι ἡ ἀρχὴ ἀκόμη, ἡ ἀφετηρία. Προσπατεῖται συμπλήρωσις καὶ πλήρης συμμετοχὴ εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Χριστοῦ διὰ καθημερινῆς τροφῆς. Πρέπει νὰ γίνωμεν κοινωνοί, σύσσωμοι, συνέστιοι, ἠνωμένοι εἰς ὅλας τὰς διαστάσεις μετὰ τὸν Χριστὸν καὶ ἠνωμένοι μεταξὺ μας. Τοῦτο ἀκριβῶς ἀνέπτυξεν ὁ Χριστὸς (Ἰωάν. 6,56.15,5) διὰ νὰ καταδείξῃ τὴν ἐνωτικὴν δύναμιν τοῦ μυστηρίου ἀκόμη καὶ εἰς τὰς κοινωνικὰς μας σχέσεις.

* *

Ἡ λειτουργικὴ θέσις τῶν Εἰρηνικῶν ἠκολούθησε τὴν ἐξέλιξιν τῆς ὅλης λατρείας⁷. Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ διασωθέντα μέχρι σήμερον λειτουργικὰ κείμενα ἐξελίχθησαν καὶ ὀρισμένα τμήματα αὐτῶν ἠλλάξαν θέσιν.

Προκειμένου περὶ τοῦ Ἰου τμήματος τοῦ θεωρουμένου καὶ ὡς εἰσαγωγῆς εἰς τὸ κυρίως Μυστηριακὸν τμήμα, γνωστὸν ἄλλως καὶ ὡς τμήμα τῶν πιστῶν, δὲν ἦτο ἐξ ἀρχῆς ὅπως εἶναι σήμερον. Ἄς ἐπιχειρήσωμεν μίαν περιγραφὴν τοῦ εἰσαγωγικοῦ μέρους ὅπως μᾶς τὴν περιγράφει ὁ ἱ. Χρυσόστομος.

Ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος κλῆρος καὶ λαὸς εἰσερχόμενος εἰς τὴν Λατρίαν συνήγατο τὸν Ἐπίσκοπον, ὁ ὁποῖος προτοῦ ἀνέλθῃ εἰς τὴν καθέδραν τοῦ ἐχαίρετα τὸ πλήρωμα μετὰ τὸ «εἰρήνη πᾶσι». Εὐθὺς ἀμέσως ἅπαντες ἐκάθηντο διὰ ν' ἀκούσουν τ' Ἀναγνώσματα κατὰ τὸν ἱ. Χρυσόστομον : (Εἰς Ματθ.32,6 PG 57,384). (Κατὰ Ἰουδαίων 3,6 (P.G 48,870) — (εἰς Ματθ. 32,6 PG 57,385). Εἰς Κολ. 3,4 PG 62,323).

Ὁ χαιρετισμὸς «Εἰρήνη πᾶσι» μετετέθη εἰς τὸ Σλαυικὸν Τυπικὸν ἀκριβῶς πρὸ τῶν ἀναγνωσμάτων ὅταν ἀπαγγέλλεται τὸ Προκείμενον. Ἐν συνεχείᾳ ὁ Προεστὸς ἐγκαινιάζει τὴν ἀκολουθίαν διὰ τοῦ «Ἐὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς...». Τοῦτον ἀκολουθεῖ ὁ Διάκονος. Οὗτος ὦν φερέφωνον τοῦ λαοῦ ἀπαγγέλλει τὴν μεγάλην Συναπτὴν τῶν Αἰτημάτων. Τούτων λεχθέντων ὁ Χορὸς ψάλλει τρεῖς ψαλμοὺς διαλογικῶς, γνωστοὺς καὶ ὡς «Ἀντίφωνα» διὰ νὰ ἐπακολουθήσουν δύο μικρὰ («Συναπτὰ»).

6. Tractationes 26 in Johannem. P.L. 35, 1614.

7. Juan Mateos : Le Typicon de la Grande Eglise, vol. 1-2, édit. «Orientalia Christiana Analecta», 1963.

Ἐγενήθη ἡ ἀπορία ὡς πρὸς τὴν ἀρχαιότητα τῶν ἐκτενῶν τούτων. Οὐδέποτε ὑπῆρξεν ὁμοιομορφία. Τὸ περιεχόμενον τῶν Αἰτήσεων ἐποίκιλλε ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν ἐκάστης ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας. Κάθε τόπος ὑπέφερεν ἀπὸ ὀρισμένας ἐλλείψεις καὶ ἀνάγκας καὶ ἦτο φυσικὸν τὰ «Εἰρηνικά» ν' ἀνταποκρίνονται εἰς τοὺς πόθους τῶν προσευχομένων καὶ νὰ ἐκφορῶνται τὰς δεήσεις αὐτῶν. Ἡ σημερινὴ θέσις τῆς «Μεγάλης Ἐκτενοῦς» ἀνέρχεται εἰς τοὺς τελευταίους αἰῶνας. Κατὰ τὸν ΙΧον αἰῶνα ἀνεγινώσκειτο μετὰ τὴν μικρὰν εἴσοδον καὶ πρὸ τοῦ τρισαγίου. Διὰ τοῦτο εἶναι γνωστὴ καὶ ὡς «αἰτήσις τοῦ τρισαγίου» (Τυπικὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας κατὰ τὸν κώδικα τοῦ Λένινγκραντ 225). Ἡ Κωνσταντινούπολις διατηρεῖ τὴν τάξιν αὐτὴν μέχρι τοῦ XIIου αἰῶνος, ὅπως βεβαιοῦν οἱ κώδικες τοῦ Ἰσιδώρου Πυρομάλλου καὶ τοῦ Τυπικῶν τῆς Εὐεργέτιδος. Τὸ Διακονικὸν τοῦ Συναϊτικῶν Κώδικος τοποθετεῖ τὴν μέγαλυσιν αὐτὴν πρὸ τοῦ Τρισαγίου εἰς τὴν Λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἀπὸ τοῦ XIIIου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἡ Συναπτὴ ὀριστικῶς πλέον καταλαμβάνει τὴν σημερινὴν τῆς θέσιν. Δεσθῆτω ἐν προκειμένῳ ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῆς Συναπτῆς μεταξὺ μικρᾶς Εἴσοδου καὶ τῶν Ἀναγνωσμάτων συναντᾶται εἰς τὸ Ἀρμενικὸν Τυπικὸν καὶ εἰς τὸ Ἀμβροσιανόν. Εἰς τὰς «Ἀποστολικὰς διαταγὰς» (8,10) καὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἱ. Χρυσόστομου (Ὁμιλία 18,3 εἰς 2 Κορινθ. PG 61, 527) ἡ «μεγάλῃ Συναπτῇ» συναντᾶται μετὰ τὰ «Ἀναγνώσματα» καὶ μετὰ τὴν ἔξοδον τῶν Κατηχουμένων.

Προκειμένου περὶ τῶν «Μικρῶν Συναπτῶν» φαίνεται ὅτι αὐταὶ πολὺ μεταγενεστέρως ἐπενοήθησαν κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῆς «Μεγάλῃς». Ἡ μνεία τῆς Θεοτόκου εἶναι πολὺ μεταγενεστέρα. Πρόκειται περὶ προσθήκης τελείως ἀσχέτου καὶ ἐκτὸς συναφείας μετὰ λεγόμενα. Κατὰ τὸν λειτουργιολόγον Mateos ἡ «μικρὰ Συναπτὴ» εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς προσφωνήσεως τοῦ Διακόνου, «τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» ἢ ὁποῖα προηγεῖται τῶν ἱερατικῶν εὐχῶν. (Oremus).

Ἡ πρόσκλησις «ἐν Εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν» ἐμφανίζεται σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ ἀρχαῖα κείμενα, εἴτε διὰ νὰ εἰσαγάγῃ τὸ ἐκκλησιαστικὸν εἰς τὴν εὐχὴν τῶν Κατηχουμένων, εἴτε ὡς προοίμιον τῶν «Εἰρηνικῶν». Ὁ τύπος «ἔτι καὶ ἔτι» διὰ πρώτην φοράν συναντᾶται κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα εἰς τοὺς Κώδικας τῆς Grotta Ferratta καὶ εἰς τὴν Γεωργιανὴν ἔκδοσιν. Τὰ παλαιότερα Εὐχολόγια, ἐν πάσῃ περιπτώσει, διασώζουσι μόνον τὰς εὐχὰς τοῦ ἱερέως, τὰς ἐκφωνήσεις ἄνευ τῆς προτροπῆς «ἔτι καὶ ἔτι». Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν Ἀρμενικὴν Λειτουργίαν τοῦ 13ου αἰῶνος ἡ προτροπὴ ἀπουσιάζει τελείως. Ἀναφέρονται μόνον τὰ «Εἰρηνικά» ἀκολουθούμενα ἀπὸ τῶν Εὐχῶν, οὐχ ἦττον ἢ ἀναφορὰ εἰς τὸ θέμα τῆς «Εἰρήνης» συνδέει πολλὰ τμήματα λειτουργικὰ ὅπως μαρτυρεῖται εἰς τὴν Λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου. Εἰς τὸ τμήμα τῆς Κοινωνίας ὁ Ἀρχιδιάκονος προτρέπει τοὺς ψάλτας νὰ ψάλλουν τὸν ὕμνον τῆς Κοινωνίας μετὰ τὴν προτροπὴν «ἐν Εἰρήνῃ τοῦ Χριστοῦ ψάλωμεν». Φαίνεται ὅτι ἡ διακονικὴ πρόσκλησις διὰ τῆς «Μικρᾶς ἐκτενοῦς» ἐπενοήθη

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΡΧΑΙ

Ἀφορμὴν λαβόντες ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μεσσηνίας κ. Χρυσοστόμου δημοσιεύσεως τοῦ ὑπὸ Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς συνταχθέντος «Ἐκκλησιαστικοῦ Πρωτοκόλλου ἐθιμοτυπίας» (Καλαμάτα 1966, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Διδαχή»), σκόπιμον ἐθεωρήσαμεν ὅπως προσθέσωμεν συναφῆ ἡμετέραν συμβολήν, διαπραγματευόμενοι θέματά τινα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν κρατοῦσαν Κανονικὴν τάξιν καὶ ἐθιμοτυπίαν, ὑπὸ τὸν ἐνδεικτικὸν τίτλον «Ζητήματα ἐκκλησιαστικῆς δεοντολογίας».

Ἡ χρῆσις τοῦ ὅρου «δεοντολογία» γίνεται ἐνταῦθα κατὰ πλήρη κυριολεξίαν. Ἐξετάζεται τ. ἔ. τὸ δέον ἐξ ἐπόψεως χριστιανικῆς, νομοκανονικῆς καὶ ἐθιμοτυπικῆς.

Εἶναι δὲ τοῦτο ρητῆ ἀπαίτησις τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀξιούντος διὰ τοῦ θεοῦ Ἀποστόλου Παύλου «εἰδέναι πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφεται, ἥτις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζώντος, στύλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας» (Α' Τιμοθ. γ', 15). Δεδομένου δ' ὅτι ἡ ἀπαίτησις αὕτη ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Τιμόθεον, ἐπίσκοπον κατασταθέντα ὑπὸ τοῦ Παύλου ἐν Ἐφέσῳ, περιληφθεῖσα μάλιστα εἰς τὴν φερώνυμον ποιμαντορικὴν ἐπιστολὴν τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου, εὐλόγως συμπεραίνεται ὅτι ἡ δεοντολογία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲν εἶναι μικροῦ λόγου ἀξία.

Αὕτη αὕτη ὁμως ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου διατύπωσις τῆς ἐν λόγῳ συστάσεως ἐκφράζει σαφῶς ὅτι τὸ ζήτημα τοποθετεῖται οὐχὶ ἐπὶ τυπικῶν ἀλλ' ἐπὶ οὐσιαστικῶν βάσεων. Ὅταν ὁ Ἀπόστολος τονίζῃ τὴν ἀνάγκην ὅπως συνειδητοποιηθῇ ὅτι πρόκειται περὶ ἀνατροπῆς «ἐν οἴκῳ Θεοῦ» καὶ περὶ «ἐκκλησίας—στύλου καὶ ἐδραῖωματος τῆς ἀληθείας», εἶναι πρόδηλον ὅτι ἀπευθύνει ἐκκλησίαν εἰς τὸ χριστιανικὸν αἶσθημα περὶ τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας—στύλου τῆς ἀληθείας.

Ὡς συνέπεια τῶν ἀνωτέρω ἀκολουθεῖ ὁ κανὼν καὶ ἡ θεμελιώδης προϋπόθεσις, ὅπως πᾶσα ἡ ἐκκλησιαστικὴ δεοντολογία ἀπορρέῃ ἐκ γενικῶν χρι-

ὅταν ἤρχισαν αἱ εὐχαὶ τῶν Κατηχομένων νὰ ἀναγιγνώσκωνται μυστικῶς ἀντὶ μεγαλοφώνως. Οὕτω ἐδίδετο καιρὸς εἰς τὸν ἱερέα νὰ ἀναγνώσῃ τὰς ὀριζομένας εὐχάς.

Κατὰ τὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας ὁ διάκονος ἀνεγίνωσκε τὰ Βιβλησάρια οὐχὶ ἐνώπιον τοῦ ἱεροῦ Βήματος ὅπως σήμερον, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Ἀμβωνος, τοῦ ὁποίου ἡ θέσις κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο πολὺ πλησιέστερον τοῦ σημερινοῦ Τέμπλου.

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Καλαβρίας ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ

στιανικῶν ἀρχῶν. Πρωτίστως δηλ. πᾶσα ἐκδήλωσις, ἐνέργεια, διάταξις, πράξις κ.τ.τ. τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν ὀφείλει νὰ συνάδῃ—καὶ δὴ καὶ νὰ ἐκφράζῃ καὶ νὰ προβάλλῃ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, τὸ κατὰ Χριστὸν φρόνημα, καὶ νὰ ἀποτελῇ, οὕτως εἰπεῖν, «ἐπιστολὴν Χριστοῦ γινωσκομένην καὶ ἀναγινωσκομένην ὑπὸ πάντων ἀνθρώπων» (Β' Κορ. γ' 2), τ.ἔ. ἵνα μαρτυρηθῇ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν ὅτι οἱ ὑπεύθυνοι ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες «νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν» (Α' Κορ. β' 16).

Καὶ αἱ μὲν Κανονικαὶ διατάξεις εἶναι δεδομένον καὶ βέβαιον ὅτι προϋποθέτουσι πάντοτε τὰς εὐαγγελικὰς ἀρχὰς καὶ οὐδαμῶς ποτε ἀπάδουσι πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτῶν. Διὰ πᾶσαν δὲ ἄλλην διάταξιν καὶ καθεστῶς καὶ ἐθιμοτυπικὴν κατάστασιν ἐξεταστέα τυγχάνει ἡ συμφωνία ἢ μὴ ταύτης πρὸς τὸ ἀληθὲς χριστιανικὸν πνεῦμα. Τὸ χριστιανικὸν δέον προηγείται παντὸς ἐθιμοτυπικοῦ πρωτοκόλλου. Καὶ ἀντιστοίχως τὸ πρωτόκολλον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐθιμοτυπίας καὶ δεοντολογίας δὲν πρέπει νὰ εἶναι ξηρὸν γράμμα καὶ τύπος μόνον, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἔχη περιεχόμενον οὐσιαστικώτερον τινα χριστιανικὴν ἀπαίτησιν. Μὴ λησμονῶμεν ὅτι ὁ Κύριος ἠξίωσεν ὅπως «περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν πλεῖον τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων» (Ματθ. ε' 20). Ἐπομένως, εἶναι στοιχειῶδες χριστιανικὸν χρέος, νὰ μὴ ἔχη φαρισαϊκὸν χρῶμα, νὰ μὴ ἀποτελῇ δηλ. ἐξωτερικὸν ἀπλῶς ψιμύθιον ἢ οἰαδῆποτε ἐκκλησιαστικὴ δεοντολογία, ἀλλὰ νὰ ἀντιστοιχῇ εἰς τὸν ψυχικὸν πλοῦτον καὶ τὴν περίσσειαν τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, «καθὼς πρέπει ἀγίοις» (Ἐφεσ. ε' 3).

Ἡ κοσμικὴ ἐθιμοτυπία εἶναι ἀπλῶς συμβατικὴ καὶ κατὰ συνθήκην. Διὸ καὶ περιλαμβάνει πολλὰ κατὰ συνθήκην ψεύδη. Κατήντησε δὲ πολλάκις τύπος ἀπλοῦς καὶ κατὰ συνθήκην ψεῦδος ἕνα συλλυπητήριον ἢ συγχαρητήριον, χωρὶς νὰ ἔχη οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὸ «χαίρειν μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων». Καὶ αὕτη ἡ συμμετοχὴ τῶν κοσμικῶν ἀνθρώπων εἰς ἕνα γάμον ἢ μίαν κηδεῖαν ἢ μνημόσυνον ἀποτελεῖ δι' αὐτοὺς συνήθως ἀπλῆν κοινωνικὴν ὑποχρέωσιν, ἵνα μὴ εἴπωμεν ὅτι καὶ αὕτη αὕτη ἢ τέλεισις ἐνὸς μνημοσύνου π.χ. πραγματοποιεῖται οὐχὶ σπανίως ἵνα ἀπλῶς ἐκτελεσθῇ εἰς κοινωνικὸς τύπος. Δὲν εἶναι ὁμως νοσητὸν τοιαύτη ἐκκοσμικεῖσις νὰ εἰσχωρήσῃ καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν δεοντολογίαν, καὶ νὰ μεταβάλλῃ εἰς ψιλὸν γράμμα πλείστας ὅσας ἐκδηλώσεις τῶν ἐκκλησιαστικῶν λειτουργῶν, ἐφ' ὅσον τὸ «πνεῦμά ἐστι τὸ ζωοποιεῖν» (Ἰω. σ', 63): «τὸ γὰρ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ» (Β' Κορ. γ' 6).

Η ΕΝ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΩ ΠΑΝΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΑΣΚΕΨΙΣ

Α'

Ἡ ὀργάνωσις τῆς ὑπῆρξε πλήρης. Ἀλησμόνητος δὲ θὰ παραμείνῃ ἡ ἐγκαρδιότης, ἡ ὁποία μᾶς ἐπεδείχθη τόσον ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους, ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνεπισήμους ἀδελφοὺς Σέρβους. Ἀπὸ τῆς Α. Μακαριότητος τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν κυκλούντων αὐτὸν Σεβασμ. ἐπισκόπων μέχρι τῶν θεολόγων συναδέλφων μας καὶ τῶν μεθ' ὧν ἐρχόμεθα εἰς σχέσιν τινὰ κληρικῶν οἱ πάντες ἐφιλοτιμοῦντο, πῶς νὰ καταστήσουν περισσότερον ἄνετον, εὐχάριστον καὶ ἐλευθέραν τὴν διαμονὴν καὶ τὴν κίνησιν πάντων τῶν ἀντιπροσώπων τῶν εἰς τὴν Διάσκεψιν ἀντιπροσωπευθεισῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ καὶ τῆς Κυβερνήσεως αἱ ἐκδηλώσεις ὑπῆρξαν ὄχι ὀλιγότερον ὑποχρεωτικά. Ἐπέδειξε καὶ αὐτὴ ἀκριετὴν κατανόησιν τῶν σκοπῶν, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπέβλεπεν ἡ Διάσκεψίς μας, καὶ ἦτο ἐκδηλῶς ἡ διάθεσις τῆς νὰ ὑποβοηθήσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχῆ διεξαγωγὴν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς. Χάριτες διὰ τοῦτο ὀφείλονται πρὸς πάντας ἐκ μέρους ὅλων μας καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Πεκίου, Μητροπολίτην Βελιγραδίου καὶ Καρλοβικίου καὶ Πατριάρχην τῶν Σέρβων κύριον Γερμανόν, αἵτινες θερμαὶ καὶ ὀλόψυχοι ἐκφράζονται καὶ ἀπὸ τῶν στηλῶν τούτων.

Μετασχόντες τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπὶ τοῦ Διαλόγου μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν Ἐπιτροπῆς ὡς μέλος τῆς Ἀντιπροσωπείας τοῦ Πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων περὶ τούτων καὶ μόνον θὰ διαπραγματεύθωμεν ἐνταῦθα, ἐπαφίνοντες τὸν περὶ τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπὶ τῶν Παλαιοκαθολικῶν Ἐπιτροπῆς εἰς ἄλλους συναδέλφους, οἵτινες, ὡς ἀντελήφθημεν ἐκ τῆς κατ' ἰδίαν ἀναστροφῆς, ἔχουν ἤδη καὶ αὐτοὶ ἀποκρυσταλλώσει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ πρὸς τοὺς Διαλόγους τούτους προπαρασκευῆ ἰδίᾳ μετὰ τὴν ἐν Βελιγραδίᾳ Διάσκεψιν θὰ συντελεσθῇ, μάλιστα διὰ τῆς δημοσίας διαπραγματεύσεως τῶν θεμάτων, ἅτινα ἐν τῇ Διασκέψει ταύτῃ ἐθίχθησαν,

Οὔτε βεβαίως εἶναι ὀρθὸν νὰ καταργήσωμεν πάντα τύπον, καὶ νὰ ἀδιαφορήσωμεν διὰ τὰς διατυπώσεις καὶ τὰς λεπτομερείας τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεοντολογίας, ἵνα δῆθεν ἀποβλέψωμεν πρὸς μόνην τὴν οὐσίαν. Διότι σκοπὸς τῶν τύπων εἶναι ἡ περιφρούρησις τῆς οὐσίας. Ἡ διὰ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς οὐσίας δικαίωσις τῶν τύπων εἶναι ἡ χρυστὴ μεσότης μεταξὺ τῆς τυποποιήσεως τῶν πάντων καὶ τῆς καταργήσεως καὶ ἀγνοήσεως παντὸς τύπου. «Καὶ τὰ ὕτα ἔδει ποιεῖσαι, καὶ κεῖνα μὴ ἀφιέναι» (Ματθ. κγ' 23). Τύποι καὶ οὐσία παραλλήλως καὶ συγχρόνως καὶ συνδεδεασμένως κατὰ λόγον καὶ σχέσιν τοῦ φλοιοῦ πρὸς τὸν καρπὸν.

Ἐν μόνον εἶναι ἀπαραίτητον, προκειμένου περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεοντολογίας, νὰ ἐξετασθῇ ἐν τοῖς ἐπὶ μέρους μήπως τυχὸν ἐμφιλοχωρῆ πού τὸ κοσμικὸν πνεῦμα καὶ μετατρέπη καὶ τὰ τῆς ἐκκλη-

καὶ τῆς διὰ τοῦ τύπου διασταυρώσεως τῶν διαφόρων γνωμῶν, αἵτινες ἐκεῖ ἠκούσθησαν.

Εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν μας λοιπὸν ἀνεγνώσθησαν εἰσηγήσεις ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Διασκέψεως Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Θυατείρων κ. Ἀθηναγόρου, ὑπὸ τοῦ μέλους τῆς ἀντιπροσωπείας τῶν Ἱεροσολύμων καθηγητοῦ κ. Π. Τρεμπέλα, ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν μελῶν τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Μόσχας, ἦτοι τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Βρυξελλῶν κ. Βασιλείου καὶ τοῦ αἰδ.σ. πρωθιερέως καὶ καθηγητοῦ κ. Λιβερίου Βορονόφ, ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν μελῶν τῆς ἀντιπροσωπείας τοῦ Ρουμανικοῦ Πατριαρχείου, ἦτοι τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Μολδαβίας κ. Ἰουστίνου καὶ τοῦ θεοφιλ. βοηθοῦ ἐπισκόπου τοῦ Πατριάρχου τῆς Ρουμανίας κ. Ἀνθίμου Νίγκα, καὶ ὑπὸ τοῦ μέλους τῆς ἀντιπροσωπείας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Π. Μπρατσιώτου. Μετὰ τὰς εἰσηγήσεις δὲ ἐπηκολούθησαν συζητήσεις. Μὲ βάσιν τὴν Εἰσήγησιν τοῦ Προέδρου τῆς Διασκέψεως, ἥτις ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐκτενεστέρα, θὰ προχωρήσωμεν εἰς τὴν παρούσαν σειρὰν τῶν ἄρθρων μας παρενείροντες εἰς τὴν διαπραγματεύσιν μας καὶ ὅσα τόσον ἐκ τῶν λοιπῶν εἰσηγήσεων, ὅσον καὶ ἐκ τῶν συζητήσεων παρουσιάζονται οὐσιώδη καὶ ἐπιβεβλημένον νὰ μὴ παραδράμωμεν.

Πρὶν ἢ ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Θυατείρων ἀρξῆται τῆς ἀναγνώσεως τῆς Εἰσηγήσεώς του, ἐποιήσατο τὴν δήλωσιν, ἥτις καὶ κατεχωρίσθη εἰς τὰ ἐπίσημα Πρακτικά, ὅτι, ὅσα θὰ ἔλεγε, δὲν ἀπετέλει οὐκ ἐπίσημον γνώμην τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁμολογῶ, ὅτι ἔδοξίμασα κάποιαν ἐκπληξίν. Διότι, ἐὰν εἶχομεν ἔλθει εἰς τὴν Διάσκεψιν ἐκείνην διὰ νὰ μὴ διερμηνεύσωμεν πιστῶς τὰς γνώμας τῶν Ἐκκλησιῶν μας ἕκαστοι, τότε πῶς αὐτὴ θὰ ἠδύνατο πράγματι νὰ εἶναι Πανορθόδοξος; Καὶ πῶς λοιπὸν θὰ ἀντεπροσωπεύοντο ἐν τῇ Διασκέψει ταύτῃ αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι, ἐὰν ἕκαστος ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῶν

σιαστικῆς δεοντολογίας εἰς τὰ μέτρα τῆς κοσμικῆς τοιαύτης. Ἡ ἀποκάθαρσις ἀπὸ τοιούτων στοιχείων εἶναι ἐπιβεβλημένη καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ ἵνα σαφῶς διακρίνεται ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ ἐν πᾶσιν ἀνωτερότης τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, ἐκδήλως προβαλλομένου διὰ πάσης ἐνεργείας τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν «πρὸς οἰκοδομήν» (Ρωμ. ιε' 2, Α' Κορ. ιδ' 26). Ἐν οὐδεμιᾷ πάντως περιπτώσει ἐπιτρέπεται τοιαύτη σύγχυσις καὶ ἀνάμιξις ἑτεροκλήτων καὶ ξένων πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα διατυπώσεων, ὥστε νὰ προκαλῆται ἡ ἐντύπωσις καὶ ἡ εὐλογος ἀντίδρασις τοῦ κοινοῦ αἰσθήματος «οὐκ οἶδατε οἶον πνεύματος ἐστε ὑμεῖς» (Λουκ. θ' 55).

(Συνεχίζεται)

† Ὁ Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

ἀποσταλέντων εἰς αὐτὴν ἀντιπροσώπων ἐξέθετεν ἐν αὐτῇ τὰς ἰδίας καὶ οὐχὶ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ τὰς γνώμας ;

*

1. Οἱ περὶ καθολικοῦ χαρακτῆρος τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ἰσχυρισμοί. Ὁ Σεβασμιώτατος Θυατείρων ὅμως, φαίνεται, συνησθάνετο, ὅτι ἐν τῇ συμπαθείᾳ αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν, συμπαθείᾳ τὴν ὁποίαν συμμεριζόμεθα πάντες, θὰ ἐπροχώρει πολὺ μέχρι τοῦ νὰ προσκρούσῃ εἰς τὴν εὐαισθησίαν τῶν συντηρητικωτέρων. Πράγματι· εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων γραμμῶν τῆς Εἰσηγήσεώς του ἐκδηλοῖ τὴν προσπάθειαν ὅπως ἀποδείξῃ τὴν μετέπειτα ἐμφανεστερον διατυπωθεῖσαν θέσιν, ὅτι «ἡ σύγχρονος πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν... οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀφίνει ἀμφιβολίαν, ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ ὁμολογεῖ Ἐκκλησίαν, οὐχὶ vestigia Ecclesiae περιέχουσαν, ἀλλ' ὑγιαίνουσαν κατ' ἀρχὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, μεθ' ἧς ἡ ἔνωσις εἶναι δυνατὴ» (Ἴδε σελ. 5 τῆς Εἰσηγήσεως). Ζητεῖ δὲ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ν' ἀποδείξῃ τοῦτο ἐπικαλούμενος μαρτυρίαν τοῦ ἀειμνήστου προκατόχου του Μητροπολίτου Γερμανοῦ, τὴν ὁποίαν παραθέτει ὡς ἔπεται : «Ὁ Καθολικὸς χαρακτήρ, ὅστις πάντοτε ὑφίστατο ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ θὰ ἐπικρατήσῃ... ὁ χρόνος δὲν διέσεισε, ἀλλὰ μᾶλλον ἐνίσχυσε αὐτόν».

Ἐχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἄλλας, πᾶν ἄλλο βεβαιούσας, μαρτυρίας τοῦ αἰοδίδιμου ἐκείνου Μητροπολίτου, μίαν τῶν ὁποίων, ὡς θὰ εἴπωμεν, καὶ ἀντετάξαμεν ἐνώπιον τῆς Ἐπιτροπῆς, μετὰ τινος δυσπιστίας ἠκούσαμεν, ἐπαναληφθέντας μάλιστα ὡς ἀνωτέρω, τοὺς οὗς ὁ διάδοχός του ἀπέδιδεν εἰς αὐτόν λόγους. Ὅταν δὲ ἐπανήλομεν εἰς Ἀθήνας, ἐξηλέγξαμεν τὴν παραπομπὴν καὶ εὔρομεν τοὺς λόγους ἐξ ὀλοκλήρου παρηλλαγμένους ! Ὁ αἰοδίδιμος Μητροπολίτης Γερμανὸς τὴν πρώτην φράσιν ἀπευθύνει πρὸς ὀρθόδοξον κληρικόν, ὅστις ἔχων ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἀνόγητος ἐν τῇ πίστει δὲν εἶναι ὅρος ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἐν τῇ Ἀγγλικ. Ἐκκλησίᾳ, διότι ἐν αὐτῇ ὑφίστανται διχογνωμίαι ἐν θεμελιώδεσι ζητήμασι πίστεως», ἐκδηλοῖ π λ ἡ ρ ἰ ἄ π ε λ π ι σ ῖ ἂ ν περὶ τοῦ ὅτι εἶναι ποτε δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ ἔνωσις μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν. Καὶ λέγει πρὸς αὐτόν : «Ἄν γνωρίζω πως τοὺς δισταγμοὺς καὶ τὴν δυσχερείαν σου, ἀλλὰ δὲν συμμερίζομαι τὴν ἀπελπίσάν σου». «Διὰ τί νὰ μὴ δεχθῶμεν, ὅτι ἔσται ποθ' ἤμαρ, ὅτε ὁ καθολικὸς πύρρον, ὅστις πάντοτε ὑφίστατο ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ θὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ ὅλου σώματος... ;». Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ «καθολικοῦ χαρακτῆρος, ὅστις πάντοτε ὑφίστατο ἐν τῇ Ἀγγλ. Ἐκκλησίᾳ» ἀλλὰ περὶ «καθολικοῦ πυρρῆος», περὶ οὗ ἐκφράζεται ἡ ἐλπίς ὅτι «ἔσται ποθ' ἤμαρ», ὅτι θὰ ἐπικρατήσῃ τοῦ ὅλου σώματος. Ἐντελῶς διάφορον τὸ νόημα.

Ἡ δευτέρα φράσις ἀπευθύνεται πρὸς τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον Durkam Herbert Hensley Henson, ὅστις εἰς τὸ βιβλίον αὐτοῦ The Church of England μεταξύ

ἄλλων διαμφισβητεῖ καὶ πᾶσαν ἐκ τῶν ἐπαφῶν μετὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τί γράφει ὁ αἰοδίδιμος Θυατείρων ; «Ἄς βεβαιωθῇ ὁ συγγραφεύς, ὅτι τὴν πίστιν αὐτὴν εἰς τὴν βαθμιαίαν ἐπὶ τὸ καθολικώτερον διαμόρφωσιν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας δὲν διέσεισε, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐνίσχυσε ὁ χρόνος· δὲν θὰ διασεισῇ αὐτὴν ἢ διαβεβαιώσῃ αὐτοῦ, ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῆς προσεγγίσεως πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἀξιοσημεῖωτα ἀπὸ θετικῆς ἀπόψεως διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας» (Ὁρθόδοξα τόμος 15, 1940 σελ. 150 - 151). Δὲν ὁμιλεῖ λοιπὸν ὁ αἰοδίδιμος Γερμανὸς περὶ «καθολικοῦ χαρακτῆρος» ἐν τῇ Ἀγγλ. Ἐκκλησίᾳ, τὸν ὁποῖον «ὁ χρόνος δὲν διέσεισε ἀλλὰ μᾶλλον ἐνίσχυσε αὐτόν». Οἱ λόγοι λοιπὸν αὐτοῦ εἶναι παραπεποιημένοι. Καὶ βεβαίως δὲν θὰ ἐπέτρεπόν ποτε νὰ διέλθῃ ἐκ τῆς διανοίας μου οὐδὲ ὡς λογισμὸς ἀπλοῦς ἢ βλάβησμος ὑπόνοια, ὅτι ἐν γνώσει καὶ ἐκ προθέσεως ἐγένοντο αἱ παραποιήσεις αὐταί, θὰ εἶχον ὅμως τὸ δικαίωμα νὰ παρατηρήσω εὐλαβῶς, ὅτι, ὅταν ἀπὸ τιοαύτης ἐπισημοῦ θέσεως, πρὸς οὕτως ἱεροῦ σκοποῦς καὶ ἐνώπιον οὕτω σοβαροῦ συνεδρίου γίνωνται ἀνακοινώσεις, ἀπαιτεῖται καὶ σκέψις βαθυτέρα καὶ προσοχὴ μεγαλειτέρα περὶ παντὸς ὅ,τι πρόκειται νὰ λεχθῇ.

Τὸ ὅτι ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ κλάδον τῆς ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν μέσῃ τινὶ θέσει μεταξύ Προτεσταντισμοῦ καὶ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ τασσομένη, ὑπῆρξεν ἰσχυρισμὸς τὸ πρῶτον ὑποστηρικθῆς ὑπὸ τῶν Newman καὶ Pusey καὶ τῶν λοιπῶν Τρακταριανῶν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ αἰοδίδιμος Μητροπολίτης Γερμανὸς γράφει¹. Διετίνοντο οὗτοι, ὅτι Ρώμη - Κωνσταντινούπολις - Καντερβουρία ἀπαρτίζον ἐσωτερικῆν ἐνότητά τῆς ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, αἱ διαχωρίζουσαι ἀπ' ἀλλήλων τὰ κέντρα ταῦτα, εἶναι μικραὶ, δυνάμεναι δι' ὑποχωρήσεων τούτων νὰ ἐξουδετερωθῶν, οὕτω δὲ νὰ ἐπέλθῃ καὶ πάλιν ἡ συνένωσις αὐτῶν καὶ ἡ ἐπανασύνδεσις των διὰ τῶν παλαιῶν δεσμῶν τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, ἣτις οὕτω καὶ πάλιν θὰ ἀποκαθίστατο. Εἶναι λοιπὸν αἱ Ἐκκλησίαι αὐταὶ κλάδοι τῆς μιᾶς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐντεῦθεν προῆλθεν ἡ περὶ κλάδων θεωρία (Branch Theory), περὶ ἧς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω. Πόσον ὅμως ἀβάσιμος ἐλέγχεται καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος καταφαίνεται ἐκ τῶν προδήλων παραβόλων καὶ σοφιστικῶν ὑπερβολῶν, εἰς τὰς ὁποίας ἐξέκλιναν πρὸς ἀπόδειξιν αὐτοῦ οἱ ὑποστηρικταὶ του, τοῦ Newman μὴ διστάσαντος εἰς τὸ περίφημον ὑπ' ἀριθ. 90 φυλλάδιον (Tract) αὐτοῦ, τὸ ἐν ἔτει 1841 ἐκδοθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον «Παρατηρήσεις ἐπὶ τινῶν τῶν 39 ἄρθρων», νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι καὶ τὰ ἄρθρα ταῦτα, ἅτινα ἀπετέλουν προπύργιον τοῦ Ἀγγλικανισμοῦ δύνανται νὰ ἐρμηνευθοῦν κατὰ τρόπον,

1. Θυατείρων Γερμανοῦ, Οἱ λόγοι οἱ προκλιέσαντες τὴν νέαν ἀναθεώρησιν τοῦ Εὐχολογίου. Ὁρθόδοξια, ἔτος Β' σελ. 154 - 155. Πρβλ. καὶ Ph. Schaff, The Creeds of Christendom, Vol. I σελ. 599.

ὥστε και αὐτοὶ οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ νὰ δύνανται, ὅπως ἀποδεχθῶν ταῦτα!

Ἄλλὰ και σάλος ἀσυγκράτητος προσεκήθη τόσον μεταξύ τῶν Διαμαρτυρομένων, ὅσινες κατηγοροῦν τοὺς περὶ τὸν Newman ὡς προσκειμένους πρὸς τὴν Ρώμην και τείνοντας νὰ ἐνωθῶν πρὸς αὐτήν, ὅσον και μεταξύ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁποίων ὁ καρδινάλιος Wiseman ἠρνεῖτο, ὅτι ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ κλάδον τῆς ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας και ἰσχυρίζετο, ὅτι εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου προτεσταντικὴ. Και ὅτι μὲν αἱ κατὰ τοῦ Newman κατηγορίαι τῆς προτεσταντικῆς μερίδος δὲν ἀπέχον τῆς ἀληθείας, ἀπέδειξεν ἡ μετ' ὀλίγον σημειωθείσα ἐπὶ σκανδαλισμῶ πάντων τῶν Ἀγγλικανῶν εἰς βάρος τῶν Τρακταριανῶν προσχώρησις αὐτοῦ εἰς τὴν Ρωμαιοκαθολικὴν Ἐκκλησίαν, διότι ἐν τέλει κατέληξε νὰ φρονῆ, ὅτι ἡ ἀγία καθολικὴ Ἐκκλησία εἶναι μία, πᾶσα δὲ ἄλλη ἕξω αὐτῆς ἀποτελεῖ ἄρεσιν. Ὅτι δὲ και οἱ ἰσχυρισμοὶ τῶν περὶ τὸν καρδινάλιον Wiseman ἐστηρίζοντο ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος, καθίσταται πρόδηλον, ὅταν ἐνθυμηθῆ τις, ὡς παρατηρεῖ ὁ Schaff², ὅτι μάλιστα ἡ ἐν Βρετανία Μεταρρυθμισίς ὑπῆρξε διαδοχὴ τραγωδιῶν, πλουσία εἰς δράσεις και ἀντιδράσεις, εἰς ἐγκλήματα και διωγμοὺς σκληροὺς, εἰς μεταλλάξας τῆς τύχης, εἰς ἀνδρας και γυναῖκας ἀνυψωθέντας εἰς τὸν κολοφῶνα δυνάμεως και εὐτυχίας και κατολισθήσαντας εἶτα εἰς ἄβυσσον ἀτυχίας και δυσμενείας. Ἀναγνωρίζει δ' ἄλλως και αὐτὸς ὁ Σεβασμ. Θυατείρων κ. Ἀθηνᾶγορας³, ὅτι ἡ Ἀγγλία «ἐγνώρισε και ἔζησε τῆς Μεταρρυθμίσεως τὴν κρίσιν» και ὑπῆρξαν ἐν αὐτῇ ὁμάδες, «αἵτινες προσέκλεσαν βίαια μέτρα, καταστροφὰς και αἱματοχυσίαν». Ἐπὶ ὁλόκληρον αἰῶνα διεξήχθη ἐν τῇ χώρᾳ αὐτῇ σκληρὸς ἀγὼν μεταξύ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ και Προτεσταντισμοῦ, διήλθε δὲ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Cranmer και τοῦ Ἐδουάρδου διὰ βαπτίσματος αἵματος και πυρός, ἕως οὗ ἀναβῆ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ θρόνου ἡ Ἐλισάβετ, ἀλλὰ και πάλιν εἶτα συνεκλονίσθη ἐπὶ τῆς δικτατορίας τοῦ Κρόμβελ ὑπὸ τῶν βιαιοτήτων τῶν Πουριτανῶν και Πρεσβυτεριανῶν, ἕως οὗ μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς προσωρινῆς ἐπικρατήσεως και τούτων, ἐθεμελιώθη ἀμετακινήτως. Θὰ ἀπετέλει λοιπὸν ἀσύγνωστον ἄγνωιον τῆς ἱστορίας τὸ νὰ ἀρνηθῆ τις, ὅτι ἡ ἐκ τοιούτων ἀγῶνων προελθοῦσα Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία δὲν εἶναι θυγάτηρ και ἀδελφὴ τῶν ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ Προτεσταντικῶν κοινοτήτων και δὲν ἀποτελεῖ τοῦτ' αὐτὸ Προτεσταντικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐὰν δὲ ἐξ ἀρχῆς διετηρήθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτῇ ὁ ἐπισκοπικὸς θεσμὸς, τοῦτο ἐξηγεῖται, ὡς γράφει ὁ Schaff⁴, ἐκ τοῦ ὅτι οἱ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἐρρίκου Η' πρωτοστατήσαντες ἐν τῇ ἐγκαθιδρύσει τῆς Μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπῆρξαν ἐπίσκοποι (Cranmer, Ridley, Goodrich κ.λ.π.), διετήρησαν δὲ τὸν ἐπισκοπικὸν βαρῶν φρονούντες, ὅτι οὗτος ἐταυτίζετο πρὸς τὸν

τοῦ πρεσβυτέρου, ἐξήρθη δὲ ὑπὲρ αὐτὸν οὐχὶ διότι θεῖω δικαίω συνεστήθη δι' αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ διότι εὐρέσθη χρήσιμος διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν αὐτῆς (for the well-being, but not for the being of the Church). Ἐν τοῖς κόλποις ἄλλως τε τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ἐξετράφησαν οὐ μόνον οἱ ἐν τοῖς ἐσχάτοις χρόνοις περὶ καθολικότητος αὐτῆς ὁμιλήσαντες Τρακταριανοὶ και Τελετόφιοι, ἀλλὰ και οἱ Καλβινισταὶ Πουριτανοὶ και οἱ Μεθοδισταὶ και οἱ ἐλευθεριάζοντες Λατικουντιναριοί.

*

2. Σχέσεις τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Κράτος. Πόσον αἱ ἀντιλήψεις τῶν πρώτων ἐπισκόπων τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, τῶν ἀπὸ τοῦ χωρισμοῦ αὐτῆς ἀπὸ τῆς Ρώμης κατευθυνάντων τὴν Μεταρρυθμισίς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτῇ, προσέκλιναν πρὸς τὸν Πρεσβυτεριανισμὸν και συνέβαλον εἰς τὸ νὰ ἀπομακρυνθῆ αὐτὴ ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐμφανίεται και ἐκ τοῦ Ἐραστριανισμοῦ, ὅστις ἐκράτησεν ἐν τῷ πολιτεύματι τῆς ἐκ τῆς Μεταρρυθμίσεως προελθούσης Νέας Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ὅχι ἀπλῶς ἐξηρητήθη, ἀλλὰ τοῦτ' αὐτὸ ὑπετάχθη τελείως εἰς τὸν Ἀγγλὸν βασιλέα και τὸ Κράτος κατὰ πολίτευμα ἄγνωστον τῶς καθ' ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅχι. Ἡ Ἱεραρχία τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀδιεχειρίσθη τὰ ἑαυτῆς ζητήματα κατὰ τρόπον ὄντως ἀξιοθαύμαστον, ὡς διατείνεται ὁ Σεβασμιώτατος Θυατείρων ἐν τῇ Εἰσηγήσει του. Οὐδὲ ἐδέχθη ἀπλῶς αὐτὴν ἐπέμβασις τῆς Πολιτείας οἰκονομοῦσα τὰ πράγματα ὡς οἱ Ὀρθόδοξοι συνήθως λέγομεν⁵. Ὑπεδούλωσε τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν Βασιλέα και τὴν Πολιτείαν και συνήργησεν εἰς τὸ νὰ σφυρηλατηθῶν ἀλύσεις αἰχμαλωσίας βαρῦνται κρατοῦσαι αὐτὴν δεσφιαν ἄχρι τοῦ νῦν εἰς τὸ Ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον. Διότι εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι κατὰ τὴν ἀπόσπασιν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ἐρρίκου Η' ἡ σύνοδος τῆς Κανταουρίας ὑπεχρεώθη τῇ 11 Φεβρουαρίου 1531 νὰ ἀναγνωρίσῃ «τὴν Α. Μεγαλειότητα ὡς ὄντα μοναδικὸν προστάτην και ὑπατον κύριον και καθ' ὃ μέτρον ἐπιτρέπει τοῦτο ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ (as far as it is allowed by the law of Christ) ὑπάτην κεφαλὴν τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας και τοῦ κλήρου»⁶. Τοῦτο ἰσοδυναμεῖ πρὸς «τὸ ἐὰν εἶχεν ἀνακηρυχθῆ ὁ βασιλεὺς Ἐρρίκος πάπας τῆς Ἀγγλίας», διότι και μὲν ὁ κλήρος εἶχε κάμει τὴν ἐπιφυλάξιν «καθ' ὃ μέτρον ἐπιτρέπει τοῦτο ὁ Θεός», ἀλλ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν βασιλέα ἦτο ὡς ἐὰν μὴ εἶχε γίνει ἐπιφυλάξις τις, διότι οὐδεὶς τούντεῦθεν θὰ ἐτόλμα νὰ ἀνθίσταται εἰς τὸν βασιλέα ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῆς ἐπιφυλάξεως αὐτῆς»⁷.

5. Ἰδε σελ. 2 τῆς Εἰσηγήσεως.

6. Bell. G., ἐπισκόπου Chichester, Βραχὺ σχεδιάσμα περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας. Μετ. Μ. Κωνσταντινίδου σελ. 40.

7. Ἐπιστολὴ Charuys πρεσβυτοῦ τοῦ Ἐρρίκου Η' παρὰ τῷ Καρόλῳ Ε' τῆς 14 Φεβρουαρίου 1531 παρὰ E. Messenger, The reformation, the mass and the priesthood tom. I σελ. 235.

2. Ἐνθ' ἄν. σελ. 595.

3. Ἰδε σελ. 1-2 τῆς Εἰσηγήσεως.

4. Ἐνθ' ἄν. σελ. 605.

Πράγματι τὸν Μάϊον τοῦ 1532 ἐξηναγκάσθη ὁ κλῆρος νὰ συγκατατεθῆ, ὅτι εἰς τὸ μέλλον οὔτε θὰ συνήρχετο, οὔτε θὰ ἐθέσειζε νέους κανόνες ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ βασιλέως, ἀνεγνώρισε δὲ καὶ ἐπιτροπὴν κληρικολαϊκὴν ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὀρίσθησαν, ἧτις θὰ ἀνεθεώρει τοὺς ἤδη ἰσχύοντες ἐκκλησιαστικούς κανόνες. «Διὰ τῶν δύο τούτων πράξεων, ὁμολογεῖ ὁ Bell⁸, ὁ κλῆρος, νομοθετικῶς ἐστερημένος πάσης δυνάμεως, παρεδόθη εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως». Δὲν παρήλθε δὲ πολὺς χρόνος καὶ κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1534 ἐψηφίσθη ὑπὸ τοῦ Κοινοβουλίου ἡ πρᾶξις τοῦ πρῶτου (of Supremacy), δι' ἧς ὁ Ἐρρίκος ἀνεκηρύττετο ἄνευ ἐπιφυλάξεως τινος ἢ ὑπεράτης κεφαλῆ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀπηγορεύετο πᾶσα σχέσις πρὸς τὸν Πάπαν, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς ἐπισκόπους ἀπηγορεύετο νὰ ζητοῦν τὰς συνθήκας βούλλας τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν ἀπὸ τὴν Ρώμην. Ἐκλήθησαν διὰ τοῦτο πάντες οἱ ἐπίσκοποι τοῦ βασιλείου νὰ ἀντικαταστήσωσι τὰς παπικὰς ταύτας βούλλας διὰ νέων τοιούτων κεκυρωμένων ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ὅστις γενικὸν βικάριον πρὸς ρύθμισιν καὶ τῶν πνευματικῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑποθέσεων, διώρισε τὸν Θωμᾶν Cromwel.

Πῶς τῶρα ἐξεδέχοντο τὸ πρωτεῖον τοῦτο τοῦ βασιλέως καὶ τὰς ἐξ αὐτοῦ ἀπορροεῦσας πνευματικὰς ἐξουσίας αὐτοῦ οἱ πρωτοστατοῦντες εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν ἀρχῶν τῆς Μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν Ἀγγλικανικὴν Ἐκκλησίαν ἐπίσκοποι αὐτῆς, καταφαίνεται ἐκ τῆς κατωτέρω παρατηρήσεως τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Cranmer ἐπὶ τοῦ ἐνάτου ἐρωτήματος τοῦ ἐν ἔτει 1538 δημοσιευθέντος βιβλίου, τοῦ κοινῶς ἀποκληθέντος Bishop's Book⁹:

«Πάντες οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες, παρατηρεῖ ὁ Cranmer, εἶναι πεπιστευμένοι ἀμέσως παρὰ τοῦ Θεοῦ ἅπασαν τὴν φροντίδα πάντων τῶν ὑπηρεσιῶν τῶν, τὸσον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διακονίαν τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν μέριμναν τῆς ψυχῆς, ὅσον καὶ εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς χώρας... Οἱ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι ὑπὸ τὴν Μεγαλειότητα τοῦ βασιλέως ἔστωσαν ἐκεῖνοι οἵτινες θὰ ἀρέσουν εἰς τὴν Αὐτοῦ Ὑψηλότητα... Οἱ λειτουργοὶ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τὴν Μεγαλειότητά του ἔστωσαν οἱ ἐπίσκοποι, οἱ ἐφημέριοι, οἱ βικάριοι καὶ ἄλλοι ἱερεῖς», οἵτινες ἐξ ἴσου πρὸς τοὺς πολιτικούς ὑπαλλήλους «δέον νὰ ἀναδεικνύωνται, διορίζωνται καὶ ἐκλέγωνται ὑπὸ τῶν νόμων καὶ τῶν διαταγῶν τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἡγεμόνων». Αἱ διάφοροι δὲ τελεταί, αἱ γινόμεναι ἐν τῇ ἐγκαταστάσει πολλῶν ἐκ τούτων, «δὲν εἶναι ἀναγκαῖαι εἰμὴ μόνον διὰ τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν εὐκοσμίαν, διότι, ἐὰν τοιαῦτα ἀξιόματα καὶ λειτουργία ἤθελον ἀνατεθῆ καὶ ἄνευ τοιούτων τελετῶν, θὰ ἦσαν οὐχ ἥττον πρᾶγματι πεπιστευμένα». Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Macaulay¹⁰

παρατηρεῖ, ὅτι «κατὰ τὸ σύστημα», τὸ ἐγκαθιδρυθὲν καθ' ὅλην τὴν Ἀγγλίαν, «ὡς ἐξηγεῖται τοῦτο ὑπὸ τοῦ Cranmer, ὁ βασιλεὺς ἦτο ἡ κεφαλὴ τοῦ ἔθνους τὸσον εἰς τὰ πνευματικά, ὅσον καὶ εἰς τὰ πρόσκαιρα. Ἐν τῇ μιᾷ καὶ τῇ ἄλλῃ τάξει ἡ Μεγαλειότης του ἔδει νὰ ἔχη τοποτηρητὰς. Ὡς δὲ ἐγκαθίδρυσεν πολιτικούς ἀξιωματούχους..., οὕτως ἐγκαθιστᾷ ἐκκλησιαστικούς διαφόρων βαθμῶν, ἵνα κηρύττουν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τελοῦν τὰ μυστήρια».

Συνεπῆς πρὸς ἑαυτὸν ὁ Cranmer ἄμα τῷ Θανάτῳ τοῦ βασιλέως Ἐρρίκου Η' καὶ τῇ ἀναρρήσει εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἀνὴλίκου Ἐδουάρδου ΣΤ', δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ, ὅπως αὐτὸς τε καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι ἐξακολουθοῦν ἀσκούντες τὰ ἐπισκοπικὰ τῶν ἔργα ἄνευ ἀνανεώσεως τοῦ διορισμοῦ τῶν καὶ ὑπὸ τοῦ νέου βασιλέως. Πράγματι δὲ οἱ ἐπίσκοποι ἐκλήθησαν νὰ παραιτηθοῦν καὶ ἀποκατασταθοῦν ἐκ νέου διὰ νέων καταστατικῶν γραμμάτων, εἰς τὰ ὅποια καὶ πάλιν διεκηρύττετο, ὅτι «πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ, καθὼς καὶ κοσμικὴ ἐξουσία ἀπορρεῖ ἐκ τοῦ βασιλέως»¹¹. Σημειωτέον, ὅτι τοῦ Συμβουλίου, τοῦ ἐπιτροπεύοντος τὸν ἀνὴλικον βασιλέα, μέλος ἐξ ἄρχῆς ὑπῆρξε καὶ ὁ Cranmer.

Ὁ βασιλεὺς δὲν ἐπρόφρασε νὰ ἐνηλικιωθῆ καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ θανάτου, ὅστις τὴν βασιλείαν αὐτοῦ περιώρισε ἀπὸ τῆς 28 Ἰανουαρίου 1547 - 6 Ἰουλίου 1553. Ἡ διαδεχθεῖσα δὲ αὐτὸν Μαρίαν Tudor (1553-1558) ἀποκατέστησε καὶ πάλιν τὴν κυριαρχίαν τοῦ πάπα ἐγκαινιάσασα ἐποχὴν προτεσταντικοῦ μαρτυρίου καὶ ἐξορίας, καθ' ἣν ἐκτὸς ἄλλων ὑπέστησαν τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Cranmer μετὰ τῶν ἐπισκόπων Ridley καὶ Latimer. Τὴν Μαρίαν ἀποθανοῦσαν τῇ 17 Νοεμβρίου 1558 διεδέχθη ἡ Ἐλισάβετ (1558 - 1603). Αὕτη ἀπεποιήθη μὲν τὸν τίτλον τῆς «πάτης κεφαλῆς» τῆς ἐκκλησίας προτιμήσασα τὸν «τῆς ὑπάτης Κ υ β ε ρ ν ἦ τ ο υ» (governor), διεξεδίκει ὅμως πάντα τὰ δικαιώματα, ἄτινα καὶ ὁ Ἐρρίκος Η'. Ὡς δὲ ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὄρκου, τὸν ὁποῖον ὑπεχρέου τοὺς κληρικούς νὰ δίδουν ἀναγνωρίζοντες τὸ ἀξιούμενον ὑπ' αὐτῆς πρωτεῖον, ὑποκάτεσθή καὶ αὕτη ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν θέσιν τοῦ Πάπα¹². «Ὑπερήφανε ἐπίσκοπε, ἐγράφε ποτε εἰς τὸν ἐπίσκοπον τοῦ Ely ἀνθιστάμενον εἰς τὴν λαφυραγωγίαν τῆς ἐπαρχίας του ὑφ' ἐνός τῶν εὐνοουμένων τῆς, εἰξεύρετε, τί εἶσθε πρὸ τοῦ σᾶς ἀναδείξω ὅ,τι εἶσθε. Ἐὰν δὲν συμμορφωθῆτε ἀμέσως πρὸς τὸ παράγγελμά μου, μὰ τὸν Θεόν, θὰ σᾶς ἀφαιρέσω τὸν μανδύαν»¹³.

Ἐπὶ πλέον ἐπὶ τῆς Ἐλισάβετ (τῇ 18 Ἀπριλίου 1559) εἰσῆχθη εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων νομοσχέδιον περὶ ἐπαναφορᾶς τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἐδουάρδου συνταχθέντος δευτέρου εὐχολογίου. Τοῦτο ψηφισθὲν ἀπεστάλη εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἀόρδων, ὅπου προσεκάλεσε θυελλώδη συζήτησιν. Πάντες οἱ ἐπίσκοποι κατεψήφισαν αὐτό, ἐκυρώθη δὲ διὰ πλειοψηφίας μόλις

8. Ἐνθ' ἄν. σελ. 41.

9. E. Messenger, ἔνθ' ἄν. σελ. 286-287.

10. Ἱστορία τῆς Ἀγγλίας. Ἐκδόσεις Longmans, Λονδῖνον 1889, τομ. Ι σελ. 28.

11. Ph. Schaff, ἔνθ' ἄν. σελ. 605 καὶ E. Messenger, ἔνθ' ἄν. σελ. 345.

12. E. Messenger, ἔνθ' ἄν. τομ. II σελ. 206.

13. Ph. Schaff, ἔνθ' ἄν. σελ. 597.

Η Δ' ΦΑΣΙΣ ΤΗΣ Β' ΒΑΤΙΚΑΝΕΙΟΥ ΣΥΝΟΔΟΥ

12. Ἡ συνοδική ἀπόφασις περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ. Λήξις τῆς Συνόδου.

Τὸ παρὸν κείμενον ἐδημοσιεύθη τελευταῖον καὶ εἶναι ἐκ τῶν ἐκτενεστέρων καὶ δυσχερεστέρων τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου, ἅμα δὲ καὶ τῶν σπουδαιωτέρων, καθ' ὅσον «τὸ ὅλον ἀνακαινιστικὸν ἔργον τῆς Συνόδου τὸ συνθέτουν ἀναμφιβόλως δύο σπουδαιόταται διατάξεις, ἧτοι ἡ περὶ Ἐκκλησίας δογματικὴ διάταξις καὶ ἡ περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ σημερινῷ κόσμῳ. Ἡ πρώτη ἐκθέτει τὸ μυστήριον τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀποτελεῖ τὸ δογματικὸν θεμέλιον πολλῶν συνοδικῶν διαταγμάτων, ἡ δὲ δευτέρα ἐμφανίζεται ὡς ἡ πρώτη πρᾶξις διαλόγου τῆς Ἐκκλησίας πρὸς

τὸν σημερινὸν κόσμον. Δι' ἀμφοτέρων ἡ Ἐκκλησία ἀποστεινεται πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἐκθέσῃ ἐνώπιόν των τὴν ἐννοίαν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς καὶ νὰ δείξῃ κατὰ πόσον δύναται ἡ ἴδια νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς λύσεως τῶν κυριωτέρων ἐκ τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα ἀπασχολοῦν ἢ θλίβουν τὴν σημερινὴν ἀνθρωπότητα»¹.

1. «Καθολικὴ» 38 (1966) φ. 1491, σ. 11. Τὸ κείμενον τοῦτο, κατὰ τὸν J. Vilnet, σχετίζεται οὐ μόνον πρὸς τὸ «περὶ Ἐκκλησίας», ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ «περὶ θείας Ἀποκαλύψεως» καὶ «περὶ Λειτουργικῆς». «Gaudium et spes» est un des documents majeurs du Concile: il se situe dans la ligne et au niveau des trois autres constitutions, et la construction conciliaire apparaît alors dans sa logique interne

τριῶν λαϊκῶν ψήφων. Καὶ ἡ Ἐλισάβετ τὸ ἐπέβαλε. Κατὰ Μάϊον 1559 ἐξ ἄλλου διωρίσθη ἐπιτροπὴ ἐκ δέκα καὶ ὀκτὼ λαϊκῶν καὶ ἐνώπιον αὐτῆς ἐκλήθησαν πάντες οἱ ἐπίσκοποι καὶ κληρικοὶ μετὰ τῶν δικαστῶν καὶ λοιπῶν λαϊκῶν ἀξιωματῶν, ἵνα δώσουν τὸν νέον περὶ πρωτείου ὄρκον. Τόσον ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ὑόρκης Heath, ὡς καὶ ὁ ἐπίσκοπος Λονδίνου Bonner καὶ δώδεκα ἄλλοι ἐπίσκοποι ἠρνήθησαν νὰ δώσουν τὸν ὄρκον καὶ ἐκηρύχθησαν ἐκπτωτοί. Ἐπὶ πλεόν ὅταν κατ' Ἰανουάριον 1563 ἐγκρισθέντα ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων καὶ ὑπογραφέντα ἐξ εἴκοσιν ὑπ' αὐτῶν τὰ 39 ἄρθρα τῆς πίστεως ὑπεβλήθησαν εἰς τὴν Ἐλισάβετ πρὸς ἐγκρίσιν, ἐξητάσθησαν ταῦτα αὐτοπροσώπως καὶ ἐπιμελῶς ὑπ' αὐτῆς, μετὰ δὲ τὴν ψήφισιν τοῦ νομοσχεδίου ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων ἐκράτηθη τοῦτο ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων κατ' ἀξίωσιν τῆς βασιλείας, θεωρησάσης ὅτι ἡ ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων ψήφισις τοιοῦτου νομοσχεδίου ἀφορῶντος εἰς τὴν θρησκείαν, ἀπετέλει προσβολὴν καὶ ἀθέτησιν τοῦ βασιλικῆ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρωτείου. Ἐδέησε δὲ καὶ πάλιν νὰ ψηφισθῇ τὸ νομοσχέδιον ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1571 ἵνα παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῆς βασιλείας ἐπικυρωθῇ καὶ ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων¹⁴.

Οὕτως ὑποδουλωθεῖσα ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία εἰς τὸ Στέμμα καὶ εἰς τὴν Βουλὴν, οὐ μόνον μὴ προβαλλόντων ἀντίστασιν τινὰ τῶν ἐπισκόπων αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ συνεργούντων εἰς τὴν ὑποδούλωσιν ταύτην, διατελεῖ μέχρι σήμερον αἰχμάλωτος τῆς Πολιτείας μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι τὰ ἐπ' αὐτῆς κυριαρχικὰ προνόμια τοῦ Στέμματος διαχειρίζεται ἤδη ἐξουσιοδοτημένη ὑπ' αὐτοῦ ἡ Κοινοβουλευτικὴ Κυβέρνησις. Μάτην ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς ὑποδουλώσεως ταύτης οἱ Τρακταριανοί. Μέχρι σήμερον ἐξακολουθεῖ τὸ Στέμμα νὰ διορίζει τοὺς ἐπισκόπους, καίτοι τυπικῶς ἀποστέλλεται κλήσις πρὸς ἐκλογὴν εἰς τὸ ἀρμόδιον ἐκλογικὸν σῶμα (chapter) τῆς χηρευούσης ἐπισκοπῆς,

ἐφ' ὅσον μετὰ τῆς κλήσεως ταύτης συναποστέλλεται καὶ τὸ ὄνομα ἐκείνου, ὅστις ἀπαρατήτως δεόν νὰ ἐκλεγῆ¹⁵. Ἐντεῦθεν ἀναβιβάζονται ἐπὶ τοῦ ἐπισκοπικοῦ θρόνου οὐχὶ σπανίως καὶ λύκοι βαρεῖς μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου, κατ' αὐτῶν τῶν θεμελιωδῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ κηρύττοντες, οἳ ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν οἱ Barnes καὶ Robinson, περὶ ὧν θὰ ὁμιλήσωμεν καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς. Ἐπὶ πλεόν καὶ μέχρι τοῦ νῦν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς περὶ πίστεως ζητήμασιν ὑπέρτατος κριτῆς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι τὸ κράτος, ἄνευ τῆς ἐγκρίσεως καὶ ἐπιψηφίσεως τῶν Βουλῶν τοῦ ὁποίου δὲν δύναται νὰ λάβουν ἐγκύρους ἀποφάσεις τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ νομοθετικὰ σώματα οὐδὲ αἱ σύνοδοι τῶν ἐπισκόπων, ὡς κατεδείχθη περιτρώως κατὰ τὴν ἐπανειλημμένην ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἀπόρριψιν τοῦ νομοσχεδίου, δι' οὗ ὑπεβάλλετο ὑπὸ τὴν ψήφον αὐτῆς τὸ ὑπὸ πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν παραγόντων ἀναθεωρηθὲν εὐχολόγιον. Ἐχρειάσθη δὲ νὰ συνταραχθῶν πάντες οἱ ἐπίσημοι ἐκκλησιαστικοὶ κύκλοι, ἵνα τὸ Κοινοβούλιον συγκατατεθῇ ἐπὶ τέλους εἰς περιωρισμένας τινὰς παραχωρήσεις¹⁶.

Ὁρθῶς κατὰ ταῦτα ἐν τῇ Εἰσηγήσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας, τῇ καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου αὐτῆς ἐγκριθεῖσιν, τῆς ὁποίας ἀντίγραφον κατέθεσεν εἰς τὸ Προεδρεῖόν μας ὁ Σεβασμ. Μητροπολίτης Σλήβεν καὶ ἀντιπρόσωπος αὐτῆς ἐν τῇ Διασκέψει ἡμῶν Νικόδημος, τονίζεται, ὅτι εἰς τὸν Διάλογον μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν προβάλλεται μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐμποδίων καὶ τὸ ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀγγλίας δὲν δύναται ν' ἀποφασίσῃ ἄνευ τῆς Κεφαλῆς αὐτῆς, ἧτοι τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ Κοινοβουλίου, αἱ ἐκτὸς δὲ τῶν Ἀγγλικῶν νήσων ἄλλαι ἐκκλησίαι, αἱ ἀναγνωρίζουσαι τὸν Καντερβούριας ὡς πριμᾶτον, δὲν ἔχουσιν ἐνιαίαν διοίκησιν.

(Συνεχίζεται)

ΠΑΝ. ΤΡΕΜΠΕΛΑΣ

15. D. S. Schaff, England, Church of ἐν Schaff - Herzog. The New Encyclopedia of religious Knowledge τομ. 4, σελ. 136.

16. Θυατείρων Γερμανοῦ ἐν Ὁρθοδοξία Τεύχος 96 σελ. 473.

14. E.Messenger, ἐνθ' ἀνωτ. τόμ. II σελ. 270.

Τὸ θέμα τῆς παρουσίας συνοδικῆς ἀποφάσεως δὲν περιείχετο ἐν τῷ ἀρχικῷ προγράμματι τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου, ἀλλὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἀπεφασίσθη, ὅπως ἀσχοληθῆ καὶ περὶ αὐτὸ ἡ Σύνοδος, ἀνατεθείσης εἰς εἰδικὴν συνοδικὴν ἐπιτροπὴν τῆς συντάξεως τοῦ ἀρχικοῦ κειμένου. Τῷ ὄντι αὕτη συντάξεν αὐτὸ κατὰ τὰ ἔτη 1963-1964 καὶ τὸ ὑπέβαλεν εἰς τὴν Σύνοδον, γενόμενον γνωστὸν ὡς σχῆμα ὑπ' ἀριθμ. 13, κατὰ τὴν γ' φάσιν. Ἐπ' αὐτοῦ διεξήχθησαν μακρὰ καὶ λίαν ἐνδιαφέρουσαι συζητήσεις ἀπὸ 20 Ὀκτωβρίου μέχρι 10 Νοεμβρίου 1964. Διετυπώθησαν δὲ σοβαρὰ καὶ ἐνιαχοῦ ἀντίθετοι ἀπόψεις ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ κειμένου καὶ ἐγένοντο πολυάριθμοι προτάσεις πρὸς διόρθωσιν καὶ συμπλήρωσιν αὐτοῦ, ἰδίως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐγκυκλίων τοῦ Πίου ΙΒ' ἐπὶ διαφόρων ἠθικῶν ζητημάτων καὶ μάλιστα τῶν δύο ἐγκυκλίων τοῦ Ἰωάννου ΚΓ' («Mater et Magistra» καὶ «Pacem in terris» καὶ τοῦ Παύλου ΣΤ' («Ecclesiam suam»)². Οὕτω τὸ κείμενον ἀνασυνταχθὲν καὶ βελτιωθὲν ὑπεβλήθη ἐκ νέου ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς Συνόδου κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν αὐτῆς καί, ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου μέχρι τῶν ἀρχῶν Δεκεμβρίου 1965, διελθὼν δι' ὅλων τῶν φάσεων τῆς συνοδικῆς διαδικασίας, ἐγένετο ἐν τέλει δεκτὸν διὰ ψήφων 2111 κατὰ 251 ἀπορριπτικῶν³ τῇ 6 Δεκεμβρίου 1965, τῇ

et son ampleur : référée à sa source (la révélation de la parole de Dieu) sachant comment son chef et sauveur est présent et agit en elle (dans le mystère pascal vécu par la liturgie), l'Église s'est redéfinie elle-même en fonction de sa mission de salut (constitution sur l'Église); mais ce salut est celui de l'homme réel, concret, personnel, social aussi et historique, d'une humanité se renouvelant à chaque génération et toujours appelée à l'hoïe de son salut dans le Christ par l'Église, et d'un monde qui mue et progresse dans la mesure où la conscience active et l'action des hommes le remodèle selon les vues de Dieu. A cet homme—là, à cette humanité, à ce monde, il faut que l'Église parle et qu'elle lui propose sa vraie voie de salut et de progrès. C'est est ce qu'a voulu entreprendre la Constitution pastorale que voici : elle est une explicitation fondamentale et capitale du mystère de l'Église et une règle inéluctable et explicite de son action en fidélité à sa mission». (Conc. œcum. Vat. II, Docum. concil. 3, σ. 21—22).

2. Βλέπ. «Εκκλησία» 42 (1965) 251 ἐξ.

3. Πρὸ πάντων ἐπὶ τριῶν θεμάτων τοῦ κειμένου ἐσημειώθησαν αἱ σοβαρότεροι διαφωνίαι, ἧτοι α) περὶ ἀθείας μὲ 151 ἀπορριπτικὰς ψήφους, β) περὶ γάμου καὶ οἰκογενείας μὲ 155, καὶ γ) περὶ εἰρήνης καὶ διεθνῶς κοινότητος μὲ 486. Π.χ. «Jene, welche zum Abschnitt über den Atheismus mit Nein stimmten, wünschten ohne Zweifel eine Verschärfung der Formulierungen bzw. eine ausdrückliche Verurteilung der kommunistischen Form des Atheismus. Der in der Kommission ausgehandelte Kompromiss, der zur Festhaltung der wichtigsten bisherigen Verurteilung des Kommunismus, angefangen von «Divini Redemptoris» (1937), führte, aber eine ausdrückliche neuerliche Verurteilung umging, vermochte die Anhänger einer strengen Verurteilung, wie sie sie in einer ausserkonziliären Intervention gefordert hatten, nicht zu überzeugen...» («Herder—Korrespondenz» 20 (1966) 28). Ἐπειτα ἐνδιαφέρουσαι συζητήσεις διεξήχθησαν περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας, εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ἀπὸ τοῦ κεφαλαίου τούτου ἀπεκόπη τὸ οὐσιαστέστατον ἄρθρον τοῦ ἐλέγχου τῶν γεννήσεων, διότι ὁ Πάπας ἠθέλησε νὰ ἀναλάβῃ ὁ ἴδιος τὴν μελέτην τοῦ ἀκαν-

δ' ἐπομένῃ ἔτυχε τῆς τελικῆς ἐπιψηφίσεως διὰ ψήφων 2309 κατὰ 75 ἀπορριπτικῶν, μεθ' ὃ ἐδημοσιεύθη ὡς συνοδικὴ ἀπόφασις: Ἡ Ἐκκλησία ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ «Gaudium et spes»⁴.

Τὸ κείμενον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐξ ὧν πραγματεύεται τὸ μὲν πρῶτον περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ἐν ᾧ ζῆ οὗτος κόσμος, ὡς καὶ περὶ τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ εἰδικώτερον περὶ τινῶν ἐπιειγόντων προβλημάτων τῆς ζωῆς καὶ τῆς συγχρόνου κοινωνίας, οἷον περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας, περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῷ σημερινῷ κόσμῳ, περὶ τῆς οικονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, περὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου καὶ περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης καὶ τῆς διεθνῶς κοινότητος. Ἄλλ' ἐπειδὴ λεπτομερῆς ἀνάλυσις τοῦ

θώδους τούτου θέματος, ἀναθέσας τούτο εἰς ἐξηκονταμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ θεολόγων, φιλοσόφων, δημογράφων, ψυχιάτρων, ψυχολόγων, γυναικολόγων, κοινωνιολόγων, ἠθικολόγων, ιατρῶν κ.λ.π.». («Καθολικὴ» 37 (1965) φύλ. 1458, σ. 4). Πρὸ τινος ἀνηγγέλθη, ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἐπιτροπὴ ὑπέβαλεν εἰς τὸν Πάπαν τὴν ἐκθεσὶν τῆς πρὸς ἀπόφασιν. Τέλος καὶ περὶ τοῦ πολέμου καὶ τῆς εἰρήνης ἐγένοντο σφοδραὶ συζητήσεις, μὴ συμπληρωθεῖσαι μάλιστα κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς λήξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου, ἰδία δὲ «opinions differed on the evaluation of armament. Is it the Church's duty not only to condemn armament in general but also to demand of all states that they bring it to a halt? Or must it acknowledge that the possession of weapons is justified under certain circumstances because this can ensure peace?...» (Βλέπ. L. V i s c h e r, After the fourth session of the second Vatican Council, ἐν «The Ecumenical Review» 18 (1966) 181 ἐξ.).

4. Γαλλικὴ μετάφρασις αὐτοῦ ἐν Concile œcum. Vatican II, Documents conciliaires 3, σ. 26—246, μετ' εἰσαγωγῶν ὑπὸ J. Vilnet, R. Piérard, G. Matagrín, M. Maziers, A. Ancel καὶ Ch. Ehlinger, γερμανικὴ δὲ ἐν τῇ Dokumentation τοῦ Kath. Nachrichten—Agentur καὶ H. Reuter, μν.ἐ.σ. 223-295.—Πρβλ. προσέτι: Constitution pastorale «Gaudium et spes», l'Église dans le monde de ce temps, Paris 1966.—«Gaudium et spes». Constitution pastorale sur l'Église dans le monde de ce temps. Présenté et commenté par G. M. Garzone, Paris 1966. Ὡς πρὸς τὸν τίτλον καὶ τὴν διάρκειαν τοῦ κειμένου τούτου ὑποσημειοῦνται, ἐνθ' ἂν, Doc. conc. 3, σ. 25, τὰ ἐξῆς: «La Constitution pastorale «L'Église dans le monde de ce temps», si elle comprend deux parties, constitue cependant un tout. On l'appelle Constitution «pastorale» parce que, s'appuyant sur des principes doctrinaux, elle entend exprimer les rapports de l'Église et du monde, de l'Église et des hommes d'aujourd'hui. Aussi l'intention pastorale n'est pas absente de la première partie, ni l'intention doctrinale de la seconde. Dans la première partie, l'Église expose sa doctrine sur l'homme, sur le monde dans lequel l'homme est placé et sur sa manière d'être par rapport à eux. Dans la seconde, elle envisage plus précisément certains aspects de la vie et de la société contemporaines et en particulier les questions et les problèmes qui paraissent, à cet égard, revêtir aujourd'hui une spéciale urgence. Il s'ensuit que, dans cette dernière partie, les sujets traités, régis par des principes doctrinaux, ne comprennent pas seulement des éléments permanents, mais aussi des éléments contingents. On doit donc interpréter cette constitution d'après les normes générales de l'interprétation théologique, en tenant bien compte, surtout dans la seconde partie, des circonstances mouvantes qui, par nature, sont inséparables des thèmes développés».

περιεχομένου τοῦ πολυσελίδου τούτου κειμένου δὲν εἶναι δυνατὴ ἐν τῷ περιορισμένῳ τούτῳ χώρῳ, ἅτε ἀποτελοῦντος ὀλόκληρον θεολογικὴν πραγματείαν, θὰ περιορισθῶμεν εἰς ἀπλὴν δῆλωσιν τῶν περιεχομένων αὐτοῦ. Τοῦ κειμένου προτάσσεται πρόλογος, ἐν ᾧ καταβάλλεται ἡ προσπάθεια, ὅπως περιγραφῆ ἡ θέσις τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ καὶ ὁ στενὸς σύνδεσμος τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς οἰκογενείας τῆς ἀνθρωπότητος ὀλοκληροῦ. Ἀκριβῶς πρὸς αὐτὴν ἀπευθύνεται ἡ Ἐκκλησία, πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀπαντας, οὓς κέκληται ἵνα διακοινηθῶσι πρὸς τὸν κόσμον ὀλόκληρον, τὸν ὑπὸ τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος Χριστοῦ ἀπολυτρωθέντα καὶ προορισθέντα ἵνα ἀνακαινισθῆ καὶ τελειωθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σωτηριώδους σχεδίου τοῦ Θεοῦ.

Ἀκολούθως ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τοῦ πρώτου μέρους γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἀνθρώπου, διδάσκεται δὲ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη «κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ» καὶ εἶναι ἱκανὸς νὰ γινώσκῃ καὶ ἀγαπᾷ τὰ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ τοῦ ὁποῖου ὠρίσθη νὰ εἶναι κύριος πάντων τῶν ἐπιγείων δημιουργημάτων (Γεν. 1,26. Σοφ. Σολ. 2,23). Ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἐκφράζεται ἐν Ψαλμ. 8,57: «τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμήσκη αὐτοῦ κ.λ.π.». Ἄλλ' ὁ Θεὸς δὲν ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον μόνον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς «ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς» (Γεν. 1,27). Οὕτως ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ἐσωτάτην φύσιν αὐτοῦ εἶναι κοινωνικὸν ὄν. Ἀλλά, κατὰ τὴν ἐπιγείαν ποιησάμενος τῆς ἐλευθερίας του ὁ ἄνθρωπος, περιέπεσεν εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Ὅθεν ἐν συνεχείᾳ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἁμαρτίας, τῶν δύο συστατικῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα τοῦ πνεύματος, τῆς ἀξίας τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας αὐτοῦ, τῆς σημασίας τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ θανάτου. Ἀκολούθως ἡ Σύνοδος πραγματεύεται εἰδικῶς περὶ τῆς ἀθείας καὶ τῆς ἐναντι αὐτῆς στάσεως τῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη, ἐν ᾧ καταδικάζει τὴν ἀθείαν, ζητεῖ ἐξ ἄλλου νὰ κατανοήσῃ αὐτήν. Πιστεύει, ὅτι ἡ παραδοχὴ τοῦ Θεοῦ δὲν ἀντιστρατεύεται εἰς τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου, ἥτις ἀκριβῶς ἐδράζεται καὶ τελειοῦται ἐν τῷ Θεῷ. Ἡ Ἐκκλησία δέον νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀθείαν τὸ μὲν διὰ τῆς διδασκαλίας, τὸ δὲ διὰ τῆς βίως ζωῆς αὐτῆς τε καὶ τῶν μελῶν της. Ὅφειλε δὴ αὕτη νὰ παριστᾷ ὡς παρόντας καὶ οἰονεὶ ὁρατοὺς τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ τὸν ἐνανθρωπήσαντα Υἱὸν αὐτοῦ, καὶ ἀδιακόπως νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ἐρμηνεύουσα τοῦτο ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τοῦτο ἐπιτυγχάνει διὰ τῆς μαρτυρίας τῆς ζωῆς πίστεως καὶ διὰ τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ ἐνότητος τῶν πιστῶν «ἐν ἐνὶ πνεύματι, μιᾷ ψυχῇ συναθροῦντες τῇ πίστει τοῦ Εὐαγγελίου» (Φιλ. 1,27). Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἡ Ἐκκλησία ἀποκρούῃ τελειῶς τὴν ἀθείαν, οὐχ ἤττον ὁμολογεῖ εἰλικρινῶς, ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι, πιστεύοντες καὶ μὴ πιστεύοντες, ὀφείλουσι νὰ συμβάλλωσιν εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ κόσμου τούτου, ἐν τῷ ὁποίῳ ζῶσιν ὁμοῦ. Τοῦτο δὲν δύναται βεβαίως νὰ συμβαίῃ ἄνευ εἰλικρινοῦς καὶ φρονίμου διαλόγου μετ' ἀλλήλων. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ἀποδοκιμάζει τὴν διάφορον μεταχειρίσιν, ἣν πολιτικαὶ τινες ἀρχαὶ ἐγκαθιδρύουσιν ἀδίκως

μεταξὺ τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων, ἀθετουμένων οὕτω θεμελιωδῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Καὶ διὰ μὲν τοὺς πιστοὺς ἀπαιτεῖ πραγματικὴν ἐλευθερίαν, τοὺς δὲ ἀθέους προσκαλεῖ φιλανθρωπῶς, ὅπως ἐξετάζωσι τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ἀντικειμενικῶς καὶ μετ' ἠνεωγμένης καρδίας. Τέλος γίνεται λόγος περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὡς τοῦ νέου καὶ τελείου ἀνθρώπου, τοῦ ἀναμορφώσαντος τὴν θείαν εἰκόνα ἐν τοῖς υἱοῖς τοῦ Ἀδάμ καὶ διὰ τῆς θυσίας του σώσαντος αὐτούς.

Ἐν τῷ δευτέρῳ κεφαλαίῳ, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ἡ ἀνθρωπίνη κοινότης», ἐξετάζονται: ὁ κοινὸς χαρακτήρ τῆς ἀνθρωπίνης κλήσεως ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀλληλεξάρτησις τοῦ προσώπου καὶ τῆς κοινωνίας, ἡ πρόοδος τοῦ κοινῶ ἀγαθοῦ, ὁ σεβασμὸς τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος, ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τοὺς ἀντιπάλους, ἡ οὐσιαστικὴ ἐνότης πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ κοινωνικὴ δικαιοσύνη, ἡ ἀνάγκη ὑπερβάσεως τῆς ἀτομικῆς ἠθικῆς, ἡ εὐθύνη καὶ συμμετοχὴ εἰς τὰ κοινά, ὡς καὶ ἡ σάρκωσις τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ἀλληλεγγύη.

Ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια», ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ τίθεται τὸ πρόβλημα, ἐξετάζονται: ἡ ἀξία τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἡ τάξις τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ἡ ὀρθὴ αὐτονομία τῶν ἐπιγείων πραγματικοτήτων, ἡ διαφθορῆσα ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, ἡ ἐν τῷ πασχάλιῳ μυστηρίῳ τελειοποιηθεῖσα ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, ὡς καὶ ἡ καινὴ γῆ καὶ οἱ καινοὶ οὐρανοί.

Ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ», ἐξετάζονται: αἱ ἀμοιβαῖαι σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ κόσμου, ἡ βοήθεια ἢ ἡ Ἐκκλησία ἐπιθυμεῖ νὰ προσφέρῃ πρὸς πάντα ἄνθρωπον, ἡ βοήθεια ἢ ζητεῖ νὰ προσφέρῃ ἢ Ἐκκλησία πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, ἡ βοήθεια ἢ ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν χριστιανῶν ἐπιδιώκει νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δραστηριότητα, ἡ βοήθεια ἢ ἡ Ἐκκλησία δέχεται ἐκ τοῦ συγχρόνου κόσμου, καὶ τέλος ὁ Χριστὸς τὸ Α καὶ τὸ Ω.

Τὸ δεύτερον μέρος πραγματεύεται «περὶ τῶν ἐπιγόντων προβλημάτων», καὶ δὴ τὸ πρῶτον κεφάλαιον αὐτοῦ περὶ τῆς ἀξίας τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας. Ἐνταῦθα ἐξετάζονται ὁ γάμος καὶ ἡ οἰκογένεια ἐν τῷ σημερινῷ κόσμῳ, ἡ ἀγιότης τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας, ἡ συζυγικὴ ἀγάπη, ἡ καρποφορία τοῦ γάμου, ἡ συζυγικὴ ἀγάπη καὶ ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ μετάδοσις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ὡς καὶ ἡ μέριμνα πάντων πρὸς ἐνίσχυσιν καὶ προαγωγὴν τοῦ γάμου καὶ τῆς οἰκογενείας.

Τὸ δεύτερον κεφάλαιον πραγματεύεται περὶ τῆς προόδου τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ δὴ τὸ μὲν πρῶτον τμήμα αὐτοῦ περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ, ἥτοι ἐξετάζονται ἐν αὐτῷ αἱ νέαι μορφαὶ τῆς ζωῆς, ὁ ἄνθρωπος ὡς δημιουργὸς τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς καὶ αἱ δυσχέρειαι καὶ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τμήματι ἐξετάζονται ἀρχαὶ τινες πρὸς πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ, οἷον ἡ πίστις καὶ ὁ πολιτισμὸς, αἱ πολλαπλᾶι σχέσεις μεταξὺ τοῦ Εὐαγγ-

γελίου τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὡς καὶ ἀπόψεις τινὲς διὰ τὴν ἁρμονικὴν ἀνάπτυξιν τῶν μορφῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ. Καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τμήματι ἐξετάζονται ἐπείγουσαι τινες ὑποχρεώσεις τῶν χριστιανῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν πολιτισμὸν, καὶ δὴ ἡ ἀναγνώρισις τοῦ δικαιώματος πάντων πρὸς συμμετοχὴν εἰς τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ πραγματοποίησις αὐτοῦ, ἡ ἀγωγή πρὸς ὀλοκληρωμένον πολιτισμὸν καὶ ἡ ἁρμονία μεταξὺ πολιτισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ τρίτον κεφάλαιον πραγματεύεται περὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἀφοῦ ἐν ἀρχῇ γίνεταί λόγος ἐν αὐτῷ περὶ τινῶν χαρακτηριστικῶν τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἐξετάζονται ἐν συνεχείᾳ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τμήματι αὐτοῦ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις, καὶ δὴ ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ἔλεγχος αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀποφυγὴ τῶν μεγάλων οἰκονομικοκοινωνικῶν διαφορῶν, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τμήματι ἀρχαί τινες κατευθύνουσαι διόκληρον τὴν οἰκονομικοκοινωνικὴν ζωὴν, οἷον ἡ ἐργασία, οἱ ὅροι αὐτῆς καὶ ἡ ἀνάπαυσις, ἡ συμμετοχὴ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ εἰς τὴν ὅλην οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν καὶ αἱ συγκρούσεις ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἡ διάθεσις τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, αἱ καταθέσεις καὶ αἱ νομισματικαὶ ἀξίαι, ἡ ἰδιοκτησία γενικῶς, ἡ ἰδιωτικὴ καὶ ἡ μεγάλη ἀγροτικὴ περιουσία, ὡς καὶ ἡ οἰκονομικοκοινωνικὴ ἐνέργεια καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ τέταρτον κεφάλαιον πραγματεύεται περὶ τοῦ πολιτικοῦ βίου τῶν κοινοτήτων, ἐξετάζον τὸν πολιτικὸν βίον σήμερον, τὴν φύσιν καὶ τὸν σκοπὸν τῶν πολιτικῶν κοινοτήτων, τὴν συνεργασίαν πάντων ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ καὶ τὴν σχέσιν μεταξὺ τῆς πολιτικῆς κοινότητος καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ πέμπτον κεφάλαιον πραγματεύεται περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης καὶ τῆς διεθνoῦς κοινότητος, ἀφοῦ δὲ ἐν ἀρχῇ ὁμιλεῖ περὶ τῆς φύσεως τῆς εἰρήνης, ἀκολουθῶς ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τμήματι ποιεῖται λόγος περὶ τῆς ἀποφυγῆς τοῦ πολέμου καὶ δὴ τῆς περιστολῆς τῆς ἀπανθρωπίας αὐτοῦ, περὶ τοῦ ὀλοκληρωτικοῦ πολέμου, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἐξοπλισμῶν, τῆς ἀπολύτου ἀπαγορεύσεως τοῦ πολέμου καὶ τῆς διεθνoῦς δράσεως πρὸς ἀποφυγὴν αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τμήματι πραγματεύεται περὶ τῆς συστάσεως τῆς διεθνoῦς κοινότητος, τῶν αἰτίων τῆς διχονοίας καὶ τῆς ὑπερνικῆσεως αὐτῶν, τοῦ Ὁργανισμοῦ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν καὶ τῶν ἄλλων διεθνῶν ὀργανώσεων, τῆς διεθνoῦς οἰκονομικῆς συνεργασίας, πρακτικῶν τινῶν κανόνων διὰ τὴν συνεργασίαν ταύτην, τῆς διεθνoῦς συνεργασίας ἐν σχέσει πρὸς τὴν αὔξησιν τοῦ πληθυσμοῦ, τοῦ καθήκοντος τῶν χριστιανῶν πρὸς διεθνῇ ἀλληλοβοήθειαν, τῆς ἐνεργοῦ παρουσίας τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ διεθνῇ κοινότητι, ὡς καὶ τῆς συμμετοχῆς τῶν χριστιανῶν εἰς τὰς διεθνεῖς ὀργανώσεις.

Τέλος ἐν τῷ ἐπιλόγῳ ἐξαιρεταὶ τὸ καθήκον τῶν καθ' ἕκαστον χριστιανῶν καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὅπως βοηθῶσι πάντας τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ ὁ διάλογος μεταξὺ πάντων τῶν ἀνθρώπων, τελευταῖον δὲ ἡ διὰ τῆς

ἀγάπης καὶ τῆς συνεργασίας πάντων οἰκοδομὴ καὶ τελείωσις τοῦ κόσμου.

Καὶ ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀπλῆς ἀπαριθμήσεως τῶν περιεχομένων τῆς συνοδικῆς ἀποφάσεως «περὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ» δύναται νὰ συναχθῇ ἡ ἐξαιρετικὴ σπουδαιότης αὐτῆς. Πράγματι τὰ ἐν αὐτῇ θιγόμενα σύγχρονα προβλήματα εἶναι πολλὰ καὶ πολύπλοκα καὶ δυσχερῆ καὶ ἐν τισιν ἀμφιλεγόμενα, τινὰ δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι νέα καὶ δὲν ἔχει συντελεσθῆ εἰσέτι ἡ ἐνδελεχῆς μελέτη καὶ ὀριστικὴ λύσις αὐτῶν ἰδίως ἀπὸ πλευρᾶς ἐκκλησιαστικῆς καὶ θεολογικῆς. Γενικῶς τὸ κείμενον τοῦτο, ὡς προσεφίηται, δὲν εἶχε προβλεφθῆ καὶ συνταχθῆ κατὰ τὴν προσυνοδικὴν περίοδον, ἀλλὰ συνετάχθη ἐν σπουδῇ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνόδου, ἥτις ἐξ ἄλλου οὔτε ἐπαρκῆ χρόνον εἶχε πλέον εἰς τὴν διάθεσίν της, οὔτε προπαρασκευασμένη ἀρκούντως ἦτο πρὸς βαθύτεραν καὶ πληρεστέραν ἐπεξεργασίαν καὶ βελτίωσιν τοῦ ὑποβληθέντος αὐτῇ κειμένου, τοῦ περιλαβόντος τόσον πολλὰ καὶ σοβαρὰ καὶ φλέγοντα θέματα. Διὰ τοῦτο ὀρισμένα σημεῖα αὐτοῦ ἀσφαλῶς δὲν χαρακτηρίζονται ἐπὶ πληρότητι καὶ σαφηνείᾳ, ἀλλὰ πάντως ἡ Σύνοδος ἔθηκε τὰ θιγόμενα προβλήματα πρὸς περαιτέρω μελέτην καὶ ὀριστικὴν λύσιν ὑπὸ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Θεολογίας καὶ Ἐκκλησίας. Πράγματι, ὡς ὀρθῶς παρετηρήθη, «de schéma 13 est décidément une grande aventure où s'engage toute la démarche conciliaire»⁵. Παρὰ ταῦτα δ' ὅμως ἡ παρούσα ἀπόφασις τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου, παρουσιάζουσα τὴν Ἐκκλησίαν ἐτοιμὴν νὰ διακονήσῃ τὸν σύγχρονον κόσμον δι' ὅλων τῶν δυνατῶν τρόπων καὶ ὁδῶν καὶ ἱκανὴν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ ἀνακύπτοντα κρίσιμα προβλήματα ἐν πνεύματι χριστιανικῷ, κενηταὶ μεγίστην σημασίαν καὶ προώριστα νὰ προκαλέσῃ διεκκλησιαστικὰς καὶ εὐρύτερας θεολογικὰς συζητήσεις περὶ τὰ θιγόμενα ἐν αὐτῇ ζητήματα κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τοῦ οἰκουμενικοῦ διαλόγου. Οὕτως ἡ ἀπόφασις αὕτη διανοίγει θύρας πρὸς περαιτέρω θεολογικὴν ἐμβάθυνσιν καὶ ἀντιμετώπισιν ἐν πνεύματι εὐαγγελικῷ τῶν μεγάλων καὶ φλεγόντων προβλημάτων, τῶν ἀπασχολούντων τὸν σύγχρονον κόσμον, ἔναντι τῶν ὁποίων δι' αὐτῆς ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία λαμβάνει θέσιν ἀνάλογον, ἐκσυγχρονιζομένην

5. «Informations catholiques internationales» Nr. 248 (1965) 20. Ὁμοίως καὶ ἡ «Καθολικὴ» 37 (1965) φύλ. 1457, σ. 4, παρατηρεῖ, ὅτι «διὰ πρώτην φοράν οἰκουμενικὴ σύνοδος ἀσχολεῖται περὶ τὸν ἀνθρώπον ὡς ἀνθρώπον καὶ περὶ τὸν κόσμον ὡς κόσμον. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἐκπληττωμεθα διὰ τὰς ἀτελείας, τὰς ὁποίας ἐνδεχομένως παρουσιάζει τὸ σχέδιον «13». Ἄλλως τε ἡ φύσις τοῦ θέματος, ἔχοντος πολλοὺς καὶ διαφόρους ἄξονας σκέψεως, εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ ἀπαιτῆ κάποια θεολογία τῶν γῆινων ἀληθειῶν, ἥτις ὅμως εὐρίσκειται ἀκόμη εἰς τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν. Ὅθεν οἱ λαϊκοί, οἱ ὁποῖοι μετέσχον τῆς προπαρασκευαστικῆς τοῦ σχεδίου ἐπιτροπῆς, ὁμοφωνοῦν: «Κατὰ τὸ μεγαλύτερον χρονικὸν διάστημα τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐπιτροπῆς εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ συνεργασθῶμεν μετ' ἐκκλησιαστικούς, οἱ ὁποῖοι ζοῦν ἐντὸς κόσμου καθ' ὀλοκληρίαν διαφορετικοῦ τοῦ ἰδιοῦ μας, δηλ. ἐντὸς τοῦ κόσμου τῶν ἀφηρημένων ἐνοιῶν καὶ τῆς θεολογικῆς λογομαχίας. Ἡμεῖς αὐθορμητῶς ἐπιθυμοῦμεν νὰ φθάσωμεν ἀπὸ τῶν γεγονότων εἰς τὰς ἀρχάς, ἐνῶ ἐκεῖνοι εἶναι συνηθισμένοι εἰς τὸ ἀντίστροφον».

πως και χωρούσα μετά περισκέψεως πρὸς τὰ πρόσω.

Σχετικῶς ὁ Πάπας Παῦλος ΣΤ' ἐδήλωσεν ἐξω-
συνοδικῶς, ὅτι ἡ παροῦσα συνοδικὴ ἀπόφασις ἀπρο-
σφέρει θέματα μελέτης εἰς ὅλους καὶ διὰ μακροὺς χρό-
νους. Ἡ ἀνθρωπίνη ἐπιστήμη, ἡ φιλοσοφία, ἡ ἱστο-
ρία, ἡ ἠθικὴ, ἡ ἐν γένει μόρφωσις, αἱ ἀποκαλούμεναι
σήμερον ἐπίγειοι πραγματικότητες ἐτέθησαν ὑπὸ τῆς
Β' Βατικανῆς Συνόδου ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Καθολικῆς
Θεολογίας. Ἰδίως ἡ Σύνοδος ἀεζήτησε τὸν κόσμον
καθ' ὅλην τὴν πραγματικότητά αὐτοῦ μετὰ προσοχῆς
καὶ ἀγάπης, ἥτις ἀνακαλύπτει παντοῦ τὰ ἔργα τοῦ
Θεοῦ καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ καλόν, τὸ ὠραῖον καὶ
τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ὄψις αὐτῆ τοῦ κόσμου δὲν στηρίζεται
μόνον ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ
ἐπὶ τῆς θεολογίας αὐτῆς. Ἰδοὺ τί προσφέρει ἡ Ἀπο-
κάλυψις. Τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου φωτίζει τὸ πανό-
ραμα τοῦ κόσμου. Ὑπὸ τὸ φῶς τοῦτο διακρίνονται αἱ
φοβεραὶ καὶ ἰσχυραὶ σκιαὶ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θα-
νάτου, ἀλλ' ἐκεῖ ὅπου φθάνει τὸ φῶς τοῦτο ἐμφανί-
ζεται ἡ ἀντανάκλασις τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ἀνα-
ζητεῖ τὴν ἀντανάκλασιν αὐτῆν, συλλαμβάνουσα καὶ
θαυμάζουσα ταύτην. Ἡ Ἐκκλησία εὐρίσκειται ἐντὸς
τοῦ κόσμου. Οὐδεὶς ὅσον ὁ χριστιανὸς δύναται νὰ
αἰσθανθῇ τὴν γοητείαν τοῦ σύμπαντος. Τὸ βλέμμα τοῦ
χριστιανοῦ διασταυροῦται μετὰ τοῦ δημιουργικοῦ
βλέμματος τοῦ Θεοῦ, ὅστις, κατὰ τὴν μαρτυρίαν
τῆς Γραφῆς, ἀεῖδε πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ
καλὰ λίαν». Τὸ χριστιανικὸν βλέμμα σταματᾷ ἐπὶ
τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς, καὶ ὅπως ἰδιαιτέρως ἐπ'
αὐτῆς ἀνακαλύπτει τὴν ἀντανάκλασιν τοῦ Θεοῦ. Τὸ
αὐτὸ βλέμμα σταματᾷ ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπό-
τητος καὶ εὐρίσκει ἐκεῖ κατεῦθυντήριον νῆμα καὶ
τὴν ἔννοιαν ἢ ὁποῖα ἔχει ὡς ἐπίκεντρον τὸν Χριστόν». Τέλος ἡ Σύνοδος «ἠσχολήθη ἐπίσης πολὺ περὶ τὸν
ἄνθρωπον, ὡς οὗτος εἶναι καὶ ὡς παρουσιάζεται σή-
μερον· τὸν ζῶντα ἄνθρωπον, ὅστις ἔχει συνείδησιν
τῆς προσωπικότητός του, ὅστις ὄχι μόνον γίνεται
ἐπίκεντρον τῶν περὶ αὐτὸν πραγμάτων, ἀλλὰ καὶ
τολμᾷ νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτὸν του ὡς ἀρχὴν καὶ τε-
λευταίαν αἰτίαν πάσης πραγματικότητος»⁶.

Διὰ τῆς ἀνωτέρω ἀποφάσεως (περὶ τῆς Ἐκκλη-
σίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ) ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέρμα
τῶν ἐργασιῶν τῆς δ' φάσεως τῆς Β' ἐν Βατικανῶ
γενικῆς Συνόδου τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.
Πράγματι, τῇ μὲν 7 Δεκεμβρίου 1965 ἀνεγνώσθη ἐν

6. «Καθολικὴ» 38 (1965/6) φύλ. 1468 καὶ 1486. Καὶ
ἀπὸ τῆς ἡμετέρας πλευρᾶς ἐξήρθη αὐτὸ γεγονός, ὅτι ἡ βάσις
τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνιολογίας ἐρείδεται ἐπὶ τῆς θεολο-
γικῆς θεμελιώσεως τῆς περὶ ἀνθρώπου διδασκαλίας... Κυρίως
ἡ σπουδαιότης τοῦ κειμένου αὐτοῦ ἔγκειται εἰς τὸ γεγονός τῆς
θεολογικῆς, χριστολογικῆς καὶ ἐκκλησιολογικῆς βάσεως τῆς
κοινωνιολογίας ἀφ' ἑνός, καὶ εἰς τὴν κλήσιν τὴν ὁποῖαν ἀπευ-
θίνει εἰς ὅλον τὸν κόσμον νὰ ἐργασθῇ μετὰ πνεῦμα ἀγάπης διὰ
τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀφ' ἑτέρου. Μόνον ἡ Constitutio pasto-
ralis ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα θέματα ἀπευθύνεται εἰς ὅλους τοὺς
ἀνθρώπους, ἀποτελοῦσα «μὴν ἰσχυρὰν σύνθεσιν μεταξὺ
τῆς θεολογίας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας».
(N. M a τ σ ο ὡ α, Ἡ θεολογικὴ καὶ ἱστορικὴ σημασία τῆς
Β' Συνόδου τοῦ Βατικανῶ, ἐν «Γρηγ. Παλαμᾷ» 49 (1966)
193/4).

τῇ τελευταίᾳ δημοσίᾳ συνεδρίᾳ τῆς ὀλομελείας τῆς
Συνόδου ἢ κοινῇ δήλωσις τῶν Ἐκκλησιῶν Ρώμης καὶ
Κωνσταντινουπόλεως περὶ τῆς ἄρσεως τῶν ἀμοιβαίων
ἀναθεμάτων τοῦ ἔτους 1054, περὶ ἧς κατωτέρω,
τῇ δ' ἐπομένῃ 8 Δεκεμβρίου 1965 ἐτελέσθη ἐν τῷ ναῶ
τοῦ ἀγίου Πέτρου ἡ τελευταία εὐχαριστήριος Λειτουργία
ὑπὸ τοῦ Πάπα Παύλου ΣΤ', ὅστις ὀμιλήσας
ἐκήρυξε τὴν λῆξιν τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου.
Ταυτοχρόνως ἡ Σύνοδος ἀπηθύνη μνημόματα πρὸς
τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς κυβερνήτας, τοὺς διανοουμέ-
νους καὶ ἐπιστήμονας καὶ καλλιτέχνας, τὰς γυναῖκας,
τοὺς ἐργάτας, τοὺς πτωχοὺς καὶ ἀσθενεῖς καὶ τὴν
νεολαίαν⁷, καὶ οὕτως ἔληξεν ἡ Β' Βατικανεὶος Σύ-
νοδος⁸.

Προβαίνοντες νῦν εἰς σύντομον ἀπολογισμὸν καὶ
ἐπισκόπησιν τῶν κατ' αὐτὴν, διαπιστοῦμεν ἐν πρώτοις
τετραετῇ περίπτῳ (διὰ τὴν ἀκριβείαν 45μηνον)
προπαρασκευῆ τῆς Συνόδου, ἥτοι ἀπὸ 25 Ἰανουα-
ρίου 1959, ὅτε ὁ Πάπας Ἰωάννης ΚΓ' ἀπεφάσισε τὴν
σύγκλησιν αὐτῆς, μέχρι τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1962,
παραμονὴν τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἀφ'
ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ὑπερτριετῇ (διὰ τὴν ἀκριβείαν
39μηνον) διάρκειαν αὐτῆς, ἥτοι ἀπὸ 11 Ὀκτωβρίου
1962 μέχρι 8 Δεκεμβρίου 1965, ἐν συνεργασίᾳ μετὰ
τῶν ἐπιφανεστέρων συγχρόνων ρωμαιοκαθολικῶν θεολό-
γων. Ἐν ἀρχῇ ὑπελογίζετο, ὅτι ἡ Σύνοδος θὰ συνετέλει
τὸ ἔργον τῆς εἰς δύο φάσεις, ἀλλ' ἐν τέλει ἐχρειώθησαν
τέσσαρες, ἥτοι Α' φάσις ἀπὸ 11 Ὀκτωβρίου—8 Δεκεμ-
βρίου 1962, Β' φάσις ἀπὸ 29 Σεπτεμβρίου—4 Δεκεμ-
βρίου 1963, Γ' φάσις ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου—21 Νοεμ-
βρίου 1964, καὶ Δ' φάσις ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου—8 Δε-
κεμβρίου 1965. Ἡ Σύνοδος συνεκρότησεν 168 ἐν ὅλῳ
συνεδρίας, ἐξ ὧν 36 κατὰ τὴν Α' φάσιν, 43 κατὰ τὴν Β',
48 κατὰ τὴν Γ' καὶ 41 κατὰ τὴν Δ' φάσιν. Κατ' αὐτὰς
συνεζητήθησαν καὶ ἐψηφίσθησαν 16 σχέδια συνοδικῶν
ἀποφάσεων, ἥτοι 4 διατάξεις μεζήκων δογματικῆς
ἰσχύος : α) περὶ Ἐκκλησίας, β) περὶ θείας Ἀποκα-
λύψεως, γ) περὶ Λειτουργικῆς καὶ δ) περὶ τῆς Ἐκ-
κλησίας ἐν τῷ συγχρόνῳ κόσμῳ. 9 διατάγματα
πρακτικῆς φύσεως : α) περὶ Οἰκουμενισμοῦ, β) περὶ
τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ Ἐκ-
κλησίᾳ, γ) περὶ τῆς διακονίας καὶ τῆς ζωῆς τῶν
πρεσβυτέρων, δ) περὶ τῆς μορφώσεως τῶν πρεσβυ-
τέρων, ε) περὶ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου,
στ) περὶ τῆς ἀποστολικῆς καὶ τῆς διακονίας τῶν λαϊκῶν,
ζ) περὶ τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως τῆς Ἐκκλησίας,
η) περὶ τῶν Οὐνιτικῶν (Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν),
καὶ θ) περὶ τῶν μέσων τῆς κοινωνικῆς ἐπικοινωνίας
ὡς καὶ 3 διακηρύξεις : α) περὶ τῆς θρησκευτικῆς
ἐλευθερίας, β) περὶ τῆς χριστιανικῆς παιδείας, καὶ γ)
περὶ τῶν σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν μὴ χρι-
στιανικῶν θρησκειῶν⁹. Εἰς τὰς συνεδρίας τῆς Συν-

7. Βλέπ. ταῦτα ἐν «Herd.—Korresp.» 20 (1966) 43—47
καὶ «Καθολικὴ» 38 (1966) φύλ. 1491, 1493, 1494.

8. Περὶ τῆς Δ' φάσεως αὐτῆς βλέπ. καὶ A. W e n g e r,
Vatican II, Chronique de la quatrième session. Paris
1966. Y. M.—J. C o n g a r, Le Concile au jour le jour.
Quatrième session. Paris 1966.

9. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι διὰ νεωτέρου παπικοῦ ἰδιώ-

όδου παρίσταντο κατὰ μέσον ὄρον περί τὰ 2000 συνοδικὰ μέλη, ἐξ ὧν τὰ περισσότερα μὲν, ἦτοι 2387, παρέστησαν κατὰ τὴν τελευταίαν 168 συνεδρίαν, τὰ ὀλιγώτερα δέ, ἦτοι 1696, κατὰ τὴν 151 συνεδρίαν, ἐνῶ ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς αὐτῶν ἀνῆλθεν εἰς 2860. Πλὴν τῶν τακτικῶν συνοδικῶν μελῶν παρηκολούθουν τὰς γενικὰς συνεδρίας τῆς Συνόδου καὶ δεκάδες παρατηρητῶν καὶ προσκεκλημένων ἐκ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, οἵτινες κατὰ τὴν ἀποχαιρετιστήριον τελετὴν τῆς 4 Δεκεμβρίου 1965, ἐν τῇ βασιλικῇ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἔξω τῶν τειχῶν τῆς Ρώμης, ἀνῆλθον εἰς 103. Πρὸς τοῦτοις τὰς γενικὰς συνεδρίας παρηκολούθουν καὶ ὑπερτριακόσιοι ἐμπειρογνώμονες—σύμβουλοι, ὧν τινες κληθέντες ἔλαβον καὶ τὸν λόγον κατὰ τὰς συνεδρίας, ἀλλὰ κυρίως ὠμίλουν ἐνώπιον τῶν συνοδικῶν ἐπιτροπῶν, κατὰ τὴν προπαρασκευηθῆν καὶ ἐπεξεργασίαν τῶν διαφορῶν συνοδικῶν κειμένων. Οὗτοι διωρίσθησαν ὑπὸ τῶν Παπῶν Ἰωάννου ΚΓ' καὶ Παύλου ΣΤ'. Τέλος παρηκολούθησαν τὰς ἐργασίας τῆς Συνόδου καὶ 84 ἀκροαταὶ καὶ ἀκροάτριαι, κληρικοί καὶ λαϊκοί, ἐξ ὧν 32 ἱερεῖς, 10 μοναχοὶ καὶ 42 λαϊκοὶ ἀκροαταὶ καὶ ἀκροάτριαι¹⁰.

Κρίνοντας ἤδη τὸ συνολικὸν ἔργον τῇ Β' Βατικανείου Συνόδου, τὸ ἀναλυθὲν διὰ βραχείων εἰς τὰ τρία τεύχη τῆς παρουσίας συγγραφῆς ἡμῶν, διαπιστοῦμεν ὅτι τοῦτο ἐν τῷ συνόλω εἶναι βαρυσήμαντον καὶ μεγαλειώδες, προώριστα δὲ νὰ ἀσκήσῃ μεγάλην ἐπίδρασιν ἀμέσως μὲν ἐπὶ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐμμέσως δὲ καὶ ἐν μέρει καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς π.χ. διὰ τῆς ἀποφάσεως περὶ Οἰκουμενισμοῦ καὶ ἄλλων. Καίτοι βεβαίως, πρὸ τῆς ἐμπράκτου ἐφαρμογῆς αὐτοῦ, εἶναι δυσχερὲς νὰ διατυπώσῃ τις ἀσφαλῆ κρίσιν περὶ αὐτοῦ, ἐν τούτοις θὰ ἠδύνατο ἴσως ἀπὸ τοῦδε νὰ λεχθῆ, ὅτι ἐν σημαντικῶν βαθμῶν ἡ Σύνοδος ἐπέτυχε τοῦ πολλαπλοῦ σκοποῦ, ὃν ἐτάξεν αὐτῇ ὁ συγκαλέσας αὐτὴν Πάπας Ἰωάννης ΚΓ', ὅπως ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκθέσῃ τὴν αὐθεντικὴν ρωμαιοκαθολικὴν διδασκαλίαν διὰ νέων τρόπων καὶ διατυπώσεων καὶ ἐκφορῶν, ἀνταποκρινομένων εἰς τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ εἰς τὰ προβλήματα καὶ εἰς τὰς ἀντικειμενικὰς συνθήκας τῆς ὑπάρξεως τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, ἀφ' ἑτέρου δὲ συστήσῃ διάλογον πρὸς τὸν σύγχρονον κόσμον καὶ διὰ προσφόρου γλώσσης καταστήσῃ τὸ Εὐαγγέλιον προσιτὸν εἰς τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων τοῦ κ' αἰῶνος, οὕτω δὲ ἐπιδιώξῃ τὴν ἀνανέωσιν καὶ τὸν ἐκσυγχρονισμὸν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν διάλογον αὐτῆς μετὰ τῶν

βούλου «Munus Apostolicum» ἀνεβλήθη προσωρινῶς, διὰ λόγους πρακτικοῦς, ἡ ἡμερομηνία τῆς κανονικῆς ἰσχύος τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων: περὶ τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου τῶν ἐπισκόπων, περὶ τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου, περὶ τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τῆς χριστιανικῆς παιδείας καὶ περὶ τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς διακονίας τῶν λαϊκῶν. («Καθολικὴ» 38 (1966) φύλ. 1495, σ. 4).

10. Βλέπ. λεπτομερεῖας ἐν H. Reutes, μν. ἔ. σ. 9 ἔξ. Τὰ ἔξοδα τῆς Συνόδου ἀνῆλθον τελικῶς εἰς 4,5 δισεκατομμύρια ἰταλικῶν λιρετῶν, ἦτοι εἰς 225 ἑκατομμύρια ἑλληνικῶν δραχμῶν. («Καθολικὴ» 38 (1966) φύλ. 1481, σ. 4).

ἄλλων χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν¹¹. Ὡς δὲ εἶπεν ὁ διάδοχος αὐτοῦ Παῦλος ΣΤ', πρὸς τοὺς ἄλλοις, «ρεῦμα ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ ἐξεγύθη ἐκ τῆς Συνόδου πρὸς τὴν σύγχρονον ἀνθρωπότητα, καίτοι κατηγγέλθησαν ὠρισμένα πλάνα, διότι τοῦτο ἦτο ἀπαίτησις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀληθείας, οὐχ ἦττον πρὸς τὰ πρόσωπα δὲν ἐγένοντο εἰμὴ ὑποδείξεις ἐν σεβασμῶ καὶ ἐν ἀγάπῃ. Ἀντὶ ταπεινωτικῆς διαγνωστικῆς προετιμήθησαν τρόποι ἐνθαρρυντικοί, ἀντὶ δυσοικονομιῶν ἡ Σύνοδος ἐξάπέλυσε μηνύματα ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν σημερινὸν κόσμον. Αἱ ἀξίαι αὐτοῦ δὲν ὑπῆρξαν ἀντικείμενον μόνον σεβασμοῦ, ἀλλὰ καὶ τιμῆς, αἱ προσπάθειαι τοῦ ἐνισχυθῆσαν, αἱ φιλοδοξίαι τοῦ ἐξηγηθῆσαν καὶ ἡυλογήθησαν»¹².

Ἐπειτα ἀξιὸν ἐξάρσεως εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι—μέλη τῆς Συνόδου, ἀνακτῆσαντες ἐν μέρει τὰ ἀπαράγραπτα δικαιώματα αὐτῶν, καὶ δὴ τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς διαποιμάνσεως καὶ τῆς ἀμέσου ἐξουσίας ἐπὶ τῶν ἑαυτῶν ποιμνίων, ἐνῶ πρότερον ἐφαίνοντο μᾶλλον ὡς ἐκπρόσωποι τοῦ Πάπα, ἔλαβον νῦν, κατόπιν ἐλευθέρων ὁμολογουμένης συζητήσεως, διαφόρους σοβαρὰς ἀποφάσεις, ὡς π.χ. ἐκίνηθη περὶ τῆς ἑαυτῶν συλλογικότητος (collegialitas), ἀλλ' ὅμως αἱ ἀποφάσεις αὗται καὶ τὸ ὅλον ἔργον τῆς Συνόδου ὑπόκεινται ὑπὸ τὴν ἐγκρισιν τοῦ συγκεντρώσαντος ἐν ἑαυτῷ τὸ ἀπόλυτον πρωτεῖον ἐξουσίας καὶ τὸ ἀλάθητον ἐπισκόπου Ρώμης, τοῦ ἰκανῶς παρεμβάσεις ποιησαμένου εἰς τὸ ἔργον τῆς Συνόδου ὡς «ἀνωτάτη ἀρχὴ καὶ αὐθεντία» ὑπεράνω καὶ αὐτῆς τῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου! (π.χ. ἀπαγορεύσαντος πᾶσαν συζήτησιν περὶ τοῦ γάμου τῶν πρεσβυτέρων κ.λ.π.), εἰς τρόπον ὥστε οὐδόλως μετεβλήθη ἡ μονολιθικότης καὶ ἡ μοναρχία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, ἥτις εἰσελθούσα εἰς τὴν Β' Βατικανὴν Σύνοδον μοναρχικῆ, δὲν κατάρθωσε νὰ ἐξέλθῃ ἐξ αὐτῆς συνοδική¹³. Πάντως ἡ Σύνοδος ἔλαβεν ὠρισμένα εὐεργετικὰ ἀποφάσεις καὶ ἐπραγματοποίησεν ἐκκλησιαστικὰς τινὰς μεταρρυθμίσεις, ὁμοίως δὲ ἀνεκίνησε διάφορα σοβαρὰ προβλήματα ἢ ἀπλῶς ἔθεσεν αὐτὰ ἐπὶ τάπητος, χωρὶς νὰ δυνηθῆ νὰ τὰ ἐπιλύσῃ, ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς δὲ ἐν τῇ πράξει τῶν ληφθεῖσων ἀποφάσεων καὶ ἐκ τῆς

11. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμός, τεύχ. I., σ. 15 ἔξ.

12. «Καθολικὴ» 38 (1966) φύλ. 1486, σ. 4.

13. Πρβλ. καὶ Emilianos von Kalabrien, Gedanken zum Konzil, ἐν «Kyrios» 6 (1966) 67 ἔξ. Οὗτος, παρακολούθησας ὡς παρατηρητῆς τὰς ἐργασίας τῆς Συνόδου, διεπίστωσεν «erstaunliche Eingriffe» εἰς αὐτὰς τοῦ Πάπα, «der im Grunde über dem Konzil und nicht mit ihm ist». Εἰδικῶς δὲ ἀναφέρεται εἰς τὸ Motupropriu τοῦ Πάπα πρὸς τὸν γεν. γραμματέα τῆς Συνόδου, «das den lebhaften Diskussionen über Scheidung, Zölibat der Geistlichkeit, Ablass und Geburtenkontrolle ein Ende setzte. Ja mehr noch, anstatt den anachronistischen Ablass mit all seinen zweifellos schlecht begründeten doktrinalen Implikationen zu unterdrücken, und trotz der Proteste von seiten des deutschen und österreichischen Episkopats kommt der Papst beim Abschluss des Konzils darauf zurück und verkündet zum Unwillen mehrerer Beobachter ab 1966 ein neues Jubiläum mit vollständigem Ablass...» (σ. 69).

μελλοντικής αντιμετώπισης τῶν ἀναρριφθέντων προβλημάτων θὰ κριθῆ καὶ ὁ βαθμὸς τῆς ἐπιτυχίας αὐτῆς τόσον ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἀνακαινίωσιν καὶ τὸν ἐκσυγχρονισμόν αὐτῆς (τὸ *aggiornamento* τοῦ Πάπα Ἰωάννου ΚΓ'), ὅσον καὶ ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας χριστιανικὰς Ἐκκλησίας καὶ τὰς μὴ χριστιανικὰς θρησκείας καὶ πρὸς τὸν σύγχρονον κόσμον, ὡς καὶ ἐν τῇ καλλιέργειᾳ μεταξὺ τοῦ ἰδίου αὐτῆς λαοῦ τοῦ οἰκουμενικοῦ πνεύματος. Οὕτως, ἄρα, ἡ Σύνοδος εἰργάσθη ἀποδοτικῶς καὶ *ad intra* καὶ *ad extra*, ἀλλ' ὅμως δέον νὰ ἀναμείνωμεν τὴν ἐν τῇ πράξει ἐφαρμογὴν τῶν ἀποφάσεων αὐτῆς, ἵνα καὶ ἐκ τῶν καρπῶν αὐτῆς δυνηθῶμεν νὰ κρίνωμεν τὸ ὅλον ἔργον αὐτῆς.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὴν ἐσωτερικὴν ἀνανέωσιν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας παρατηροῦμεν, ὅτι αὕτη δὲν νοεῖται ὡς μεταβολὴ τῆς παραδεδομένης δογματικῆς διδασκαλίας καὶ τοῦ περιεχομένου τῆς παραδόσεως ἢ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς προσαρμογὴ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συγχρόνου κόσμου καὶ ὡς ἀνάλογος ἔκφρασις καὶ ἐκφορὰ αὐτῶν διὰ μορφῶν καὶ διατυπώσεων εὐπροσδέκτων ὑπὸ τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, τέλος δὲ καὶ ὡς διεξαγωγὴ διαλόγου τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ συγχρόνου κόσμου. Οὕτω π.χ. παρέμεινεν ἐν πλήρει ἰσχύϊ ἡ διδασκαλία τῆς Α' Βατικανῆς Συνόδου περὶ τῆς «ἐπισκοπικῆς» καὶ «ἀμέσου» δικαιοδοσίας καὶ ἐξουσίας τοῦ Πάπα ἐπὶ πάντων τῶν ποιμένων καὶ ἐπὶ πάντων τῶν πιστῶν τῆς παγκοσμίου Ἐκκλησίας, θεωρουμένων ὁμαδικῶς ἢ ἀτομικῶς, ἐνῶ ἡ Β' Βατικανὴ ἔθηκεν ὁμοίως τὴν ἀσκήσιν τῶν ἀρμοδιοτήτων καὶ ἐξουσιῶν τῶν ἐπισκόπων ὑπὸ τὴν πλήρη ἐξάρτησιν καὶ τὴν θείῳ δικαίῳ ἐξουσίᾳ τοῦ Πάπα, μεθ' οὗ καὶ ὑφ' ὃν νοεῖ καὶ τὴν λεγομένην συλλογικότητα αὐτῶν, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν χριστιανικὴν ἐνότητα νοεῖ ὡς ἐνότητα ὑπὸ τὸν Πάπαν¹⁴. Οὕτως ἐπαγιώθη ὑπὸ τῆς Β' Βατικανῆς τὸ παπικὸν σύστημα καὶ ἡ πατροπαράδοτος θέσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης ὑπὸ τοῦ ἰδίου πνεύματος τῆς Α' Βατικανῆς, ἐπιχειρηθείσης ἀπλῆς προσαρμογῆς τι-

νος τῆς μεσαιωνικῆς παπικῆς Ἐκκλησιολογίας πρὸς τὰς πραγματικότητας καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συγχρόνου κόσμου ὑπὸ νέον πνευματολογικόν τι ἐπίχρισμα καὶ διὰ νέων ἐκφράσεων καὶ διατυπώσεων, ἀνευ ὅμως μεταβολῆς τῆς οὐσίας καὶ τοῦ τρόπου τῆς Βατικανείου σκέψεως.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν οἰκουμενικὴν τάσιν τῆς Β' Συνόδου τοῦ Βατικανοῦ παρατηροῦμεν, ὅτι δι' αὐτῆς ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν προτέραν στενὴν καὶ μονομερῆ λατινικὴν αὐτοσυνειδησίαν τῆς, ἤρχισε νὰ ἀντιλαμβάνηται βαθύτερον τὴν ἐαυτῆς καθολικότητα, νὰ ἐπηρεάζεται περισσότερο ὑπὸ τοῦ συγχρόνου οἰκουμενικοῦ πνεύματος καὶ νὰ ἐπιδεικνύη μείζονα κατανόησιν καὶ ἐκτίμησιν πρὸς τὰς ἐξωρωμαϊκὰς Ἐκκλησίας καὶ χριστιανικὰς κοινότητας, μεθ' ὧν ἤρξατο καλλιεργοῦσα στενοτέρας πωσ σχέσεις, ἀγούσας πρὸς σύναψιν θεολογικῶν μετ' αὐτῶν διαλόγων ἐν ἀγάπῃ καὶ μετανοίᾳ, συνδυαζομέναις μετ' ἐσωτερικῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως ἐκάστης Ἐκκλησίας. Τῶ ὄντι, νέα τις ἀτμοσφαῖρα καὶ νέον κλίμα καὶ νέα τις ἐποχὴ ἀγαθῶν διαθέσεων καὶ σχέσεων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης πρὸς τὰς ἄλλας Ἐκκλησίας καὶ χριστιανικὰς κοινότητας ἤρξατο ἐγκαινιζομένη διὰ τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου καὶ μικρόν τι βῆμα δι' αὐτῆς ἐγένετο πρὸς τὴν οἰκουμενικότητα, ἀλλὰ μετὰ μεγάλης περισκέψεως καὶ διστακτικότητος καὶ ἐπιφυλακτικότητος, καταβληθείσης ἡρωϊκῆς πράγματι προσπαθείας πρὸς ὑπέρβασιν τοῦ ρωμαϊκοῦ στοιχείου, πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ οἰκουμενικοῦ στοιχείου, ὡς καὶ πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ τελευταίου τούτου ἐκ τῆς μεσαιωνικῆς λατινικῆς περιπτύξεώς του, διανοιγομένου οὕτως εὐρύτερου ὁρίζοντος πέραν τῶν Ἀλπεων τῆς ρωμαϊκῆς ἀποκλειστικότητος¹⁵.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΠΗΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

15. Εὐρίσκειτο ἐπὶ τοῦ πιστηρίου τὸ παρὸν ἄρθρον, ὅτε περιήλθεν εἰς χεῖρας ἡμῶν τὸ φύλλον τῆς 11-12 Σεπτεμβρίου 1966 τῆς γαλλικῆς ἐφημερίδος « Le Monde », ἐν τῷ ὅποιῳ δημοσιεύεται περὶληψὶς τετρασελίδου ἐμπιστευτικῆς ἐπιστολῆς τοῦ καρδινάλιου Ottaviani ἀπὸ 24 Ἰουλίου 1966, ἀπευθυνθείσης, ἐγκρίσει τοῦ Πάπα Παύλου ΣΤ', πρὸς ἅπαντας τοὺς προέδρους τῶν ἐπισκοπικῶν συνεδρίων καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν μοναχικῶν ταγματῶν. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἀπαριθμοῦνται δέκα « μεμονωμένα καὶ ἐπικίνδυνον πλάνα ἢ γινῶμαι », κυκλοφοροῦσαι πρὸ καὶ μετὰ τὴν Β' Βατικανέου Συνόδου « ἐδῶ καὶ ἐκεῖ » ἐντὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ καθολικισμοῦ. « Ὅθεν προσκαλοῦνται οἱ παραλήπται τῆς ἐπιστολῆς, ὅπως μελετήσωσι τὰς ἐν αὐτῇ περιεχομένας « πλάνας » καὶ ἀναφέρωσιν εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐδρὰν τὰς ἐαυτῶν κρίσεις καὶ προτάσεις. Αἱ εὐλόγως ἀνησυχούσαι τὸ Βατικανὸν 10 αὐτὰ « πλάνα » εἶναι αἱ ἐπόμεναι :

1. La révélation : la tradition est délaissée. En ce qui concerne les Saintes Ecritures, on tend à limiter la part de l'Inspiration et de l'inerrance, tandis que la valeur historique des textes sacrés est contestée.

2. Les formules dogmatiques : on les prétend soumises à l'évolution historique, et on avance que leur sens objectif est susceptible de changements.

3. Le magistère ordinaire est minimisé, aussi bien celui des évêques que celui du pape. Il est relégué au rang de « simples opinions ».

4. La vérité : en place d'une vérité absolue, fer-

14. Σχετικῶς ἡ « Ἐκκλησία » 43 (1966) 103 γράφει : « Ὑπὸ τὸ ἐρώτημα « χριστιανικὴ ἐνότης ὑπὸ τὸν Πάπαν » τὸ ἐν Γενεῇ ἐκδιδόμενον Δελτίον Πληροφοριῶν τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκφράζει ἐντόνως τὸν σκεπτικισμόν του διὰ τὴν φιλενωτικὴν προσπάθειαν ἐξ αἰτίας τῆς ὑπὸ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν συνεχοῦς καὶ ἀδιαλείπτου προβολῆς τοῦ παπικοῦ πρωτείου. Χαρακτηριστικῶς ὑπὸ τοῦ Δελτίου τούτου προσάγεται ὡς παράδειγμα τὸ γεγονός, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην οργανωθείσης προσφάτως ἀεβδομάδος προσευχῶν διὰ τὴν χριστιανικὴν ἐνότητα» παρεσκευάσθησαν ἐν Ρώμῃ προσευχαί, αἵτινες συνεχίζουσιν νὰ προβάλλουσιν κατ' ἀπαράδεικτον τρόπον τὸ παπικὸν πρωτεῖον καὶ νὰ ἐνισχύουσιν τὴν πεπαλαιωμένην ρωμαιοκαθολικὴν ἀποψίν, καθ' ἣν ἡ χριστιανικὴ ἐνότης εἶναι δυνατὴν νὰ ἐπιτευχθῆ μόνον διὰ τοῦ Πάπα καὶ ὑπὸ τὸν Πάπαν. Οὕτω λ.χ. ἐν τινι τῶν προσευχῶν τούτων λέγεται πρὸς τοὺς ἄλλους : « Δεόμεθα διὰ τοὺς Ἀγγλικανούς, ἵνα οὗτοι ὀδηγηθῶν ἐκ νέου εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Πάπα, ὅστις εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Χριστοῦ ». Πάντα ταῦτα, ἅτινα καταγγέλλονται εἰς τὸν Παγκοσμίου Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν, διαλύουσιν διὰ μίαν ἀκόμη φοράν τὰς αὐταπάτας καὶ χιμαίρας, τὰς ὁποίας ὑπεραισώδεις οἱ τινες τρέφουσιν ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν».

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΩΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΛΛΑΔΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΔΕΛΦΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλε πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Ἡλείας κ. Γερμανὸν τὸ ὑπ' ἀριθ. 1964 τῆς 26ης Μαΐου 1966 κάτωθι ἐγγράφον :

«Σεβασμιώτατε ἐν Χριστῷ ἀδελφέ,

Συνοδικῆ ἀποφάσει, μετὰ χαρᾶς ἀνακοινοῦμεν Ὑμῖν, τὴν διὰ τοῦ ἀπὸ 13 ὁδεύοντος μηνὸς πρὸς ἡμᾶς τιμίον Γράμματος τῆς Α. Μακαριώτατος, τοῦ Πατριάρχου Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας κ. Ἀλεξίου, ἐπιθυμίας τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λένινγκραντ καὶ Λαδόγκας κ. Νικοδήμου, πρόσκλησιν Ὑμῶν εἰς ἐπίσκεψιν δύο ἑβδομάδων ἐντὸς τοῦ τρέχοντος ἔτους καὶ εἰς κατάλληλον εἰς Ὑμᾶς χρόνον τῆς Ἀγιοτάτης Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας καὶ γνωρίζομεν Ὑμῖν, ὅτι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, ἐν τῇ συνεδρίᾳ Αὐτῆς, τῆς 24 ὁδεύοντος μηνὸς, παρέσχε τὴν πρὸς τοῦτο ἔγκρισιν καὶ συγκατάθεσιν Αὐτῆς, ἐν βεβαιότητι καὶ ἐλπίδι, ὅτι καὶ διὰ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης προάγονται καὶ ἀναπτύσσονται ἔτι μᾶλλον οἱ συνδέοντες τὴν Ἀγιοτάτην ἡμῶν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Ρωσίας τιοιότητος, ἀμοιβαῖοι δεσμοὶ ἀγάπης καὶ ἐνότητος.

Ἐπὶ τούτοις κατασπασζόμενοι τὴν Ὑμετέραν Σεβασμιότητα ἐν Κυρίῳ, διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης.

† Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ, Πρόεδρος».

Κατόπιν τοῦ ἐγγράφου τούτου, ὁ Σεβασμιώτατος Ἡλείας κ. Γερμανὸς μετὰ τοῦ Μητροπολίτου Ἀρτης κ. Ἰγνατίου, εὐλογίας καὶ εὐχαΐς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐπραγματοποίησαν τὴν ἐπίσκεψιν ταύτην διαρκέσαν περὶ τὰς 13 ἡμέρας, μεθ' ὃ ἐπανελθόντες, ὁ Ἅγιος Ἡλείας, ὁ καὶ Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἀνέφερον εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τὰ τῆς ἐπισκέψεως ταύτης ἐν βραχυλογίᾳ, εἰπὼν τὰ κάτωθι:

«Τιμητικῆ προσκλήσει τῆς Αὐτοῦ Μακαριότητος τοῦ Πατριάρχου Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας κ. Ἀλεξίου, εὐχαΐς δὲ καὶ εὐλογίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, μετὰ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἀρτης κ. Ἰγνατίου, μετέβημεν εἰς τὴν Σοβιετικὴν πρωτεύουσαν, ἔνθα ἐτύχομεν ἐκ μέρους τοῦ Πατριαρχείου τῆς Μόσχας μεγαλειώδους ὑποδοχῆς, ὡς καὶ ὅλας ἐξαιρετικῶν τιμῶν καὶ περιποιήσεων μετ' ἀδελφικῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης.

Ἄμα τῇ ἀφίξει μας εἰς τὸ ἀεροδρόμιον τῆς Μόσχας μᾶς ὑπεδέχθησαν Σεβ. Ἀρχιερεῖς καὶ πολλοὶ Κληρικοὶ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας ἐκ μέρους τοῦ Μακαριωτάτου Μόσχας κ. Ἀλεξίου ἔτι δὲ καὶ δύο ἀντιπρόσωποι τῆς Σοβιετικῆς Κυβερνήσεως, οἵτινες ὑπέβαλον ἡμῖν τὰ σέβη των. Τὴν ἐπομένην ἐγένετο δεξίωσις πρὸς τιμὴν ἡμῶν ἐν τῷ Μεγάλῳ, ἔνθα ἐδρεύει τὸ Ἀνώτατον Συμβούλιον, ὅπερ ἐγκρίνει τὴν εἰς Ρωσίαν μετὰβασιν τῶν ξένων προσωπικοτήτων. Ὁ Πρόεδρος τοῦ ἐν λόγῳ Συμβουλίου μᾶς ὑπεδέχθη εἰς τὴν ἐξώθυραν τοῦ Μεγάλου καὶ μᾶς ὠδήγησεν εἰς τὴν αἰθούσαν τῶν δεξιῶσεων, προσφωνῶν δὲ ἡμᾶς ἐξύμνησε τὴν Ἑλλάδα, ἥτις ὠδήγησε τὸν κόσμον εἰς τὸν πολιτισμὸν, τὸ φῶς, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας.

Εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον, ἔνθα ἐφιλοξενήθημεν, μᾶς ἐπεσκέφθη ἐκπρόσωπος τοῦ κ. Δημάρχου Μόσχας, ὁ ὁποῖος εἶπεν εἰς ἡμᾶς, ὅτι «ὁ κ. Δήμαρχος θέτει εἰς διάθεσίν σας τὸ προσωπικὸν του αὐτοκίνητον καθ' ὅλον τὸ χρονικὸν διάστημα τῆς παραμονῆς σας ἐνταῦθα». Γεγονός, ὅπερ συνέβη διὰ πρώτην φοράν εἰς ξένην προσωπικότητα, θέλων προφανῶς νὰ τιμῆσῃ ἰδιαιτέρως τὴν ἰδιότητά μου ὡς ἀντιπρόεδρου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ἐπεσκέφθημεν τὰ θαυμάσια μνημεῖα καὶ τοὺς ὠραίους Ναοὺς τῆς Μόσχας, οἵτινες εἶναι πολυτελῶς διακεκοσμημένοι. Ἰδιαιτέραν

me, immuable, certains cultivent un relativisme selon lequel la vérité est soumise au rythme de l'évolution et de l'histoire.

5. Le Christ : même en ce qui concerne le Christ, on adopte des concepts de « nature » et de « personne » dont on ne voit pas comment ils peuvent s'accorder avec les définitions dogmatiques, et on en vient à réduire le Christ à un simple homme « qui aurait acquis peu à peu la conscience de sa filiation divine ». De même, pour sa conception virginale, pour ses miracles et pour sa résurrection « concédés en parole », mais qui sont ramenés, en réalité, à des faits purement naturels.

6. Les sacrements : certains points sont ignorés, d'autres négligés. Par exemple on concède trop au « symbolisme » à propos de la « présence réelle » ou on insiste outre mesure sur l'idée d'agapes, et on néglige celle de sacrifice.

7. La pénitence : certains préfèrent y voir un moyen de réconciliation avec l'Église et négligent d'insister sur la réconciliation personnelle avec Dieu, et vont jusqu'à prétendre que la confession individuelle des péchés n'est pas nécessaire.

8. Pêché originel : certains minimisent la

doctrine du concile de Trente à son sujet. Ils obscurcissent soit la faute originelle d'Adam, soit la transmission du péché à l'humanité.

9. La morale : des erreurs non moins graves circulent à propos de la théologie morale. Certains rejettent toute moralité objective et affirment la légitimité d'une « morale de situation ». Ils propagent des opinions perverses sur les questions sexuelles et sur le mariage.

10. L'œcuménisme : le Saint - Siège loue ceux qui s'inspirent du décret conciliaire correspondant, mais il s'afflige à propos de ceux qui sollicitent le décret, si bien que l'unité de la foi et de l'Église se trouve en danger et qu'on aboutit à un « irénisme » et à un « indifférentisme » étrangers à l'esprit de Vatican II.

Παρατηρεῖται δ' ἐν συνεχείᾳ, ὅτι ὁ καρδινάλιος Ottaviani εἰσαγγέλλει εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἕνα σχέμα conciliaire ἐπεστειλὸν εἰς τοὺς ἐπίσκοπους ἐν Ἰουλίῳ 1962, ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ἐπιτομῆς τοῦ conciliaire. Τοῦτο τὸ σχέμα εἰσαγγέλλει εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἕνα σχέμα conciliaire ἐπεστειλὸν εἰς τοὺς ἐπίσκοπους ἐν Ἰουλίῳ 1962, ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ἐπιτομῆς τοῦ conciliaire. Τοῦτο τὸ σχέμα εἰσαγγέλλει εἰς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἕνα σχέμα conciliaire ἐπεστειλὸν εἰς τοὺς ἐπίσκοπους ἐν Ἰουλίῳ 1962, ἐν τῇ ἐποχῇ τῆς ἐπιτομῆς τοῦ conciliaire.

ἐντύπωσιν μᾶς ἐπροξένησεν ἡ εὐλάβεια τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ. Ἡμᾶς, τοὺς ταπεινοὺς Ἱεράρχας μᾶς ὑπεδέχοντο γονυκλιῶς με ἄνθη καὶ ἐζήτουν τὴν εὐλογίαν μας. Ἐπεσκέφθημεν τὴν Ἱερὰν Μονὴν τῆς Ἁγίας Τριάδος Ζαχρόρσκ, ἔνθα ἀποτεθησαύρηται τὰ ἱερά λείψανα τοῦ Ἁγίου Σεργίου καὶ τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Γραικοῦ καὶ στεγάζεται ἡ Πνευματικὴ Θεολογικὴ Ἀκαδημία τῆς Μόσχας.

Μετὰ ταῦτα μετέβημεν εἰς Ὀδησσὸν καὶ ἐπεσκέφθημεν τὸν ἐκεῖ ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ τῆς Κοιμ. τῆς Θεοτόκου παραθερίζοντα Μακαριώτατον Πατριάρχην Μόσχας κ. Ἀλέξιον καὶ ἐν τῇ ὁποίᾳ Ἱερᾷ Μονῇ ὑπάρχουν ἑπτὰ Ἱεροὶ Ναοί. Μᾶς ἐδεξιώθη καὶ προσεφώνησεν ἡμᾶς ἀναφερθεὶς εἰς τοὺς στενοὺς δεσμοὺς τῶν δύο ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν Ἑλλάδος καὶ Ρωσίας καὶ ἐν τῷ προσώπῳ ἡμῶν ἐχαιρέτισεν τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν Μακαριώτατον Πρόεδρον Αὐτῆς καὶ ἠύχθη τὰ εἰκότα. Ἐν συνεχείᾳ ἀπένειμε τόσον εἰς ἐμὲ ὅσον καὶ εἰς τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Ἄρτης τὸ ἀνάστατον παράσημον τοῦ Πατριαρχείου τοῦ Ἁγίου Βλαδιμήρου συνοδευόμενον με ἐν πολῦτιμον Ἀρχιερατικῶν Ἐγκόλπων. Εἰς τὴν προσφώνησιν τοῦ Μακαριώτατου Πατριάρχου ἀπήντησα ὡς ἀκολούθως:

Μακαριώτατε Πατριάρχα Μόσχας καὶ πάσης Ρωσίας Κύριε Ἀλέξιε!

Σεβασμιώτατοι ἐν Χριστῷ Ἀδελφοὶ καὶ λοιπὴ ἀγαπητὴ διμήγυρι.

Εἶμαι εὐτυχῆς καὶ λίαν συγκινημένος, μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ μοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἄρτης, διότι εὐρίσκωμαι ἐν μέσῳ ὑμῶν, μεταφέρων μῆνυμα ἀγάπης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν προσφιλεῖ ἀδελφὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας.

Εἶμαι ἀκόμη εὐτυχῆς, διότι μοι ἐδόθη ἡ εὐκαιρία, χάρις εἰς τὴν εὐγενῆ πρόσκλησιν τοῦ Μακαριωτάτου Ἁγίου Πατριάρχου Ρωσίας, νὰ γνωρίσω, μετὰ τοῦ ἀγαπητοῦ μοι ἀδελφοῦ Ἁγίου Ἄρτης, τὴν ὡραίαν χώραν τῆς Ρωσίας με λαμπρὰν Ἱστορίαν, καὶ νὰ ἀποκτήσω ἐμπειρίαν τῆς πατροπαράδοτου Ρωσικῆς φιλοξενίας.

Ὁ Ρωσικὸς λαὸς, λαὸς εὐγενῆς, λαὸς με παρὰ-δοσιν καὶ ἰδανικά, ἔχει ἀνέκαθεν πνευματικὸς δεσμοὺς με τὴν Ἑλλάδα.

Ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος οἱ Ἕλληνες ἦλθον εἰς ἐπαφὴν με τὰς κατὰ μῆκος τοῦ Ἐδξείνου καὶ τῆς Ἀζοφικῆς θαλάσσης χώρας διὰ τῶν ἀποικιῶν των, καὶ

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἡλείας κ. Γερμανὸς ἐν τῷ μέσῳ τῶν Σεβασμ. Μητροπολιτῶν Ἄρτης κ. Ἰγνατίου καὶ Λένιν-γκραντ καὶ Λαδόγκας κ. Νικοδήμου εἰσέρχεται εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν τῆς Μόσχας διὰ νὰ χοροστατήσῃ εἰς τὴν Δοξολογίαν.

ὄτε ἰδρῦθη τὸ Ρωσικὸν Κράτος, τοῦτο συνῆψε στενωτάτας σχέσεις μετὰ τοὺς Βυζαντινοὺς, καὶ ὁ δεσμὸς τῶν δύο λαῶν ἔγινεν ἰσχυρὸς, διότι ἐχαλκεύθη εἰς τὸ ἐργαστήριον τῆς κοινῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως.

Ἐγαλονυχίθη ὁ δεσμὸς αὐτὸς εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ὁρθοδόξου Δόγματος, καὶ ἐσφραγίσθη μετὰ τὸ ἱερὸν ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Θεοῦ Ἀληθινοῦ.

Εἶναι ἐδύοχρημα διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας, ὅτι πνευματικὸς Ἀρχηγὸς αὐτῆς εἶναι μία προσωπικότης μετὰ τόσον ἰσχυρὰν ἀκτινοβολίαν, ὡς ὁ Πατριάρχης Μακαριώτατος Ἀλέξιος. Καὶ εἶναι γνωστὴ καὶ πῆρῶν τῶν Ρωσικῶν συνόρων ἡ πνευματικότης καὶ τὸ ἠθικὸν κῶρος τοῦ σεπτοῦ Προκαθημένου τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ὅστις ἀναλύσκει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας.

Δὲν θὰ παραλείψω, ὅτι καὶ τοῦ λίαν μοι ἀγαπητοῦ ἐν Χριστῷ ἀδελφοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Λένινγκραντ καὶ Λαδόγκας Κυρίου Νικοδήμου, εἶναι γνωστὰ αἱ μεγάλαί του Χριστιανικαὶ ἀρεταί, ὡς καὶ τῶν λοιπῶν περιλημμένων Ἱεραρχῶν τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, μετὰ τοῦ ἐδλαβοῦς καὶ ἐναρέτου Κλήρου καὶ θεορῶ ἐννοίαν τῆς Θείας Προνοίας, ὅτι Αἴτη μοι ἐπεφύλαξε τὴν χάριν αὐτῆς τῆς συναντήσεως, μεστῆς ἱερᾶς πνευματικῆς συγκινήσεως καὶ Χριστιανικῆς ἀγάτης.

Καὶ διὰ τὴν ἀγάτην αὐτὴν ἄς ἐργασθῶμεν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, διότι αὕτη εἶναι ἡ σύνοψις τῶν ἀρετῶν, καὶ διότι ὅταν αὕτη κατευθῆναι τὴν σκέψιν καὶ τὴν ἐνέργειαν, διώκει τὸν πόνον ἀπὸ τὸ ἄτομον, τὴν ὁδόν τὴν ἀπὸ τῆς ζωῆς, καὶ γεννᾷ τὴν ἐλπίδα, ἣτις παρηγορεῖ εἰς τὰς πικρίας τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ ἀποτελεῖ γλυκεῖαν φωνὴν εἰς τὴν ἀσχηρὰν ἔρημον.

«Γιὰ Βὰμ ζελάγιου μνόγκα λιέτ».

Περὶ δὲ τὴν 3ην μ.μ. παρέθεσεν εἰς τὰς ταπεινότητάς μας καὶ εἰς ὅλα τὰ ὡς ἀνωτέρω ἀναφερόμενα πρόσωπα, τιμητικὸν γεῦμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἠγέρθησαν προπόσεις ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Ρωσίας καὶ ἐμοῦ, ἥς τῆς ἰδικῆς μου τὸ περιεχόμενον ἔχει οὕτω:

Μακαριώτατε Ἅγιε Προκαθήμενε
τῆς Ἀγιωτάτης Ρωσικῆς Ἐκκλησίας,

Συνήλθομεν ἐν τῷ γεύματι τῆς ἱερᾶς ταύτης ἡμέρας διὰ νὰ ἀρήσωμεν τὰς ψυχὰς μας νὰ περυνγίσουν εἰς κόσμους πνευματικούς, μακρὰν τῆς τύρβης καὶ τοῦ θορύβου τῆς πεζῆς ζωῆς, οἵτινες μειώνουν τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα τῆς καρδίας.

Καὶ κίνητρον τῆς πνευματικότητος αὐτῆς εἶναι ἡ ἀγάτη, τῆς ὁποίας τοὺς θεῖους καταρράκτας ἀνοίγει ὁ Σωτὴρ Χριστὸς, διὰ νὰ ἐδεργηθῶσιν τὴν δυστυχίαν τοῦ κόσμου, νὰ συμπαθήσων τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, καὶ νὰ λευκάνων τὰς ψυχὰς μας εἰς τοὺς ἐδεργητικούς των πίδακας.

Τέκνον τῆς ἀγάτης αὐτῆς γνήσιον καὶ ἅγιον εἶναι ἡ ἀλληλεγγύη ἀτόμων καὶ λαῶν, διὰ νὰ θεμελιωθῇ ἡ κοινωνικὴ ἐδύοχρημα.

Εἶναι δύσκολον σήμερον ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἀπολαμβάνει τὰ ἀγαθὰ τῆς ὀργανωμένης κοινωνίας νὰ ἐκτιμῆσιν τὴν ἀξίαν τῆς ἀλληλεγγύης. Ἄς ἀναμνησθῇ ὁμοῦ τὰ πρῶτα στάδια τῆς ἱστορίας του, καὶ ἄς παραβάλλῃ τὸν τραυλοδύτην μετὰ τὸν πολιτισμένον κάτοικον τῶν σημερινῶν μεγαλοπόλεων.

Ἦτο δοῦλος τῶν στοιχείων τῆς φύσεως, ἀλλὰ συνεργαζόμενος ἐν ἀλληλεγγύῃ μετὰ τὸν συνάνθρωπόν του, ἔγινε κραταῖος καὶ ἐνίκησε τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀσθένειαν.

Καὶ παρατηρήθη τὸ γεγονός, ὅτι δσάκις οἱ δεσμοὶ τῆς ἀλληλεγγύης ἠτόνισαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἡ ἀνθρωπότης ὄχι μόνον δὲν δημιουργεῖ, καὶ δὲν συνεχίζει τὴν πορείαν πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀλλ' ὀπισθοχωρεῖ πρὸς τὴν πρωτόγονον κατάστασιν.

Παράδειγμα οἱ τελευταῖοι προχριστιανικοὶ χρόνοι, ὅτε δεινῶς περιορίσθη ἡ ἀλληλεγγύη, καὶ ἀπεκτηνῶθη ὁ ἄνθρωπος, ἐξερυλίσθη ἡ τέχνη, καὶ ἡ σοφία τοῦ πνεύματος μετεβλήθη εἰς ἀγρυπτεῖαν καὶ σοφιστεῖαν.

Καὶ ἡ σημερινὴ καὶ μελλοντικὴ κοινωνία πρέπει νὰ θεμελιωθῇ ἐπὶ τὸν «βράχον» τῆς ἀλληλεγγύης, διὰ νὰ λείψῃ ὁ πόνος, καὶ εὐδὴ καταφύγιον ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν σφύζουσαν ἀγάτην.

Μὲ τὴν ἀλληλεγγύην θὰ ἀνοίξουν αἱ λεωφόροι τῆς δημοκρατίας, καὶ θὰ πλησιάσωμεν τὸ ἰδανικόν, ποὺ λέγεται «Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν» ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐφώνων τὸ ποτήριον προσηύω εἰς ὑγείαν τῆς Ὑμετέρας σεπτῆς Μακαριότητος καὶ τῶν Σεβασμιωτάτων Ἱεραρχῶν, ἀξίων τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, τοῦ ἐδγενοῦς Ρωσικοῦ λαοῦ, καὶ τῶν ἐντιμοτάτων Ἀρχόντων αὐτοῦ.

(«Ζὰ Βάσε ζνταρόβγιε»).

Εἶτα μετέβημεν εἰς Λένινγκραντ, τὴν παλαιὰν αὐτοκρατορικὴν πρωτεύουσαν, τυχόντες ἐξαιρέτου ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Λένινγκραντ καὶ Λαδόγκας κ. Νικοδήμου. Κατὰ τὴν ἐορτὴν δὲ τῆς Μεταμορφώσεως, κατὰ τὸ παλαιὸν ἐορτολόγιον, ἐγένετο πανηγυρικὴ λειτουργία ἐν τῷ φερωνύμῳ Ναῷ τοῦ Λένινγκραντ, εἰς ἣν συνελειτουργήσαμεν ἑπτὰ Ἀρχιερεῖς καὶ ἐκκλησιάσθησαν 10.000 χριστιανοί. Ἐπεσκέφθημεν καὶ τὴν Θεολογικὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Λένινγκραντ, τὴν ὁποίαν διευθύνει σεβάσμιος Πρωτοπρεσβύτερος. Εἰς Γιαροσλάβλ πρὸς τιμὴν μας ἐδόθη δεξίωσις ἐκ μέρους τοῦ Δημάρχου τῆς πόλεως, ὅστις ὁμιλήσας ἐπήνεσε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀνεφέρθη εἰς τοὺς ἀδελφικούς δεσμοὺς Ἑλλάδος καὶ Ρωσίας.

Γενικῶς προξενεῖ ἐντύπωσιν ἡ ἐξαιρετικὴ ὀργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσίας, ἡ ἐλευθερία ἀσκήσεως τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων, ἡ ἀνθησις τοῦ Μοναχικοῦ βίου, ἡ ἀρίστη λειτουργία τῶν Θεολογικῶν Σχολῶν καὶ τῶν Σεμιναρίων, ὡς καὶ ἡ Γραμματεία τῶν Ἐξωτερικῶν Σχέσεων τοῦ Ρωσικοῦ Πατριαρχείου, τῆς ὁποίας προϊσταται δραστήριος καὶ ἐκλεκτὸς Ἱεράρχης, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Λένινγκραντ καὶ Λαδόγκας κ. Νικόδημος.

Ὁ Μακαριώτατος Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου

Η Δ' ΠΑΝΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΑΣΚΕΨΙΣ ΤΟΥ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΟΥ

Πρωτοβουλία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ συναινέσει τῶν Αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν συνήλθον εἰς Διάσκεψιν ἐν Βελιγραδίῳ κατὰ τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον Σεπτεμβρίου 1966, ὑπὸ τὴν αἰγίδα καὶ φιλοξενίαν τῆς Ὁρθοδόξου Σερβικῆς Ἐκκλησίας, αἱ ὑπὸ τῆς Γ' Πανορθόδοξου Διασκέψεως τῆς Ρόδου τοῦ 1964 ὀρισθεῖσαι δύο Διορθόδοξοι Θεολογικαὶ Ἐπιτροπαὶ ἐπὶ τοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀγγλικανικῆς καὶ Παλαιοκαθολικῆς. Ἡ παρούσα Διάσκεψις λοιπὸν συνεκροτήθη εἰς ἐκτέλεσιν σχετικῆς ἀποφάσεως τῆς Γ' Πανορθόδοξου Διασκέψεως, ἣτις ἀπεφάσισε τὴν συνέχισιν τῶν ἀπὸ μακροῦ ἀρξαμένων καὶ περιοδικῶς διεξαγομένων θεολογικῶν συζητήσεων μετὰ τῆς ἡμέτερας Ἐκκλησίας καὶ τῶν εἰρημένων Ἐκκλησιῶν Ἀγγλικανικῆς καὶ Παλαιοκαθολικῆς, ἐντασσομένων νῦν τῶν συζητήσεων τούτων ἐν τῷ γενικωτέρῳ διαλόγῳ αὐτῆς μετὰ τῶν εἰρημένων ἑτεροδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ μετὰ τῶν Ἀντικαλκηδονείων τοιούτων, βραδύτερον δὲ καὶ μετὰ τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας¹. Ὅθεν εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως τῆς Γ' Πανορθόδοξου Διασκέψεως περὶ συστάσεως τῶν δύο Διορθόδοξων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν πρὸς προπαρασκευὴν τοῦ Διαλόγου μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ τῶν Παλαιο-

1. Βλέπ. Ἰω. Καρμίρη, Ὁρθοδοξία καὶ Ρωμαιοκαθολικισμός, τεῦχος II, Ἡ Γ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τῆς Ρόδου, Ἀθήναι 1964; σ. 34-36, 48-49, 77, 96-97.

τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἐκφράζει τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ταξιδίου τοῦ τε Σεβ. Μητροπολίτου Ἡλείας κ. Γερμανοῦ καὶ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἄρτης κ. Ἰγνατίου εἰς Ρωσίαν. Ἐξάιρει τὸν σύνδεσμον τῶν δύο ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἐκφράζει τὴν ἄκραν εὐαρέσκειαν τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Ἡλείας κ. Γερμανὸν καὶ τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Ἄρτης κ. Ἰγνάτιον διὰ τὴν ἐπιτυχή ἐκπροσώπησιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ προτείνει ὅπως ἀποσταλῆ πρὸς τὸν Μακαριώτατον Πατριάρχην Μόσχας κ. Ἀλέξιον εὐχαριστήριον Συνοδικὸν ἔγγραφο.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, ἐκφράζουσα ὁμοθυμῶς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ὡς καὶ τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς χαρὰν διὰ τὴν ἀγαθὴν ἔκβασιν καὶ τὰ ἀγαθὰ προκύψαντα ἀποτελέσματα διὰ τὰς ἀδελφὰς Ἐκκλησίας ἐκ τοῦ ταξιδίου τῶν δύο Σεβ. Ἱεραρχῶν, ὁμοφώνως ἀπεδέχθη τὰ προταθέντα ὑπὸ τοῦ Μακαριώτατου Αὐτῆς Προέδρου, δηλονότι τὴν ἔκφρασιν τῆς ἄκρας εὐαρεσκείας Αὐτῆς πρὸς τοὺς δύο Σεβ. Ἱεράρχας καὶ τὴν ἀποστολὴν εὐχαριστηρίου Συνοδικοῦ ἔγγραφου πρὸς τὸν Μακαριώτατον Μόσχας κ. Ἀλέξιον διὰ τὰς ἐπιδαφιλευθείσας τιμὰς καὶ ἐκδηλώσεις εὐκρινεῶς ἀγάπης πρὸς τοὺς δύο ἄνω Σεβ. Μητροπολίτας, ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ὁποίων ἐτιμήθη ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία.

† Ὁ Ἡλείας ΓΕΡΜΑΝΟΣ

καθολικῶν αἱ κατὰ τόπους Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησιαὶ ὄρισαν τοὺς ἑαυτῶν ἀντιπροσώπους, οἵτινες συνεκρότησαν ἐν Βελιγραδίῳ τὴν Δ' Πανορθόδοξον Διάσκεψιν πρὸς καθορισμὸν τῶν ὀρθοδόξων θέσεων καὶ χάραξιν τῶν γενικῶν γραμμῶν καὶ τῶν ὁρίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων μέλλει νὰ διεξαχθῆ ὁ θεολογικὸς οὗτος Διάλογος.

Οὕτως ἡ μὲν ἐπὶ τοῦ Διαλόγου μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ ἐν Βελιγραδίῳ ἀπετελέσθη ἐκ τῶν κάτωθι ἀντιπροσώπων: α) Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὁ ἐπίσκοπος Θουατείρων Ἀθηνᾶγόρας, ὁ ἀρχιμανδρίτης Εἰρηναῖος Βασιλείου καὶ ὁ Α. Δεληκωστόπουλος, β) Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ὁ ἐπίσκοπος Καρθαγένης Παρθένιος καὶ ὁ καθηγητὴς Γ. Κουιδάρης, γ) Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων ὁ ἐπίσκοπος Φιλαδελφείας Ἐπιφάνιος καὶ ὁ καθηγητὴς Π. Τρεμπέλας, δ) Πατριαρχείου Ρωσίας ὁ ἐπίσκοπος Βρυξελλῶν Βασίλειος καὶ ὁ πρωθιερεὺς καὶ καθηγητὴς Α. Μπορονῶφ, ε) Πατριαρχείου Σερβίας ὁ ἐπίσκοπος Δάλματίας Στέφανος, ὁ πρεσβύτερος καὶ καθηγητὴς Μπ. Γκαρντάσεβιτς, ὁ καθηγητὴς Σ. Γκόσεβιτς καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος καὶ καθηγητὴς Μ. Ἐρδελιάν, στ) Πατριαρχείου Ρουμανίας οἱ ἐπίσκοποι Μολδαβίας καὶ Σουτσιαβάς Ἰουστίνος καὶ Τεργοβιστίου Ἀνθιμος καὶ ὁ πρεσβύτερος καὶ καθηγητὴς Ἰ. Τοδοράν, ζ) Πατριαρχείου Βουλγαρίας ὁ ἐπίσκοπος Σλήβεν Νικόδημος, η) Ἐκκλησίας Κύπρου ὁ ἀρχιμανδρίτης Χρυσάνθος Σαρηγιάννης καὶ ὁ καθηγητὴς Α. Μητσίδης, θ) Ἐκκλησίας Ἑλλάδος ὁ ἐπίσκοπος Κερκύρας Μεθόδιος καὶ ὁ καθηγητὴς Π. Μπρατσιώτης, ι) Ἐκκλησίας Τσεχοσλοβακίας ὁ ἐπίσκοπος Πριασεβίου Νικόλαος καὶ οἱ πρεσβύτεροι Α. Μιχαλῶβ καὶ Ρ. Γιακόβλεβιτς, ια) Ἐκκλησίας Πολωνίας ὁ πρεσβύτερος καὶ καθηγητὴς Γ. Κλίνγγερ, καὶ ιβ) Ἐκκλησίας Φιλαδέλφειας ὁ πρεσβύτερος Ν. Καριόμα.

Ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ Διαλόγου μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν Ἐπιτροπὴ ἀπετελέσθη ἐκ τῶν ἐπομένων ἀντιπροσώπων: α) Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὁ ἐπίσκοπος Καλαβρίας Αἰμιλιανὸς καὶ ὁ καθηγητὴς Ε. Φωτιάδης, β) Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ὁ ἐπίσκοπος Ἀζώμης Νικόλαος, γ) Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων ὁ καθηγητὴς Α. Φυτράκις, δ) Πατριαρχείου Ρωσίας ὁ ἐπίσκοπος Δημητροβίου Φιλάρετος καὶ ὁ θεολόγος Γ. Σκοβέι, ε) Πατριαρχείου Σερβίας ὁ ἐπίσκοπος Μοραβικίου Σάββας καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ καθηγηταὶ Δ. Δημητρίγεβιτς καὶ Δ. Κάσιτς, στ) Πατριαρχείου Ρουμανίας ὁ πρεσβύτερος καὶ καθηγητὴς Ἰ. Κομάν, ζ) Πατριαρχείου Βουλγαρίας ὁ ἀρχιμανδρίτης καὶ ὑφηγητὴς Σεραφεῖμ, η) Ἐκκλησίας Κύπρου ὁ ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Κυκκώτης καὶ ὁ καθηγητὴς Α. Παπαδόπου-

λος, θ) Ἐκκλησίας Ἑλλάδος ὁ ἐπίσκοπος Βεροῖας καὶ Ναούσης Καλλίνικος καὶ ὁ καθηγγητὴς Ἰω. Καρμίρης, ι) Ἐκκλησίας Τσεχοσλοβακίας οἱ πρεσβύτεροι Γ. Νόβακ, Δ. Τσούρμα καὶ Π. Ἀλές, ια) Ἐκκλησίας Πολωνίας ὁ πρεσβύτερος καὶ καθηγγητὴς Σ. Ζελεζνιάκοβιτς, καὶ ιβ) Ἐκκλησίας Φιλλανδίας ὁ πρεσβύτερος Ν. Καριόμα.

Αἱ ἀνωτέρω ἀντιπροσωπεῖαι τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀφικόμεναι εἰς Βελιγράδιον τῇ προτεραίᾳ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Διασκέψεως, ἐγένοντο αὐθημερόν δεκταὶ ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Σερβίας Γερμανοῦ μετὰ μεγάλης ἐγκαρδιότητος ἐν τῷ Πατριαρχεῖῳ. Τῇ δ' ἐπομένῃ, 1 Σεπτεμβρίου, ἐτελέσθη ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ τοῦ Βελιγραδίου ἀρχιερατικὴ Λειτουργία, ἣν ἐπεκολούθησεν εἰδικὴ τελετὴ, καθ' ἣν ἐγένετο ἐπίκλησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς μετέχοντας καὶ τὸ ἔργον τῆς Δ' Πανορθοδόξου Διασκέψεως. Ταύτην παρηκολούθησαν ὁ Μακ. Πατριάρχης Σερβίας Γερμανὸς καὶ ἅπαντα τὰ μέλη τῶν δύο Διορθοδόξων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν μετὰ πολλῶν Σέρβων ἱεραρχῶν καὶ ἄλλων κληρικῶν, ὡς καὶ πλῆθος λαοῦ. Κατὰ τὴν θείαν Λειτουργίαν ἐψάλλον ἐμμελῶς ἡ χορωδία ἱερέων («Στέφανος Ηριστιε», ἥτις μετὰ δύο Σέρβων καλλιφώνων διακόνων ἀνέμελψε καὶ ἑλληνιστὶ διαφόρους ἐκφωνήσεις καὶ ὕμνους, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι ἐψάλλον τὸ «Εὐλογητὸς εἶ Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν»).

Μετὰ τὸ τέλος τῆς θείας Λειτουργίας οἱ ἀντιπρόσωποι, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Μακ. Πατριάρχην, μετέβησαν ἐκ τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ εἰς τὸ ἐναντι αὐτοῦ κείμενον Πατριαρχικὸν μέγαρον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐγένετο ἡ πανηγυρικὴ ἐνάρξις τῆς Διασκέψεως, χρησιμοποιοῦμένων ὑπ' αὐτῆς ὡς ἐπισήμων γλωσσῶν τῆς ἑλληνικῆς, τῆς ρωσικῆς καὶ τῆς σερβικῆς. Ἐν ἀρχῇ προσεφώνησε τοὺς συνέδρους δι' ἐμπνευσμένης προσλαλιᾶς ὁ Μακ. Πατριάρχης Σερβίας Γερμανός, εἰπών, σὺν ἄλλοις, ὅτι ὁ Κύριος «συνήγαγεν ὑμᾶς ἐνταῦθα, ἵνα διὰ τῶν ἡνωμένων δυνάμεων, πεφωτισμένοι διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, συμβάλητε εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῶν προβλημάτων ἐκείνων, ἅτινα θέτει ἐνώπιον ἡμῶν ἡ παροῦσα ἐποχὴ καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς Ἐκκλησίας». Εἶτα ἐπεκαλέσθη τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου ἐν μέσῳ τῆς Διασκέψεως, «ἵνα ἐκάστη σκέψις, ἕκαστος λόγος καὶ ἕκαστον ἔργον ὑμῶν καὶ ἀπόφασις διαπνήτῃ ἐκ τοῦ εὐαγγελικοῦ πνεύματος τῆς ἐνότητος, τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἀδιασείστου προσηλώσεως πρὸς τὴν ἁγίαν Ὀρθοδοξίαν». Ἐν τέλει δὲ ἐξέφρασε τὴν πεποιθήσιν, ὅτι οἱ σύεδροι θὰ καταβάλωσι πᾶσαν προσπάθειαν «δι' ὅλης τῆς καρδίας, δι' ὅλης τῆς ψυχῆς καὶ δι' ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ πεφωτισμένου νοῦ αὐτῶν εἰς ἀναζήτησιν καὶ εὔρεσιν τῶν πατερικῶς σοφῶν λύσεων πάντων τῶν ἐνταῦθα τιθεμένων προβλημάτων».

Ἐν συνεχείᾳ ἐπεκολούθησαν ἀντιφωνήσεις ἐκ ἐκ μέρους τῶν ἡγουμένων πασῶν τῶν Ὀρθοδόξων Ἀντιπροσωπειῶν. Πρῶτος ὠμίλησεν ἐξ ὀνόματος τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρου Α' ὁ μητροπολίτης Θυατείρων Ἀθηναγόρας,

μεταδούς καὶ διερμηνεύσας ἐν ἀρχῇ τὴν ἀγάπην καὶ τὴν πατρικὴν εὐχὴν καὶ εὐλογίαν τοῦ Παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἀγίας καὶ ἱερᾶς Συνόδου πρὸς τὰ μέλη τῶν δύο Διορθοδόξων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν. Ἀφοῦ δ' εἶτα ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνην πάντων τῶν ἀντιπροσώπων πρὸς τὸν Μακ. Πατριάρχην καὶ τὴν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Σερβικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν φιλοξενίαν, ἐξῆρε τὴν ἐνότητᾳ τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, «ἥτις ἐφύλαξε διὰ μέσου τῶν αἰῶνων ἀλώβητον τὴν χριστιανικὴν Παράδοσιν ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ λατρείᾳ καὶ τῇ πράξει. Τείνουσα δὲ σήμερον καὶ δεχομένη εὐχαρίστως χεῖρα φιλίας καὶ εἰρήνης πρὸς τοὺς ἄλλους χριστιανούς, τοὺς ἐκτὸς αὐτῆς, ὁδηγεῖται ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ βιάζεται ὑπ' αὐτοῦ, ἵνα μιμηθῇ αὐτὸν τοῦτον τὸν Κύριον αὐτῆς, ὁ ὁποῖος ἐπεδήμησε πρὸς πάντας τὸν τοὺς ἀποδήμους τῆς αὐτοῦ χάριτος, ἵνα τοὺς πάντας ἐπαναφέρῃ δι' ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, ἐπανακαθιστῶν αὐτοὺς κληρονόμους τῆς αἰωνιότητος τῆς θείας δόξης... Ἡ Ὀρθοδοξία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μείνῃ ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς. Ἐκλήθη καὶ ἐστάλη ἀπὸ πολλοῦ καιροῦ καὶ ἐδοκιμάσθη καὶ εὐρέθη ἀξία τῆς ἑαυτῆς κλήσεως. Ἡ ἐμπειρία αὐτῆς εἶναι πλουσία.» Ὅχι μόνον διότι κατέχει τὸ πλήρωμα τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας καὶ ὀρθοτομεῖ τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ ὡς παλαίσασα καὶ ὡς παλαιούσα μετὰ τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. Παλαιούσα δὲ διακρίνει τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Χριστοῦ, πρὸς ὃν πάντα φέρονται, καὶ κατανοεῖ τὸν λόγον Αὐτοῦ: «ἡ δυνάμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται».

Εἶτα ὠμίλησαν κατὰ σειρᾶν ἐκ μέρους τῶν Πατριαρχεῶν Ἀλεξανδρείας ὁ μητροπολίτης Ἀξώμης Νικόλαος, Ἱεροσολύμων ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας Ἐπιφάνιος, Ρωσίας ὁ μητροπολίτης Βρυξελλῶν Βασίλειος (τονίσας χαρακτηριστικῶς ὅτι ἡ ποθομένη καὶ ἐπιδιωκομένη διὰ τοῦ Διαλόγου ἐκκλησιαστικῆς ἔνωσις δύναται νὰ γίνῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πληρότητος τῆς ἀληθείας καὶ ἐν τῷ κόλπῳ τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας) καὶ Ρουμανίας ὁ μητροπολίτης Μολδαβίας Ἰουστίνος, ἐκ μέρους δὲ τῶν Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν Κύπρου ὁ ἀρχιεπίσκοπος Χρυσόστομος Κυκλάδος, Ἑλλάδος ὁ μητροπολίτης Κερκύρας Μεθόδιος, Τσεχοσλοβακίας ὁ ἐπίσκοπος Πριασεβίου Νικόλαος, Πολωνίας ὁ πρεσβύτερος καὶ καθηγγητὴς Σεραφεῖμ Ζελεζνιάκοβιτς καὶ Φιλανδίας ὁ πρεσβύτερος Νεῖλος Καριόμα. Τέλος προσεφώνησε τοὺς συνέδρους ἐκ μέρους τῆς Γιουγκοσλαβικῆς Κυβερνήσεως ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς ὁμοσπονδιακῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν θρησκευμάτων, ὑπογραμμίσας τὴν διὰ τῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων ἐπιτυγχανομένην προσέγγισιν καὶ συνεργασίαν οὐ μόνον τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν λαῶν αὐτῶν, πρὸς ὃν ἀνταπήνησεν ὁ Μακ. Πατριάρχης Γερμανός, εὐχαριστήσας διὰ τὴν ἡθικὴν καὶ ὑλικὴν συμπαράστασιν τῆς Κυβερνήσεως πρὸς πραγματοποίησιν καὶ εὐόδωσιν τῆς Διασκέψεως. Μεθ' ὃ ἔληξεν ἡ ἐναρκτήριος συνεδρία.

Ἀπὸ τῆς ἐπομένης αἱ δύο Διορθόδοξοι Θεολογικαὶ Ἐπιτροπαὶ ἤρχισαν τὸ ἔργον αὐτῶν, συνεδριάζουσαι

κεχωρισμένως ἐν τῷ Σερβικῷ Πατριαρχεῖῳ, μετὰ προηγουμένην καθημερινήν τέλεσιν τῆς θείας Λειτουργίας ὑπὸ τῶν Ὁρθοδόξων Ἀντιπροσωπειῶν διαδοχικῶς ἐν τῷ καὶ τοῦ Ἁγίου Σάββα, ψαλλούσης τῆς χορωδίας τῶν φοιτητῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Βελιγραδίου. Οὕτως αἱ κύριαι θεολογικαὶ ἐργασίαι τῆς Δ' Πανορθοδόξου Διασκέψεως τοῦ Βελιγραδίου, ἀρξάμεναι ἀπὸ τῆς 2 Σεπτεμβρίου, συνεχίσθησαν κανονικῶς μέχρι τῆς 15 τοῦ αὐτοῦ μηνός, ὅτε ἐνεκρίθησαν καὶ ὑπεγράφησαν τὰ Πρακτικὰ καὶ αἱ Ἐκθέσεις ἀμφοτέρων τῶν κεχωρισμένως ἐργασθεισῶν Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν αὐτῆς. Ἐν ταῖς ἐκθέσεσι ταύταις περιελήφθησαν τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν τῶν δύο Διορθοδόξων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν ἐπὶ τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν καὶ τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ ἡ καθορισθεῖσα ὑπ' αὐτῶν προβληματικὴ τοῦ ἐπιχειρημένου θεολογικοῦ διαλόγου, συνταχθέντων τῶν δύο καταλόγων τῶν συζητητέων θεμάτων καὶ διαχαραχθέντων τῶν ὁρίων καὶ τῶν γενικῶν γραμμῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων θέλει κινηθῆ ὁ διεξαχθησόμενος θεολογικὸς διάλογος.

Εἰδικώτερον τῆς ἐπὶ τοῦ Διαλόγου μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς, ἧς ὁ γράφων ἀπετέλει μέλος, προήδρευεν ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μητροπολίτης Καλαβρίας Αἰμιλιανός, παρηκολούθηον δὲ ἀνελλιπῶς τὰς συνεδρίας ἅπαντα τὰ μέλη αὐτῆς. Συμφώνως πρὸς τὸ ἐκπονηθὲν ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρόγραμμα ἐργασίας, « τὸ ἔργον τῶν συνελθουσῶν ἐν Βελιγραδίῳ Διορθοδόξων Θεολογικῶν Ἐπιτροπῶν δύναται νὰ συνοψισθῆ εἰς τὰ ἐξῆς τέσσαρα κύρια σημεῖα :

α) Καθορισμὸς καὶ σύνταξις τοῦ διὰ τὰς διμερεῖς θεολογικὰς συζητήσεις μέλλοντος νὰ ἐκτελεσθῆ, ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς, καταλόγου θεμάτων (Agenda), συμφώνως πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς I' Πανορθοδόξου Διασκέψεως καὶ τὰ ὑπὸ ταύτης ἀποδεκτὰ γενόμενα στοιχεῖα ἀπαρτισμοῦ τοῦ καταλόγου τούτου δι' ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν, Ἀγγλικανικὴν καὶ Παλαιοκαθολικὴν, κατὰ τὰς σχετικὰς εἰσηγήσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. β) Προπαρασκευὴ τῶν Ὁρθοδόξων Ἀντιπροσωπειῶν, τόσον ἀπὸ πλευρᾶς περαιτέρω τεχνικῆς καὶ διαδικασίας ἐν ταῖς διμερεῖσι συζητήσεσιν, ὅσον καὶ ἀπὸ ἀπόψεως οὐσίας τῶν περιληφθησομένων εἰς ἐκάτερον τῶν καταλόγων τούτων θεμάτων ». γ) Ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας θὰ ἔδει νὰ ἐντοπισθῆ, σὺν ἄλλοις, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν « εἰσηγητικῶν ἐκθέσεων τῆς Ἀντιπροσωπείας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν λοιπῶν Ἀντιπροσωπειῶν τῶν ἀδελφῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν μέχρι τοῦδε σχέσεων, τῶν γενομένων θεολογικῶν ἐπαφῶν καὶ συζητήσεων, τῶν ἐξετασθέντων καὶ τῶν παραλειφθέντων ζητημάτων, τῶν ληφθεισῶν ἀποφάσεων, τῶν νῦν χρηζόντων ἐξέτασιν καὶ συζήτησιν θεμάτων, καὶ ἐπὶ τῶν τρόπων τῶν περαιτέρω συζητήσεων ». δ) Ἐν τέλει ὄφειλον « αἱ ὀλομελείαι τῶν Διορθοδόξων Ἐπιτροπῶν νὰ προβῶσι, κατόπιν καὶ τῆς δεούσης ἐν ὀλομελείᾳ συζητήσεως ἐπὶ τῶν ὑποβληθέντων κειμένων, εἰς τὸν καθορισμὸν καὶ τὴν ὀριστικὴν

διαχάραξιν τῶν πλαισίων τῶν ἐπὶ ἐκάστου θέματος συζητήσεων μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἀντιστοίχως ».

Συνφθὰ τούτοις ἡ Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπὶ τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἐν ἀρχῇ συνεζήτησεν ἐπὶ διαφόρων θεμάτων διαδικασίας² καὶ καθώρισεν τὴν ἡμερησίαν διάταξιν αὐτῆς, εἶτα δὲ εἰσῆλθεν εἰς τὸ κύριον ἔργον τῆς, τ.ε. τὴν ἐξέτασιν τῶν ἀπὸ τοῦ 1874 μέχρι τοῦ 1931 κυρίως διεξαχθεισῶν θεολογικῶν συζητήσεων ἐν ταῖς τρισὶ φάσεσιν αὐτῶν καὶ τὸν καθορισμὸν τῶν ὀρθοδόξων θέσεων τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τῶν Παλαιοκαθολικῶν κατὰ τὴν ἀρξάμενην νέαν φάσιν αὐτοῦ³. Ἀκολούθως ἀνεγνωσθησαν τέσσαρες κύριαι εἰσηγήσεις πρὸς τὴν Πανορθόδοξον Θεολογικὴν Ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν ὑπὸ τῶν ἐπομένων μελῶν αὐτῆς : τοῦ καθηγητοῦ Ε. Φωτιάδου, ἀντιπροσώπου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τοῦ ὑφηγητοῦ ἀρχιμανδρίτου Σεραφεῖμ, ἀντιπροσώπου τοῦ Βουλγαρικοῦ Πατριαρχείου, τοῦ καθηγητοῦ I. Coman, ἀντιπροσώπου τοῦ Ρουμανικοῦ Πατριαρχείου, καὶ τοῦ καθηγητοῦ I. Καρμίρη, ἀντιπροσώπου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐπηρεολούθησε δὲ εὐρυτάτη συζήτησις, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος οἱ ἐπίσκοποι Ἀζώμης Νικόλαος, τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, Δημητροβίου Φιλάρετος, τοῦ Ρωσικοῦ Πατριαρχείου, Μοραβιχίου Σάββας, τοῦ Σερβικοῦ Πατριαρχείου, καὶ Βεροικίας Καλλίνικος, τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, οἱ καθηγηταὶ Α. Φυτράκης, τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, I. Coman, τοῦ Ρουμανικοῦ Πατριαρχείου, I. Καρμίρης, τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, καὶ Δουσάν Κάσιτς, τοῦ Σερ-

2. Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι, ἐπειδὴ ὀρισμένοι ἀντιπρόσωποι ἐγείρουσιν ἐν ταῖς Πανορθοδόξοις Διασκέψεσι ζητήματα ἔξω τῆς ἀρμοδιότητος αὐτῶν, ἐπὶ ἀπωλείᾳ πολυτίμου χρόνου καὶ ζημίας τοῦ κυρίου ἔργου αὐτῶν, ἐπιβάλλεται ὅπως αἱ Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι συμφωνήσωσι καὶ ἐκπονήσωσι πάγιον κανονισμὸν τῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων, εἰς τὰς ὁποίας, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, δεόν νὰ ὑποβάλλωνται ἐκ τῶν προτέρων αἱ εἰσηγήσεις τῶν ἀντιπροσώπων καὶ νὰ γίνωνται αἱ μεταφράσεις αὐτῶν εἰς τὰς ἐπίσημους γλώσσας πρὸ τῆς ἐναρξέως τῶν ἐργασιῶν, ὥστε ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν, διανεμομένων ἐγκαίρως εἰς τοὺς συνέδρους, νὰ διεξάγονται αἱ συζητήσεις. Γενικῶς ἐνδείκνυται ἡ τελειότερα ὀργάνωσις τῶν Πανορθοδόξων Διασκέψεων καὶ ἡ ἐπιλογή τῶν ἐδικῶν θεολόγων πρὸς ὑπεύθυνον ὑπ' αὐτῶν διεξαγωγὴν τοῦ δυσχεροτάτου τούτου ἔργου, οἵτινες δεόν νὰ ἀναζητηθῶσιν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ παρακληθῶσιν ἀπὸ τοῦδε ὅπως ἀναλάβωσι καὶ διεξαγάγωσι, —κατόπιν ἐκτεταμένον εἰδικῶν μελετῶν καὶ κατάρτισμῳ ἐμπεριστατωμένων ἐπὶ τῶν διαφόρων θεμάτων εἰσηγήσεων, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διδασκαλίας τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων—, τὸ ἀνατεθεισόμενον αὐτοῖς δυσχεροτάτον ἔργον τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου μετ' ἐπιφανῶν ἐτεροδόξων θεολόγων, ὡς ἱερὰν διακονίαν πρὸς τὴν ἁγίαν Ὁρθόδοξίαν ἡμῶν. Συνεπῶς εἶναι ἀπαράδεκτα ὅ τε διορισμὸς μὴ εἰδικῶν ἀντιπροσώπων, καὶ δὴ κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν Διασκέψεων, ὡς καὶ τὸ ἀπροπαρασκευασμένον αὐτῶν.

3. Περὶ τῶν τριῶν προηγηθεισῶν φάσεων τῶν διαλόγου μετὰ τῶν Ὁρθοδόξων καὶ Παλαιοκαθολικῶν καὶ τῆς ὑπὸ τῆς I' Πανορθοδόξου Διασκέψεως τῆς Ρόδου ἀποφασισθείσης νέας φάσεως αὐτοῦ βλέπ. ἡμέτερον ἄρθρον, ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν « ὁ διάλογος μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς καὶ τῆς Παλαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας », ἐν « Ἐκκλησία » 42 (1965) 49-56, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καὶ εἰσαγωγὴν εἰς τὰ ἐφεξῆς ἐκτεθησόμενα.

βικοῦ Πατριαρχείου, ὁ ὑφηγητὴς ἀρχιμανδρίτης Σεραφεῖμ, τοῦ Βουλγαρικοῦ Πατριαρχείου, ὁ ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Κυκκώτης καὶ ὁ Ἄνθιμος Παπαδόπουλος, τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, οἱ πρωθιερεῖς Γ. Νόβακ καὶ Π. Ἀλέξ, τῆς Τσεχοσλοβακικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὁ πρωθιερεὺς Σ. Ζελεζνιάκοβιτς, τῆς Πολωνικῆς Ἐκκλησίας, ἐξ ὧν οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ καθηγηταὶ πολλαίς.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ ἐξέλεξε ὀκταμελῆ συντακτικὴν ὑποεπιτροπὴν, ἀποτελουμένην ἐκ τῶν ἐπισκόπων Φιλαρέτου καὶ Σάββα, τοῦ ἀρχιμανδρίτου Σεραφεῖμ, τῶν καθηγητῶν Ι. Καρμίρη, Α. Φυτράκη, Ε. Φωτιάδου καὶ Ι. Coman καὶ τοῦ πρωθιερέως Δ. Τσούρμα (τῆς Τσεχοσλοβακικῆς Ἐκκλησίας), ἥτις, συντάξασα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰσηγήσεων καὶ τῶν ἐπακολουθησασῶν συζητήσεων τὴν κατωτέρω δημοσιευομένην κοινὴν ἔκθεσιν, ὑπέβαλεν, ἅμα τῷ πέρατι τῶν συζητήσεων, εἰς τὴν Διορθόδοξον Θεολογικὴν Ἐπιτροπὴν. Ἐν ἀρχῇ ἀνεγινώσκετο τμηματικῶς τὸ ἐλληνικὸν πρωτότυπον κείμενον τῆς ἐκθέσεως ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ι. Καρμίρη, εἶτα δὲ αἱ ἐξ αὐτοῦ γενόμεναι μεταφράσεις εἰς τὴν ρωσικὴν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Φιλαρέτου καὶ εἰς τὴν σερβικὴν ὑπὸ τοῦ Δ. Τσούρμα. Ἡ ὀλομέλεια τῆς Διορθόδοξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἐνέκρινεν ὁμοφώνως καὶ ὑπέγραψε τῇ 15 Σεπτεμβρίου τὴν ἔκθεσιν ταύτην τῆς συντακτικῆς ὑποεπιτροπῆς, ὡς καὶ τὰ πρακτικὰ αὐτῆς, ἐκάλεσε δὲ τοὺς ἐκ τῶν συνέδρων βουλομένους, ὅπως ἀναλάβωσι τὴν διαπραγμάτευσιν ἐνὸς ἐκ τῶν καθορισθέντων θεμάτων τοῦ διαλόγου καὶ τὴν ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ὑποβολὴν τῆς σχετικῆς εἰσηγήσεως πρὸς τὸ παρά τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριαρχεῖῳ εἰδικὸν γραφεῖον ἐπὶ τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν, αὐτίνος τὴν σύστασιν ἐζήτησεν ἡ Διορθόδοξος Θεολογικὴ Ἐπιτροπὴ. Παρευθὺς δὲ ἐγένοντο αἱ ἐπόμεναι δηλώσεις συνέδρων ἐπὶ τῶν ἐξῆς θεμάτων: α) τοῦ Ρώσου ἐπισκόπου Φιλαρέτου: ἡ ἐπὶ τοῦ Filioque διαφορὰ μεταξὺ τῶν Ὀρθόδοξων καὶ τῶν Παλαιοκαθολικῶν, β) τοῦ Ἑλλήνος καθηγητοῦ Ι. Καρμίρη: ἡ Ἐκκλησιολογία παρὰ τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς, γ) τοῦ Ἑλλήνος καθηγητοῦ Α. Φυτράκη: ἡ τιμὴ τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἁγίων τῶν εἰκόνων καὶ τῶν λειψάνων αὐτῶν παρὰ τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς, δ) τοῦ Ἑλλήνος καθηγητοῦ Ε. Φωτιάδου: ἡ κανονικότης τῆς Ἱεραρχίας τῆς Οὐτρέχτης καὶ τῆς Παλαιοκαθολικῆς τοιαύτης, ε) τοῦ Σέρβου καθηγητοῦ Δ. Κάσιτς: Αἱ Σύνοδοι παρὰ τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς στ) τοῦ Ρουμάνου καθηγητοῦ Ι. Coman: ἡ θεία Εὐχαριστία παρὰ τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς, ζ) τοῦ Βουλγάρου ὑφηγητοῦ ἀρχιμανδρίτου Σεραφεῖμ: τὰ λοιπὰ Μυστήρια παρὰ τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς, η) τοῦ Τσεχοσλοβακικοῦ πρωθιερέως Δ. Τσούρμα: ἡ Σωτηριολογία παρὰ τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς, θ) τοῦ Σέρβου καθηγητοῦ Δ. Δημητρίγιεβιτς: οἱ ἐν Γιουγκοσλαβίᾳ Παλαιοκαθολικοὶ (πίστις, λατρεία κ.λπ. αὐτῶν), ι) τοῦ Τσεχοσλοβακικοῦ πρωθιερέως, Γ. Νόβακ: οἱ ἐν Τσεχοσλοβακίᾳ Παλαιοκαθολικοὶ, καὶ ια) τοῦ Πολωνοῦ πρωθιερέως-καθηγητοῦ Σ. Ζελεζνιάκοβιτς: οἱ ἐν Πολωνίᾳ Παλαιοκα-

θολικοὶ. Τὰ ὑπόλοιπα ἐν τῇ ἐκθέσει μνημονευόμενα θέματα θὰ κληθῶσιν ὅπως ἀναλάβωσιν ἕτεροι εἰδικοί ὀρθόδοξοι θεολόγοι ἐκ τῶν μὴ μετασχόντων τῆς Δ' Πανορθόδοξου Διασκέψεως.

Ἐν τέλει, ἐπὶ τῇ λήξει τῶν ἐργασιῶν τῆς Διορθόδοξου Θεολογικῆς Ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ διαλόγου μετὰ τῶν Παλαιοκαθολικῶν, ὠμίλησεν ὁ πρόεδρος αὐτῆς μητροπολίτης Καλαβρίας Αἰμιλιανὸς, ὅστις ἠὲ χάριστησε τὸν Θεὸν, εἶτα δὲ καὶ τοὺς συνέδρους διὰ τὸ δημιουργικὸν ἔργον τῆς Ἐπιτροπῆς, εὐχρηθεὶς ὑπὲρ εὐδότησεως τοῦ ἀρχομένου θεολογικοῦ διαλόγου. Οἱ δὲ καθηγηταὶ Α. Φυτράκης καὶ Ι. Coman ἠὲ χάρισθησαν αὐτὸν ἐκ μέρους τῶν συνέδρων, ὡς καὶ τὸν Μακαριώτατον Πατριάρχην καὶ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Σερβίας διὰ τὴν ἀδελφικὴν φιλοξενίαν αὐτῆς. Εἰς τούτους ἀπήντησεν ὁ Σέρβος ἐπίσκοπος Μοραβικίου Σάββας, εὐχαριστήσας διὰ τὰ λεχθέντα, ὡς καὶ διὰ τὴν συγκρότησιν ἐν Βελιγραδίᾳ τῆς Δ' Πανορθόδοξου Διασκέψεως, δι' ἣν διηρμήνευσε τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τοῦ Ὀρθόδοξου Σερβικοῦ λαοῦ, ἐκφράσαντος ταύτην πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, συγκινητικὸν εἶναι τὸ γεγονὸς, ὅτι εὐσεβεῖς Σέρβοι Ὀρθόδοξοι προσεκόμιζον εἰς τοὺς ναοὺς πρόσφορα μετὰ τὴν χειρόγραφον σημείωσιν: «Εἶθε Κύριος ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσῃ τοὺς συνέδρους τῆς Πανορθόδοξου Διασκέψεως, ἵνα ἐκπληρώσωσι πρεπόντως τὸ ἔργον αὐτῶν», ὡς δὲ ἐβεβαίωσεν ὁ τε ἐπίσκοπος Σάββας καὶ ἄλλοι Σέρβοι ἐπίσκοποι, ὄντως ἡ συνελθοῦσα ἐν Βελιγραδίᾳ Πανορθόδοξος Διάσκεψις «ἐστερέωσε τὴν πίστιν τοῦ Σερβικοῦ λαοῦ», ὅστις, παρακολουθῶν τὰς ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ὀρθόδοξων Ἀντιπροσωπειῶν τελοῦμενας θείας Λειτουργίας, ἐξεδήλωνεν εἰς τὸ τέλος αὐτῶν καὶ διὰ χειροκροτημάτων ἐτι τὴν ἱκανοποίησιν αὐτοῦ. Τοῦτο, ὡς καὶ τὸ ὅτι αἱ Πανορθόδοξοι Διασκέψεις συμβάλλουσιν οὐκ ὀλίγον εἰς τὴν ἀλληλοκατανόησιν καὶ προσέγγισιν τῶν ὀρθόδοξων λαῶν, ἐτονίσθη καὶ εἰς ἄλλας ἐκδηλώσεις, ἰδίως δὲ ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν δοθεῖσαν πρὸς τιμὴν τῶν Ὀρθόδοξων Ἀντιπροσωπειῶν ἐπίσημον δεξίωσιν ὑπὸ τῆς Γιουγκοσλαβικῆς Κυβερνήσεως ἐν τῷ νεοδημῆτῳ κυβερνητικῷ μεγάρῳ διὰ τοῦ ὑπουργοῦ - προέδρου τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τῶν θρησκευμάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν δοθεῖσαν τὸ ἑσπέρας τῆς 15 Σεπτεμβρίου ἀποχαριστήριον δεξίωσιν ἐν τῇ Σερβικῷ Πατριαρχεῖῳ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Μακαριώτατου Πατριάρχου Γερμανοῦ καὶ πολλῶν Σέρβων Ἱεραρχῶν καὶ ἄλλων Κληρικῶν καὶ ἐκπροσώπων τῆς Κυβερνήσεως. Κατ' αὐτὴν ὠμίλησεν ὁ μητροπολίτης Καλαβρίας Αἰμιλιανὸς, ποιησάμενος σύντομον ἀπολογισμὸν τοῦ ἔργου τῆς Δ' Πανορθόδοξου Διασκέψεως, εὐχαριστήσας ἅμα διὰ τὴν φιλοξενίαν τὸν Σέρβον Πατριάρχην, ὅστις ἀπήντησε διὰ θερμῶν λόγων, εὐχαριστήσας διὰ τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς τῆς συγκλήσεως ἐν Βελιγραδίᾳ τῆς Δ' Πανορθόδοξου Διασκέψεως, ἐν τέλει δὲ ἀπεχαίρησεν τὰς Ὀρθόδοξους Ἀντιπροσωπείας.

Οὕτως ἔληξεν ἡ Δ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τοῦ Βελιγραδίου ἐν μέσῳ θερμῆς ἀτμοσφαιρᾶς ἀδελφότητος τῶν Ὀρθόδοξων ἀντιπροσώπων, ἥτις ἄλλως τε ἐπεκράτησε καθ' ἅπασαν τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν καὶ

1 Οκτωβρίου 1966, Άφιξη, 19

ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ο Μακαριώτατος Πατριάρχης τῶν Σέρβων κ. Γερμανός περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Δ' Πανορθόδοξου Διασκέψεως τοῦ Βελιγραδίου.

ἔσω καὶ ἔξω αὐτῆς ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ, ὅστις παρηκολούθει τὰς δημοσίας ἐμφανίσεις τῶν Ὁρθοδόξων Ἀντιπροσωπειῶν μετ' ἐκδηλώσεων σεβασμοῦ καὶ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος. Διότι κατὰ τὰς ἐλευθέρας ὥρας οἱ σύνεδροι ἐπραγματοποίησαν διαφόρους ἐπισκέψεις ναῶν, μνημῶν καὶ ἄλλων μνημείων, ὡς καὶ τῆς Θεολογικῆς καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Σχολῆς τοῦ Ἁγίου Σάββα ἐν Βελιγραδίῳ κ.λπ. Ὁμοίως, ἐκτὸς τῶν καθημερινῶν πρωϊνῶν Λειτουργιῶν, ἐγένετο τῇ Κυριακῇ 11 Σεπτεμβρίου μεγαλοπρεπῆς πατριαρχικὴ Λειτουργία ἐν τῷ Καθεδρικῷ Ναῷ τοῦ Βελιγραδίου, εἰς ἣν ἔλαβον μέρος πάντες οἱ ἡγούμενοι τῶν Ὁρθοδόξων Ἀντιπροσωπειῶν ἀρχιερεῖς καὶ πολλοὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι καὶ πλῆθος λαοῦ, προηγηθέντος τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου κατανυκτικοῦ ἑσπερινοῦ μετ' ὄρθρου. Ἐπὶ δὲ τῇ λήξει τῆς Δ' Πανορθοδόξου Διασκέψεως ἐτελέσθη τῇ 15 Σεπτεμβρίου εὐχαριστήριος πρὸς τὸν Θεὸν Δοξολογία ἐν τῷ Πατριαρχικῷ παρεκκλησίῳ. Τέλος ὑπὸ τῆς Δ' Πανορθοδόξου Διασκέψεως ἐξεδόθη τὸ ἐπόμενον διάγγελμα :

« Συγκροτήσαντες τὴν Πανορθόδοξον Θεολογικὴν Διάσκεψιν ἐν Βελιγραδίῳ, κατὰ τὴν ἀνατεθεισάν ἡμῖν παρὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν ἐντολήν, εὐχαριστοῦμεν ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν ἐν Τριάδι προσκυνούμενον Θεὸν ἡμῶν, ὅτι ἠξίωσεν ἡμᾶς νὰ φέρωμεν εἰς αἴσιον πέρας τὸ ἔργον ἡμῶν. Ὁμολογήσαντες ἐν πίστει τὴν ἀληθεῖαν τῆς χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως, ἠνώθημεν ἐν ἀγάπῃ καὶ ἠρευνήσαμεν οὐκ ἐν σπουδῇ, ἀλλ' ἐν ὑπομονῇ, τὰ θέματα ἅτινα ἀνετέθησαν ἡμῖν, καὶ ἐν ταπεινότητι ἀπευθύνομεν τὰ πορίσματα τῆς μελέτης ἡμῶν πρὸς τὴν Αὐτοῦ Θειοτάτην Παναγιώτητα τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, τὸν καλέσαντα ἡμᾶς, συνωδὰ τῇ ἀποφάσει τῆς Γ' ἐν Ρόδῳ Πανορθοδόξου Διασκέψεως, ὡς καὶ πρὸς τοὺς Μακαριωτάτους καὶ Σεβασμιωτάτους Προκαθημένους τῶν κατὰ Ἀνατολὰς Ἁγιωτάτων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Εὐγνώμονας ὑποβάλλομεν εὐχαριστίας πρὸς τὴν Αὐτοῦ Μακαριότητα τὸν Πατριάρχην τῶν Σέρβων κ.κ. Γερμανὸν διὰ τὴν πατρικὴν προστασίαν καὶ μεγάλθυμον φιλοξενίαν καὶ χειραγωγίαν, ἣν ἐχαρίσατο ἡμῖν προσωπικῶς καὶ διὰ τῶν Σεβασμιωτάτων Ἱεραρχῶν τῆς Ἁγιωτάτης Σερβικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ὑποχρεωτικὴν συμπεριφορὰν πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸ ἔργον ἡμῶν τοῦ Ὁρθοδόξου Σερβικοῦ Κλήρου καὶ Λαοῦ.

Θὰ παραμείνῃ εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν καὶ εἰς τὴν προσωπικὴν ἱστορίαν ἐκάστου ἡ ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ προθυμία μικρῶν καὶ μεγάλων, Κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ὅπως παντοιοτρόπως μᾶς βοηθήσουν, προσφέροντες ἐν ἀγάπῃ τὴν συμβολὴν αὐτῶν καὶ τὰ μέσα διὰ τὴν φυσικὴν καὶ πνευματικὴν ἡμῶν περιποίησιν. Δεόμεθα ὅπως ὁ Κύριος ἐνισχύῃ καὶ φυλάττῃ ἐν ὑγείᾳ καὶ δυνάμει τὸν σοφὸν Πατριάρχην τῶν Σέρβων Μακαριώτατον κ.κ. Γερμανόν, κατευθύνῃ δὲ εἰς ἐπιτυχίαν τὰ ἀναζητήσεις καὶ τὰ ἔργα τῆς προόδου, τῆς πνευματικῆς καὶ φυσικῆς, πρὸς εὐημερίαν καὶ εἰρήνην τοῦ περιουσίῳ Ὁρθοδόξου Σερβικοῦ Λαοῦ καὶ Κλήρου καὶ τῆς Χώρας αὐτῶν.

Ἐπισκοποῦντες τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον ἡμῶν διὰ τὴν διοργάνωσιν τοῦ μελλοντικοῦ Διαλόγου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῆς σεβασμίας Ἀγγλικανικῆς καὶ τῆς Παλαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, διαδηλοῦμεν, ὅτι πάντες ἐν πνεύματι ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ ἠρευνήσαμεν τὰ ὅσα εἰς τὸ παρελθὸν συμφωνήθησαν, καὶ ἀνεγνωρίσαμεν αὐτὰ ὡς στοιχεῖα ἀποδεικνύοντα τὴν ὑφισταμένην προσέγγισιν ἀμφοτέρων τῶν σεβασμίων τούτων Ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν.

Τὰ συζητηθέντα καὶ συμφωνηθέντα εἰς τὸ παρελθὸν ἐγένοντο ἀφορμὴ ἐκτιμῆσεως τῶν προσπαθειῶν, αἵτινες κατεβλήθησαν ἐκατέρωθεν, καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ἡ συγγένεια ἐν τῇ πίστει, ἡ συνεργασία καὶ ἡ ἀγάπη, ἡ χαρακτηρίζουσα ἀπὸ αἰῶνος καὶ πλέον τὰς σχέσεις τῆς Ὁρθοδοξίας μετὰ τῶν Ἀγγλικανισμοῦ καὶ τοῦ Παλαιοκαθολικισμοῦ.

Πιστεύομεν, ὅτι τὸ Πανάγιον Πνεῦμα, τὸ ὡδηγήσας εἰς τὸ παρελθὸν τὰς σκέψεις τῶν ἀντιπροσώπων ἀμφοτέρων τῶν παρατάξεων εἰς ὁμολογίαν συμφωνίας ἐν τισὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως κεφαλαίοις, θὰ κατάρτισῃ καὶ μελλοντικῶς πάντας τοὺς μετέξουσιν εἰς τὸν Διάλογον, ἵνα ἐν ὑπομονῇ διευρύνουν τὰ ὄρια τῆς ὑπαρχούσης ἀγάπης καὶ συμφωνίας μεταξύ Ἀγγλικανῶν καὶ Παλαιοκαθολικῶν καὶ Ὁρθοδόξων, καὶ διαλευκάνουν ἐν εἰλικρινείᾳ τὰ χρήζοντα πλειότερας ἐρμηνείας, ἵνα ὁμολογηθῇ ἐν τέλει ἡ μία πίστις, τὸ ἐν βάπτισμα, ὁ εἰς Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν παρ' ἀμφοτέρων ἐν ἐνότητι καὶ μιᾷ καρδίᾳ.

Δὲν διστάζομεν νὰ διακηρύξωμεν τὸν θαυμασμὸν ἡμῶν πρὸς τοὺς Ἁγέτας τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀγγλικανικῆς καὶ Παλαιοκαθολικῆς, διότι, ὡς ἀπέδειξε τὸ παρελθὸν, ἀποδεικνύει δὲ καὶ τὸ παρόν, οὗτοι ἐν πνεύματι εἰλικρινοῦς ἀγάπης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν δὲν παύουν νὰ διακηρύττουν τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν προσήλωσιν αὐτῶν πρὸς τὴν κατὰ ἀνατολὰς μίαν, ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ὁρθοδόξων χριστιανῶν, ὁμολογοῦντες, παρὰ τὰς γνωστάς ἱστορικὰς αὐτῶν περιστάσεις, τὴν συμφωνίαν καὶ τὴν προτίμησιν, ἣν αὐτοὶ τε καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς τρέφουν πρὸς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Τὸ ἐκατέρωθεν ἐκδηλῶν τοῦτο πνεῦμα τοῦ ἀμοιβαίου σεβασμοῦ θεωροῦμεν ἐνδειξὴν τῆς ἐπιστάσεως τοῦ Παναγίου Πνεύματος, κατευθύνουσας ἐν χρόνῳ, παρὰ Κυρίου μόνῳ γνωστῶ, πρὸς τὸ ἐπιδιωκόμενον ἀγαθὸν τῆς ἐνώσεως. Ἐν τούτῳ τῷ ἔργῳ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς εἰρήνης τῶν λαῶν ἔταξεν ἑαυτὴν ἡ ἀγιωτάτη Ἐκκλησία ἡμῶν.

Ἡμεῖς δὲ πάντες, ἀποσταλέντες παρ' αὐτῆς ἀντιπροσωπευτικοὶ ἐργάται τοῦ ἐπιδιωκόμενου κοινῶ πόθου τούτου, δοξάζομεν τὸν Θεόν, ὅτι ἠδύκνησεν ἵνα ἐργασθῶμεν ὑπὲρ Αὐτοῦ ἐν Βελιγραδίῳ, ὑπὸ τὴν πεπνυμένην χειραγωγίαν καὶ προστασίαν τῆς Α. Μακαριότητος τοῦ Πατριάρχου κ.κ. Γερμανοῦ, ᾧ εὐχόμεθα πᾶσαν ἄνωθεν ἐνίσχυσιν καὶ κραταίωσιν, πρὸς συνέχισιν ἐν ἀκλονήτῳ ὑγείᾳ τοῦ μεγάλου ἔργου αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Σερβικῆς καὶ τῆς καθ' ὅλου Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἀναμένομεν παρὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἡμῶν τὴν ἐπι-

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΩΝ ΣΤΗΛΗ

Πρέπει νὰ ἐπιβληθοῦν.

Τὸ πρὸς τιμὴν τῶν ἱεραποστόλων τῶν Σλάβων ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐκδοθὲν πανηγυρικὸν τεῦχος τῆς «Ἐκκλησίας» ἔτυχε ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς. Καθημερινῶς καταφθάνουν εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ συγχαρητήρια τηλεφωνήματα ἢ καὶ ἐπιστολαί, ἐξαιρουσαὶ τὸ τεῦχος τοῦτο.

Ἡ «Ἐκκλησία» θὰ αισθανθῆ ἐαυτὴν εὐτυχῆ, ἐὰν τὸ τεῦχος τοῦτο δώσῃ ἀφορμὴν εἰς πάντας τοὺς ἐλλαβεστάτους ἐφημερίους καὶ τοὺς ἱεροκήρυκας τῶν Ἱ. Μητροπόλεων, ἵνα ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος καταστήσουν εὐρύτατα γνωστὰς εἰς τὸ Χριστεπώνυμον πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τὰς δύο αὐτὰς μορφάς, αἵτινες ἀποτελοῦν κἀνγκημὰ τῆς Χριστιανικῆς Ἑλλάδος. Κατ' ἐξοχὴν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἐπικειμένων ἐν Θεσσαλονίκῃ ἑορταστικῶν ἐκδηλώσεων ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 1100 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἱεραποστολικοῦ τῶν ἔργων ἢ προβολῆ τῶν δύο Θεσσαλονικέων ἀδελφῶν πρέπει νὰ εἶναι πανελλήνιος. Οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος πρέπει νὰ ἐπιβληθοῦν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὁρθόδοξον συνείδησιν ὡς μεγάλαι ἱεραὶ προσωπικότητες, ἀξιαὶ πανελληνίου κατ' ἔτος ἑορτασμοῦ.

Θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβουν πρωτοβουλίαν.

Πᾶς ἀπροκατάληπτος ἐπισκέπτης τῆς Διεθνoῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι αὕτη ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος καθίσταται τελειότερα καὶ λαμπρότερα καὶ παρουσιάζει, πρὸς τοῖς ἄλλοις, τὰ σημαντικὰ τῶ ὄντι ἐπιτεύγματα πασῶν τῶν παραγωγικῶν τάξεων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῆς καθ' ὅλον ἐθνικῆς δραστηριότητος.

Ἄλλ' ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔχει τονισθῆ ἀπὸ τῆς στήλης ταύτης, ἢ Ἐκθεσις δὲν πρέπει νὰ παρουσιάξῃ μόνον τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ὄλικοῦ καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ πρέπει εἰς τὴν ἀρμόζονσαν ἀναλογίαν νὰ ἐπιδεικνύῃ καὶ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ Ἐθνoῦς. Δυστυχῶς ἐκ τῆς ἐπόψεως ταύτης ἢ Ἐκθεσις ἑξακο-

κύρωσιν τοῦ καταλόγου τῶν θεμάτων, ἅτινα ἐνομίσαμεν, ὅτι δέον εἰς τὸ μέλλον νὰ ἀπασχολήσουν τὸν Διάλογον. Εἴθε ὁ Κύριος, διὰ τῶν εὐχῶν τῆς ἡμετέρας Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ πάντων τῶν ποθούντων τὴν ἑνωσιν χριστιανῶν, νὰ ἀξιώσῃ ἡμᾶς, ὅπως ἐν ἀγάπῃ ἐργασθῶμεν μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν καὶ τῶν Παλαιοκαθολικῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ Διαλόγῳ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς πίστεως, πρὸς δόξαν τοῦ Χριστοῦ καὶ σωτηρίαν τοῦ πιστοῦ Αὐτοῦ λαοῦ».

(Ἀκολουθεῖ)

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΡΜΙΡΗΣ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

λονθεῖ νὰ εἶναι λίαν ἀτροφική. Δι' αὐτὸ τόσον οἱ ἰθὺντες τὴν Ἐκθεσιν, ὅσον καὶ αἱ διάφοροι πνευματικαὶ ὁργανώσεις τῆς πατρίδος μας, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναλάβουν πρωτοβουλίαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Εἶναι ἐπὶ τέλους καιρὸς νὰ κατανοηθῆ, ὅτι τὸ νὰ ἐκτίθενται λ.χ. προτεσταντικὰ βιβλία εἰς τὴν Ἐκθεσιν οὐδόλως δύνανται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐκπροσώπησις τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ τόπου.

Πρὸ πάντων προληπτικῶς.

Εἶναι λίαν ἀξιεπίκαιρα τὰ μέτρα τοῦ ὑπουργοῦ δημοσίας τάξεως πρὸς διαφύλαξιν τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ ἀπαλλαγῆν τῶν μεγάλων ἑλληνικῶν πόλεων ἐκ τῶν διαφόρων παρασιτικῶν τύπων, τῶν ἱεροδούλων, τῶν διεστραμμένων, τῶν ἐκπροσώπων τοῦ τρίτου φύλου, τῶν τοξικομανῶν, ὡς καὶ τῶν ἀτόμων, ἅτινα βαρύνονται δι' ἀξιοποίνων πράξεων. Ὡσαύτως ἀξία ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως εἶναι ἢ ἀστυνομικὴ διάταξις περὶ ἀπαγορεύσεως εἰσόδου εἰς κέντρα διασκεδάσεως ἀηθλικῶν καὶ χρήσεως ὑπ' αὐτῶν οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν.

Ἐνῶμέθα ἐνθεν μὲν, ἵνα ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μέτρων μὴ ἀτονῆσῃ, ἀλλὰ συνεχισθῆ μετ' ἀδιαπτώτου ζήλου, ἐτέρωθεν δὲ ὅπως πάντες οἱ ἀρμόδιοι παράγοντες συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως πρὸς πάταξιν τῆς πολυειδοῦς ἐκλύσεως καὶ διαφθορᾶς οὐχὶ μόνον κατασταλτικῶς ἢ θεραπευτικῶς, ἀλλὰ π ρ ὀ π ἄ ν τ ω ν π ρ ο λ η π τ ι κ ῶ ς. Εἶναι περιττὸν νὰ τονισθῆ, ὅτι ἰδιαιτέρα προσοχὴ πρέπει νὰ δοθῆ εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν προσφύρων μέσων διὰ τὴν σχετικὴν διαφώτισιν τῆς νεολαίας.

Τὰ «Δημήτρια».

Κατὰ τὴν περίοδον τῶν πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐπικειμένων ἑορτῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ θὰ συμπέσῃ καὶ ἡ ἑναρξίς τῶν «Δημητρίων».

Τὰ «Δημήτρια», εἰς νέος μόνιμος φορεὺς καλλιτεχνικῆς δραστηριότητος, ὅστις ὁργανοῦται ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὄργανισμοῦ Τουρισμοῦ, θὰ γίνουσι εἰς τὴν μακεδονικὴν πρωτεύουσιν καὶ περιλαμβάνουσι ἐκδηλώσεις, αἵτινες κατὰ τὸ πλεῖστον ἐμπνέονται ἐκ τοῦ Χριστιανικοῦ Βυζαντίου. Τὸ πρόγραμμα περιλαμβάνει ἑναρκτηρίων θρησκευτικὴν τελετὴν, ἐκτέλεσιν ἐκκλησιαστικῶν βυζαντινῶν ὕμνων ὑπὸ χορῶν ἱεροψαλτῶν, ὡς καὶ παρουσιάσιν τῶν δρατορίων «Ἅγιος Παῦλος» τοῦ Πέτρου Πετρίδη, «Ἅγιος Δημήτριος» καὶ «Κυρίλλος καὶ Μεθόδιος» τοῦ Ν. Ἀστρενίδη, τῆς «ὄπερας» «Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος» τοῦ Μ. Καλομοίρη καὶ τῶν θεατρικῶν ἔργων «Σταυρός καὶ σπαθί» τοῦ Ἀγγ. Τερζάκη καὶ «Συμωνίς, βασίλοπαις τοῦ Βυζαντίου» τῆς Ζωῆς Καρέλλη. Ἐπίσης

θὰ ὀργανοθοῦν λογοτεχνικὸν πρῶινὸν μὲ βυζαντινὰ κείμενα, συναυλία μὲ ἔργα διακεκριμένων συνθετῶν καὶ προγράμματα μὲ κλασσικοὺς καὶ ἑλληνικοὺς χορούς. Ἐπίσης θὰ γίνῃ καὶ μεγάλη ἔκθεσις ἔργων Θεσσαλονικέων ζωγράφων.

Ἐκφράζομεν τὴν χαρὰν μας, διότι ἐπὶ τέλους ἤρχισε νὰ κατανοῆται, ὅτι καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς καλλιτεχνικῆς μας ζωῆς καὶ δραστηριότητος πρέπει ν' ἀξιοποιηθῇ ἡ ἑλληνορθόδοξος παράδοσις, ἥτις δύναται νὰ παρουσιάσῃ εἰς τοὺς καλλιτέχνους μας κρυσταλλίνας πηγὰς αἰσθητικῆς ἐμπνεύσεως καὶ δημιουργίας.

«Ἀπάνθισμα ρητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης».

Ὁ διακεκριμένος Καθηγητὴς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Βασίλειος Βέλλας, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἔχει προσφέρει σημαντικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐδημοσίευσεν κατὰ τὸ τρέχον ἔτος εἰς β' ἔκδοσιν ἐπηρεξημένην καὶ καλλιτεχνικωτάτην τὸ βιβλίον του «Ἀπάνθισμα ρητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης».

Τὸ βιβλίον τοῦτο, παρουσιάζει πλῆθος ἐκλεκτῶν καὶ εὐσυνόπτων ρητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ταξινομημένων συμφώνως πρὸς πλουσιώτατον ἀλφαβητικὸν εὑρετήριο ἑμαίμων, ἀφ' ἑνὸς ἀποδεικνύει τὴν ἀξίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἥτις περιέχει τοιούτους καὶ τοσοῦτους πνευματικοὺς θησαυρούς, καὶ ἀφ' ἑτέρου παρέχει ἕν πολῦτιμον βοήθημα εἰς τοὺς ἱεροκλήρικας, οἵτινες θὰ δύνανται δι' αὐτοῦ νὰ διανθίζον τὰ κηρύγματα τῶν καὶ νὰ καθιστοῦν αὐτὰ βιβλικώτερα καὶ πλέον ζωντανά. Ὡς εἶναι φανερόν, καὶ διὰ τοὺς καθηγητὰς τῶν Γυμνασίων καὶ Λυκείων τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ἐξαιρετικὸν βοήθημα, διότι καθιστᾷ πλέον εὐμεταδότους τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἥτις εἶναι ἀναπαλλοτριωτικὸν κτῆμα τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς καθ' ὅλον χριστιανικῆς ἀγωγῆς.

Νὰ θεσπισθοῦν αὐστηρότατα ποινικαὶ διατάξεις.

Καθ' ἃ ἐπανειλημμένως ἐγράφη τελευταίως εἰς τὰς ἐφημερίδας, τὸ εὐχάριστον—αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ—γεγονός, ὅτι τὸ εὐρὸν εὐρωπαϊκὸν καὶ ἀμερικανικὸν κοινὸν ἀνεκάλυψε μεταπολεμικῶς τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς βυζαντινῆς τέχνης, εἶχεν ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα οὐ μόνον τὴν «διόγκωσιν τῆς ὀργανωμένης δραστηριότητος πρὸς ἀνακάλυψιν καὶ ἐμπορίαν ἀρχαίων», ἀλλὰ καὶ τὴν διεύρυσιν τοῦ κύκλου τῶν ἀρχαιοκαπήλων, οἵτινες ὅταν εὐρῶν τὴν εὐκαιρίαν δὲν διστάζουσιν νὰ ἀφαιρέσουν μίαν βυζαντινὴν εἰκόνα, εἴτε διὰ νὰ στολίσουν τὴν οἰκίαν των, εἴτε διὰ νὰ τὴν πωλήσουν.

Τὸ κακὸν τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ ἐπεκταθῇ, ἐὰν δὲν ληφθοῦν αὐστηρότατα μέτρα. Ἐκτὸς τῆς ἰδρύσεως ἐιδικῆς ὑπηρεσίας διώξεως τῶν ἀρχαιοκαπήλων, πρέπει

νὰ θεσπισθοῦν εἰς βάρος αὐτῶν καὶ αὐστηρότατα ποινικαὶ διατάξεις.

Θὰ ἀπέδιδε περισσοτέρους καρπούς.

Εἶναι λίαν εὐχάριστον, ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰς βυζαντινὰς σπουδὰς ἔχει κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν κορυφωθῆ, ὡς ἀπέδειξαν αἱ ἐργασίαι τοῦ κατὰ τὸν μῆνα Σεπτέμβριον συγκληθέντος ἐν Ὁξφόρῃ 13ου Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου, τοῦ ὁποίου μετέσχον καὶ διακεκριμένοι Ἕλληνες καὶ ξένοι ἐπιστήμονες.

Ἀσφαλῶς τὸ Συνέδριον τοῦτο θὰ ἀπέδιδε περισσοτέρους καρπούς, ἐὰν ἐλαμβάνετο μέριμνα ἔνθεν μὲν ἵνα μὴ ὑπάρχῃ μεγάλη διάσπασις εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ομάδας τῶν ἐργασιῶν, ἐτέρωθεν δέ, ἵνα μὴ περιλαμβάνωνται εἰς τοὺς πίνακας τῶν ἀναριθμητῶν ὀμιλητῶν καὶ ἀσήμαντοι μετριοτήτες.

Καταδεδικασμένοι εἰς ἀποτυχίαν.

Ὅλος σύμφωνα πρὸς ὅσα πρό τινος ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ» περὶ τῆς ἐν τῇ Σοβιετικῇ Ἐνώσει θρησκευτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς εἶναι τὰ ἐν τῇ «Καθημερινῇ» ἐσχάτως γραφέντα ὑπὸ τοῦ «Ἀθηναίου» ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο.

«Ἀφοῦ, - γράφει οὗτος - ἠγωνίσθη ὅσον τὸ δυνατόν σκληρότερον διὰ τὴν κατάργησιν τῆς θρησκείας ὁ Κομμουνισμὸς καὶ ἐκλήρυνεν ἐν διωγμῶ τὸν Χριστιανισμὸν καὶ τοὺς Χριστιανούς, εἰς τὸ τέλος ἠναγκάσθη νὰ δεῖξῃ ἀνοχήν, ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς πιστοὺς πολλοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς διὰ τὴν τέλεσιν τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων, νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ὅσους θέλουσιν τὸ βάπτισμα, τὸν γάμον καὶ τὰ ἄλλα Μυστήρια καὶ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν. Εἶναι γνωστόν, ὅτι τὸ πλήρωμα τῶν ρωσικῶν ἐκκλησιῶν γίνεται διαρκῶς μεγαλύτερον καὶ ὄχι μόνον κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτὰς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς Κυριακὰς ὁ κόσμος δὲν χωρεῖ μέσα εἰς τοὺς ναοὺς καὶ περιμένει ἀπ' ἔξω ν' ἀκούσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν».

Ὅσον λοιπὸν καὶ ἐὰν γίνωνται σπασμωδικαὶ ἀποπειραὶ ἀναζωπυρώσεως τῆς ἀντιθρησκευτικῆς ἐκστρατείας ἐν Ρωσίᾳ, αὗται εἶναι καταδεδικασμένοι εἰς ἀποτυχίαν.

Τὸ «Χριστιανικὸν Θέατρον».

Ἡ «Ἐταιρεία Χριστιανικοῦ Θεάτρου», ἰδρυθεῖσα πρὸ τινῶν μόλις ἐτῶν καὶ ἔχουσα ὡς μέλη πνευματικοὺς ἀνθρώπους μὲ εἰδικὰ ἐνδιαφέροντα καὶ βαθεῖαν πίστιν εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ ὄχι ὡς θρησκευτικοῦ θεάματος, ἐπιτελεῖ μὲ σύστημα, σοβαρότητα καὶ εὐγενῆ ζῆλον ἀξιεπίανον ἐποικοδομητικὸν διὰ τὸν λαὸν μας ἔργον. Ἡ «Δραματικὴ Σκηνή» τῆς κάθε τόσον δίδει ἐπιμελημένας παραστάσεις εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὴν ἐπαρχίαν μὲ ἔργα διασημῶν χριστιανῶν δραματογράφων, αἱ ὁποῖαι ἀφήρουν τὰς καλυτέρας τῶν ἐντυπώ-

σεων καὶ τυγχάνουν πάντοτε εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τῶν κριτικῶν τοῦ θεάτρου.

Ἡ ἀποστολή τῆς «Ἐταιρείας Χριστιανικοῦ Θεάτρου» εἶναι ὕψηλὴ καὶ οἱ ἕως τώρα καρποὶ τῆς πρέπει νὰ ἐμπνεύσουν εἰς τὴν Πολιτείαν θετικὴν συμπαράστασιν καὶ ἐνίσχυσιν. Ἡ ἀνιδιοτελής καὶ πλήρης θυσιῶν διὰ τὸ ὠραῖον ἰδανικόν, ποῦ ὑπηρετεῖ ἡ Ἐταιρεία αὕτη, δημιουργία τῆς, ἀξίζει νὰ περιβληθῇ μὲ ἔμπρακτον στοργὴν ἀπὸ τὸ κράτος.

Τὰ «Κόμικς».

Ὅλα τὰ κόμματα καὶ πολλαὶ ὁργανώσεις γονέων, θρησκευτικῶν κινήσεων, εκπαιδευτικῶν κ.λ.π. πιέζουν τὴν Ἱταλικὴν Κυβέρνησιν νὰ ἐπέμβῃ ἀποφασιστικῶς διὰ νὰ θέσῃ ὑπὸ ἔλεγχον καὶ νὰ κλείσῃ τὸν δρόμον εἰς τὰ εὐρεῖαν ἔχοντα κυκλοφορίαν «Κόμικς». Πρόκειται διὰ τὰ τερατώδους πλοκῆς καὶ ἀνευ ἠθικοῦ περιεχομένου εἰκονογραφημένα παιδικὰ ἀναγνώσματα, τῶν ὁποίων ἡ μόδα ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴν εἰς τὴν Ἑυρώπην ὡς γράφουν αἱ Ἱταλικαὶ ἐφημερίδες, αἱ ὁποῖαι συμπαρίστανται εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους διὰ τὴν ἀνεξέλεγκτον κυκλοφορίαν τῶν φθοροποιῶν αὐτῶν ἐντύπων, «ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἥρωας τῶν ἀναγνώσμάτων τούτων εἶναι πάντοτε ἐγκληματίας ἢ δαιμονόπληκτος ἢ σατανικός, ὅλοι δὲ ἀνατρέπουν τὸ παλαιὸν ῥητὸν ὅτι ἐγκλημα πάντοτε τιμωρεῖται καὶ ὅλοι παραβιάζουν τὸν νόμον καὶ τὰ ἔθιμα, χωρὶς ποτὲ νὰ τιμωροῦνται».

Καὶ ἡ μὲν κοινωνία τῆς γείτονος χώρας ἀντιδρᾷ κατὰ τοῦ φαινομένου τούτου. Ἡ ἰδική μας ὁμως τί κάμνει; Διότι τὰ «Κόμικς» ἔχουν ἀνάλογον διάδοσιν καὶ εἰς τὴν ἰδικὴν μας χώραν. Οὐδεὶς ἕως τώρα ἐπεσήμανε τὴν πληγὴν αὕτην, ἢ ὁποῖα καὶ ἕκτασιν καὶ βάθος ἔχει, ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ τύχουν τῆς προσοχῆς ὄλων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται εἰδικώτερον διὰ τὴν νεότητα.

Εὐγλωττοὶ ἀριθμοί.

Ὁ ὑπομνηματισμὸς περιττεύει, διότι οἱ ἀριθμοὶ ὀμιλοῦν ἐνγλώττως. Πρόκειται διὰ στατιστικὰ τινα στοιχεῖα, δημοσιευθέντα ἐσχάτως εἰς τὸν ἡμερησίον τύπον σχετικῶς μὲ τὴν διάδοσιν τοῦ καπνίσματος, ἐνὸς κακοῦ, τοῦ ὁποίου μὲ ὀλίγην καλὴν θέλησιν πολλοὶ ἄνθρωποι θὰ ἠδύναντο νὰ μὴ εἶναι θύματα.

Ἰδοὺ μερικὰ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτά. Ὑπολογίζεται ὅτι εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον οἱ καπνισταὶ φθάνουν περίπου τὸ ἓν δισεκατομμύριον. Ἐξήχοντα ἑκατομμύρια ἄνθρωποι ἀσχολοῦνται καὶ ἐπιζοῦν ἀπὸ τὴν παραγωγὴν, τὴν ἐμπορίαν καὶ τὴν βιομηχανοποίησιν τοῦ καπνοῦ καὶ εἰς τὰς πέντε ἡπείρους. Ἀνάλογον ὕψος ἔχουν καὶ τὰ κεφάλαια, ποῦ εἶναι ἐπενδεδυμένα εἰς τὰς σχετικὰς ἐπιχειρήσεις, ὑπερβαίνοντα τὰ 4,5 δισεκατομμύρια δολάρια. Ἡ κατανάλωσις προϊόντων καπνοῦ ἠδέχθη ἐν σχέσει μὲ τὴν προπολεμικὴν περι-

οδον κατὰ 76% καὶ ἐπὶ 1.738.810 τόννους, ποῦ ἦτο ὁ μέσος ὅρος κατανάλωσις μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1935 καὶ 1939, ἐφθάσε τὸ 1963 εἰς 3.150.000 τόννους. Μεταξὺ τῶν παραγόντων ποῦ ἔφεραν τὴν ἀνύψωσιν αὕτην καταλογίζεται καὶ ἡ ραγδαία διάδοσις τοῦ καπνίσματος εἰς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ ἄτομα νεαρῆς ἡλικίας (15-20 ἐτῶν). Εἰς τὴν χώραν μας ἔχομεν—ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ἀπίστευτον—καπνίζοντα πληθυσμὸν 6.318.000 κατοίκων καὶ ἡ κατανάλωσις φθάνει τὰ 11,9 δισεκατομμύρια σιγάρα ἑτησίως!!

Ἐκδηλοῖ ἀσυγχώρητον ἀδιαφορίαν.

Ὁρθῶς ἐχαρκτηρίσθη ὡς «εἰλικρινής, ἀλλ' ἀπογνωστικὴ» ἡ ἀπάντησις, ἢ ὁποῖα ἐδόθη ὑπὸ τῆς προεδρίας τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Βουλευτὴν Ἀθηρῶν κ. Βρανόπουλον, ἐρωτήσαντα τίνα στάσιν λαμβάνει ἡ Κυβέρνησις ἐνώπιον τῆς καταστρεπτικῆς δράσεως τοῦ κινήματος τοῦ γράφου.

Τὰ οὐσιώδη σημεῖα τῆς ἀπαντήσεως ταύτης ἔχουν ὡς ἐξῆς: «Ἡ κειμένη νομοθεσία δὲν ἐπιτρέπει οὔτε τὴν περικλοπήν ὄλων τῶν ἐπιζημιῶν σκηνῶν οὔτε τὴν ἀπ' αὐτῶν προστασίαν τῆς νεολαίας· ἡ ἐπιτροπὴ, εἰς τὴν ὁποῖαν ἔχει ἀνατεθῆ ὁ προληπτικὸς ἔλεγχος τῶν ταινιῶν ἀσκεῖ τοῦτον στηριζομένη ἐπὶ ἐσφαλμένων ἢ ἀνεπαρκῶν κριτηρίων καὶ κάμπτεται ὑπὸ τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῶν ἐπιχειρηματιῶν τοῦ κινήματος τοῦ γράφου, πρὸς τὰ ὁποῖα συγκρούεται! Ἐὰν ἐφημερίζετο ἡ καίτοι χαλαίνουσα νομοθεσία, οἱ νέοι καὶ οἱ παῖδες θὰ ἐστεροῦντο παντελῶς τοῦ κινήματος τοῦ γράφου».

Νομίζομεν, ὅτι μία τοιαύτη ἀπάντησις εἶναι λίαν ὑποτιμητικὴ διὰ τὸ Κράτος, καθ' ὅσον ἐκδηλοῖ ἀπ' ἐνὸς ἀσυγχώρητον ἀδιαφορίαν διὰ τὴν ψυχικὴν ὑγείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἀπ' ἑτέρου ὁμολογίαν, ὅτι ἡ κρατικὴ ἐξουσία δὲν ἱκανοποιεῖ τὸ αἴτημα τοῦ Ἀπ. Παύλου, καθ' ὃ αὕτη «οὐκ εἰκῆ τὴν μάχαιραν φορεῖ· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἔκδικος εἰς ὁργὴν τῶ κακῶν πράσσοντι» (Ρωμ. ιγ' 4).

Ποῦ εὐρίσκεται;

Ἡ ἐφημερὶς «Χριστιανικὸς Μηνότωρ» τῆς Οὐάσιγκτων ἐδημοσίευσεν προσφάτως χάρτην τῆς Βαλκανικῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ Μακεδονία ἐμφανίζεται ὡς ἰδιαιτέρα χώρα, κατοικουμένη ὑπὸ ἰδιαιτέρας ἐθνότητος ὀμιλοῦσης ἰδιαιτέρων γλώσσων. Τοιοῦτοτρόπως, ὡς παρατηρεῖ ὀρθῶς ἡ ἐφημερὶς «Ἑλληνικὸς Βορρᾶς», ἢ Ἀμερικὴ «μετεβλήθη μὲ τὴν δύναμιν τῶν ρουβλίων, τῶν λέβα καὶ τῶν δηναρίων εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 1 δυτικὸν κέντρον ἀνθελληρικῆς προπαγάνδας καὶ προβολῆς τῶν σλαβικῶν καὶ κομμουνιστικῶν ἱμπεριαλιστικῶν βλέψεων κατὰ τῆς Ἑλλάδος».

Ἀσφαλῶς θὰ ἔπρεπε νὰ ἡ Κυβέρνησις νὰ καλέσῃ τοὺς ἀμαθεστάτους ἢ ἀργυρωνήτους δημοσιογράφους τοῦ «Χριστιανικοῦ Μηνότορος», διὰ νὰ εἴπουν εἰς ἡμᾶς ποῦ εὐρίσκεται τὸ «μακεδονικόν» ἔθνος. «Εἰς τὴν Θεσ-

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἱερά Σύνοδος

ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ

1. Ἡ Ἱερά Σύνοδος κατά τήν σημερινήν συνεδρίαν Αὐτῆς συσκεφθεῖσα ἐπὶ ἐγγράφου τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Παροναξίας κ. Ἐπιφανίου περὶ ἀνακηρύξεως ὡς ὁσίου τοῦ Ἁγίου Ἀρσενίου τοῦ ἐν Πάρῳ ἀπεφάσισεν ὅπως ὑποβληθῆ ἡ σχετικὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀλληλογραφία εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἵνα ἀποφασίσῃ σχετικῶς.

2. Ὅμοίως ἠσχολήθη μὲ ἄλλα ὑπηρεσιακῆς φύσεως ζητήματα.

3. Ὡσαύτως, λαβοῦσα γνῶσιν καταγγελίας τοῦ Ὑπουργοῦ Ἐθνικῆς Ἀμύνης κατὰ τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ἐλευθεροπόλεως κ. Ἀμβροσίου, διὰ στρατιωτικῆς φύσεως ζητήματα, ὁμοφώνως ἀπεφάσισεν, ὅπως, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ περὶ Ἐκκλησιαστικῶν Δικαστηρίων Νόμου, κληθῆ οὗτος ἵνα παράσχῃ Αὐτῇ σχετικὰς πληροφορίες.

Ἀθήνησι τῇ 20ῃ Σεπτεμβρίου 1966

Ἐκ τοῦ Γραφείου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

Ἱερά Ἀρχιεπισκοπὴ Ἀθηνῶν

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. Χρυσόστομος κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τῆς 10ης μέχρι τῆς 25 Σεπτεμβρίου ἐ.ε. ἐχοροστάτησεν εἰς διαφόρους ἱεροὺς ναοὺς Ἀθηνῶν, προήδρευσε τῶν συνεδριῶν τῆς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας καὶ τῆς Διαρκoῦς Ἱερᾶς Συνόδου, συνειργάσθη μετὰ Σεβασμιωτάτων Ἀρχιερέων, ἐδέχθη εἰς ἀκρόασιν διαφόρους ἐπιτροπὰς καὶ ἄτομα κ.τ.λ. Οὕτως:

Ἐχοροστάτησε: Τῇ 11ῃ Σεπτεμβρίου εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἀθηνῶν.

—Τῇ 18ῃ Σεπτεμβρίου εἰς τὴν θείαν Λειτουργίαν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ναοῦ Ἀθηνῶν.

Προήδρευσε: Τῇ 12ῃ Σεπτεμβρίου τῆς συνεδρίας τῆς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας καὶ ἐν συνεχείᾳ τῆς συνεδρίας τῆς Διαρκoῦς Ἱερᾶς Συνόδου.

—Τῇ 13ῃ Σεπτεμβρίου τῆς συνεδρίας τῆς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας.

—Τῇ 15ῃ Σεπτεμβρίου τῆς συνεδρίας τῆς Συνόδου τῆς Ἱεραρχίας.

—Τῇ 20ῃ Σεπτεμβρίου τῆς συνεδρίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

—Τῇ 23ῃ Σεπτεμβρίου τῆς συνεδρίας τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

Προέστη: Τῇ 25ῃ Σεπτεμβρίου τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ Ἁγίας Φωτεινῆς Νέας Σμύρνης τελεσθέντος Μνημοσύνου ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ ἐθνομάρτυρος Μητροπολίτου Σμύρνης Χρυσοστόμου καὶ τῶν κατὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν σφαγιασθέντων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν.

σαλονίκη, ὅπου ζοῦν πεντακόσιοι χιλιάδες Ἑλλήνων καὶ οὔτε ἓνας Σλάβος, εἰς τὴν Καβάλαν, τὴν Δράμαν, τὴν Κοζάνην, τὴν Φλώριναν—ποῦ τέλος πάντων; Διότι εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην ζοῦν, ὁμολογουμένως, πολλὰ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων—Ἑβραῖοι, Πορτορικανοὶ καὶ ἄλλοι—ποῦ δὲν ἔχουν ἀμερικανικὴν συνείδησιν, ἀλλὰ εἰς τὴν Μακεδονίαν δὲν ὑπάρχουν οὔτε σκυλιὰ σλαβικά».

σεως τῶν Χιλιαστῶν δὲν ἀρκεῖ ἢ κατὰ καιροὺς ἀντιχιλιαστικὴ ἐκστρατεία τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας ἢ τῶν Σεβασμιωτάτων Ἱεραρχῶν καὶ τῶν ζηλωτῶν ἱεροκρητύκων καὶ ἐφημερίων. Πρὸς τοῦτοις ἀπαιτεῖται καὶ ἡ ἀτεγκτος ἐφαρμογὴ τῶν Νόμων.

Ἀπαιτεῖται ἐφαρμογὴ τῶν Νόμων.

Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα ὁ ἐκλεκτὸς συνεργάτης τῆς «Καθημερινῆς» «Ἀθηναῖος» σημειοῖ διὰ τοὺς Χιλιαστὰς ἢ «μάρτυρας τοῦ Ἰεχωβά»: «Οὐδεὶς ἔλαβε τὸν κόπον—λέγει—να σκεφθῆ πόσον φθοροποιὸς εἶναι ἡ δράσις τῆς ἐγκληματικῆς αὐτῆς ὁργανώσεως ἐναντίον τοῦ Κράτους καὶ πόσον ἀποβλακῶνει τοὺς ὁπαδούς της... Εἶναι πανθομολογούμενον, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἀνοχὴ ὀφείλεται εἰς τὴν ἐπέμβασιν Ἀμερικανῶν ὁπαδῶν τῆς αἰρέσεως. Διότι τέτοιοι εἴμεθα: ἀποδεχόμεθα ὅ,τι μᾶς εἶπη ὁ πρῶτος τυχὸν ξένος τενεκὲς. Κατηντήσαμεν, λοιπὸν, νὰ ἔχωμεν μάρτυρας τοῦ Ἰεχωβά εἰς τοὺς κόλπους τοῦ στρατεύματος καὶ ν' ἀκούωμεν διαμαρτυρίας καὶ ἀπειλάς, ὅταν ἐφαρμύζωμεν ἐναντίον των τὸν ἑλληνικὸν νόμον».

Ἀληθῶς! Πρὸς ἐκμηδένισιν τῆς φθοροποιῦ δρά-

Διαστροφή τῆς Ἀληθείας.

Ἡ ῥωσικὴ ἐφημερὶς «Κοσμομόλσκαϊα Πράβδα» συνιστᾷ εἰς τοὺς νέους νὰ παύσουν φέροντες τὸν σταυρὸν ὡς φυλακτὸν ἐπὶ τοῦ στήθους μὲ τὸ ἐξῆς καταπληκτικὸν ἐπιχείρημα: «Τὸ ἄστρον, τὸ σύμβολον τοῦ κομμουνισμοῦ, καὶ ὁ σταυρός, τὸ σύμβολον τοῦ Χριστιανισμοῦ, δὲν εἶναι παιγνιδάκια· τὸ μὲν εἶναι σύμβολον τῆς ἐλευθερίας, ὁ δὲ σύμβολον τῆς δουλείας».

Μεγαλντέρα διαστροφή τῆς ἀληθείας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ. Ἐὰν ὀπισθεν τοῦ σιδηροῦ παραπετάσματος ὁ ὁδοστρωτῆρ τοῦ κόμματος συνθλίβῃ πᾶσαν ἐλευθέραν ἐκδήλωσιν, ἀντιθέτως ἢ αἶρα τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας πνέει μόνον εἰς τοὺς ὀρίζοντας τοῦ φρωτεινοῦ βασιλείου τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. «Ἐὰν ὁ Υἱὸς (τοῦ Θεοῦ) ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ, ὅπως ἐλεύθεροι ἔσεσθε» (Ἰωάν. γ', 36). «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» (Ἰωάν. γ', 32). Κατὰ τὸν Ἀπ. Παῦλον «οὗ τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευθερία» (Β' Κορ. γ', 17).

Ἐ δ ἔ χ θ η: Τῆ 11ῃ Σεπτεμβρίου τὸν Μακαριώτατον Πατριάρχην Ἱεροσολύμων κ. Βενέδεκτον συνοδευόμενον ὑπὸ τῶν Σεβασμιωτάτων Ἀρχιεπισκόπων Τιβεριάδος κ. Ἀνατολίου καὶ Ἰορδάνου Βασιλείου.

—Τῆ 17ῃ Σεπτεμβρίου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Ἀλεξανδρουπόλεως κ. Ἰωακείμ, Κερκύρας καὶ Παξῶν κ. Μεθόδιον, Δρυϊνουπόλεως κ. Χριστοφόρον, Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως κ. Εὐστάθιον, Σερρῶν κ. Κωνσταντῖνον, Βρυξελλῶν κ. Βασίλειον καὶ πρώην Πάφου κ. Φώτιον.

—Τῆ 19ῃ Σεπτεμβρίου τοὺς Σεβασμιωτάτους Μητροπολίτας Ἱερισσοῦ, Ἀγίου Ὀρους καὶ Ἀρδαμερίου κ. Παῦλον καὶ Σύρου κ. Δωρόθεον.

—Τῆ 20ῃ Σεπτεμβρίου τὸν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Ἐάνθης κ. Ἀντώνιον καὶ τὸν ἡγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πεντέλης πανοσ. ἀρχιμ. Γεώργιον Προκόπην.

—Τῆ 22ῃ Σεπτεμβρίου τὸν καθηγητὴν π. Φλωρόβσκυ, τὸν Διευθύνοντα Σύμβουλον τοῦ Τ.Α.Κ.Ε. κ. Ζαφ. Κέπετζην, τὸν ἡγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πεντέλης πανοσ. ἀρχιμ. Γεώργιον Προκόπην, τὸν γραμματέα τοῦ Παγκοσμίου Συμβουλίου Ἐκκλησιῶν κ. Μπέλ καὶ τὸν Δήμαρχον Βύρωνος κ. Γεωργούτσον.

—Τῆν 24ῃ Σεπτεμβρίου τὸν Καθηγητὴν Πανεπιστημίου κ. Παν. Τρεμπέλαν.

Σεπτῆ ἐντολῇ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κ. Χρυσόστομου, ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν πανοσ. ἀρχιμ. Χρυσόστομος Λάλος μετέβη τὴν 3ῃν Σεπτεμβρίου ἐ.ξ. εἰς τὸ Ἱερόν Ἡσυχαστήριον Προφήτου Ἠλιοῦ Τουρκοβουνίων, ὅπου ἐτέλεσε τὴν θείαν Λειτουργίαν, μετὰ τὸ πέρασ τῆς ὁποίας διεβίβασεν εἰς τὰς μοναχὰς τὰς πατρικὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας τοῦ Μακαριωτάτου καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐκόλλησε ταύτας εἰς ἐκλογὴν προϊσταμένης τοῦ Ἡσυχαστηρίου.

Τὴν 14ῃ Σεπτεμβρίου ὁ Πρωτοσύγκελλος τῆς Ἱ. Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν πανοσ. ἀρχιμ. Χρυσόστομος Λάλος ἐτέλεσε τὴν θείαν Λειτουργίαν εἰς τὸν ἱερόν ναὸν τοῦ Ἡσυχαστηρίου Προφήτου Ἠλιοῦ Τουρκοβουνίων, ἐκήρυξε τὸν θεῖον λόγον καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀνέγνωσε τὴν ἀπόφασιν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου, δι' ἧς ἐγκαθιδρύεται ὡς προϊσταμένη τοῦ Ἡσυχαστηρίου ἡ μοναχὴ Χριστοσύμφη Πετίνη, θυγάτηρ τοῦ στρατηγοῦ Βελισσαρίου Πετίνη.

Ἱερὰ Μητρόπολις Σερβίων καὶ Κοζάνης

Τὴν 26ῃν τοῦ μηνὸς Αὐγούστου ἀνεχώρησεν εἰς Ἑλβετίαν ὁ Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Σερβίων καὶ Κοζάνης κ.κ. Διονύσιος. Κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς Γενεύην ὁ λόγιος Ἕλληνας ἱεράρχης θὰ ἐπισκεφθῆ τὸ ἄρτι ἱδρυθὲν καὶ λειτουργοῦν ἐκεῖ Πανορθόδοξον Κέντρον Θεολογικῶν Ἐρευνῶν, ὅπου καὶ ἔχει προσκληθῆ διὰ τὴν ὁμιλίαν. Ἡ πρόσκλησις αὕτη ἐγένετο πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Κοζάνης, καθ' ὅσον ἡ περὶ τὰ θεολογικὰ γράμματα ἐμβριθὴς καὶ πρωτότυπος ἐνασχόλησις του τὸν ἔχει καταστήσει γνωστὸν εἰς τοὺς θεολογικοὺς κύκλους τοῦ ἐξωτερικοῦ.

Τὰ ἰδιαίτερα δὲ περὶ τὴν ἐκκλησιολογίαν ἐνδιαφέροντά του καὶ αἱ σαφεῖς καὶ συγκεκριμέναι ἀπόψεις του διὰ τὴν ἐνδεδειγμένην εἰς τοὺς καιροὺς μας πορείαν τῆς Ἐκκλησίας

προεκάλεσαν καὶ ἑτέραν πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον πρόσκλησιν, ὅπως ἐπισκεφθῆ τὴν ἐν Ταιζέ τῆς Γαλλίας Ὀρθόδοξον Μονὴν καὶ ἐκεῖθεν συνοδευόμενος ὑπὸ Ἑλλήνων ὀρθοδόξων κληρικῶν μεταβῆ εἰς Παρισίους.

Ἐπὶ πλεόν, κατὰ τὴν παραμονὴν του εἰς Ζυρίχην ὁ Σεβασμιώτατος θὰ ἔχη συνεννοήσεις μετὰ τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνοπροξένου καὶ ἐκ Κοζάνης καταγομένου κ. Κ. Γκέρτσου διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν εὐαγοῦς ἰδρύματος εἰς τὴν πόλιν τῆς Κοζάνης. Ἡ προσπάθεια αὕτη εἶναι συνέχεια τῆς γενικωτέρας δραστηριότητός του διὰ τὴν ἱδρυσιν καὶ λειτουργίαν φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων εἰς τὴν Μητρόπολιν του. Οὕτως ἐκτὸς τῶν λειτουργούντων ἐκκλησιαστικῶν μαθητικῶν οἰκοτροφείων ἀρρένων καὶ θηλέων, ἤρχισεν ἡ ἀνέγερσις πλήρως ἐκσυγχρονισμένου γηροκομείου δυνάμειος ἑκατὸν κλινῶν. Τὴν ἀνέγερσιν καὶ λειτουργίαν τοῦ γηροκομείου τούτου ἀνέλαβε, κατόπιν ἀόκνων προσπαθειῶν τοῦ Σεβασμιωτάτου ἡ κοινωφελὴς Σουηδικὴ Ὀργάνωσις «Διευρωπαϊκὴ Ἀποστολὴ—Ἀτομικὴ Βοήθεια ἀνθρώπων ὑπάρξων» ἐδρεύουσα ἐν Lund τῆς Σουηδίας (Inter a European Mission Individual Help of Human Beings). Τὸ ἐκκλησιαστικὸν τοῦτο ἴδρυμα συμφώνως πρὸς ὑπογραφείσαν σύμβασιν θὰ περιέλθῃ μετὰ τινα ἔτη εἰς τὴν πλήρη δικαιοδοσίαν τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κοζάνης.

Ἱερὰ Μητρόπολις Κερκύρας

Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Κερκύρας καὶ Παξῶν ἀπέστειλε πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῆς «Ἐκκλησίας» τῆ 2 Σεπτεμβρίου 1966 τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν :

«Εἰς τὴν ἐφημερίδα «Ἐλευθερος Λόγος», ὑπὸ ἡμερομηνίαν 28 Αὐγούστου 1966, ἐδημοσιεύθη μακρὸν ἄρθρον, ὑπὸ τὸν τίτλον «νοσεῖ ὁ ἀνώτατος Κληρικός». Εἰς τὸ ἄρθρον αὐτό, ὁ δημοσιογραφὴσας στρέφεται, καὶ μάλιστα μὲ πολὺ χτυπητὰ γράμματα, κατὰ τοῦ Μητροπολίτου Κερκύρας Μεθοδίου, κατὰ τοῦ Μητροπολίτου μας δηλαδή, καὶ κατὰ τῆς Βασιλίσσης Φρειδερίκης. Ἀκολούθως ὁ δημοσιογραφὴσας ὑπὸ τὸν ὡς ἀνωτέρω τίτλον στρέφεται ἐναντίον ὄλου σχεδὸν τοῦ Ἱεροῦ Κλήρου καὶ αὐτοῦ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου. Γεγονὸς ὅμως εἶναι, ὅτι τὸ δημοσιογραφικὸν αὐτὸ φύλλον ἀποβλέπει εἰς ὑποστήριξιν πολιτικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, πιθανῶς δὲ καὶ γενικωτέρων κοινωκῶν ἀπόψεων, κατὰ τὴν συνείδησιν ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἐξυπηρετεῖ καὶ τῶν δημοσιογραφούντων ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις τῆς Κερκύρας εὐχαριστεῖ τὸν Ἀρθρογράφον, ὁ ὁποῖος ἀνομολογεῖ ἀρχικῶς τὴν προσωπικὴν ἀξίαν τοῦ Μητροπολίτου Κερκύρας Μεθοδίου, καὶ ἀκολούθως ἐξευρίσκει παράπτωμά τι, ὡς τὸ νομίζει, καὶ ζητεῖ τὴν ἐκκαθάρισιν αὐτοῦ. Πληροφορεῖ ὅμως ἡ Ἱερὰ Μητρόπολις Κερκύρας τὸν Ἀρθρογράφον τοῦ «Ἐλευθέρου Λόγου», ὅτι ὁ Μητροπολίτης Μεθόδιος εἰς οὐδὲν παράπτωμα περιέπεσεν, ὅπως τὸ νομίζει ὁ Ἀρθρογράφος. Διότι καὶ κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Παύλου συνέβη τὸ αὐτό, μέσα ἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν τῶν Ἀθηνῶν, ἐνώπιον ὅλης τῆς Ἱεραρχίας καὶ τῶσαν ξένων προσωπικοτήτων, ὅτε καὶ μὲ τὸν νέον Βασιλέα, ὁ ὁποῖος τοῦ ἐφίλησε τὸ χεῖρι, ἀντήλλαξεν ἄσπασμόν, καὶ οὐδεὶς ἔμεινε τὸν Μητροπολίτην μας. Πιθανῶς δὲ καὶ κατὰ τοὺς γάμους τοῦ ἐνισχύσει τοῦ Θεοῦ βασιλεύοντος Βασιλέως Κωνσταντίνου, κατὰ τοῦ ὁποῖου κύριως στρέφεται ἡ μῆνις τοῦ

«Ἐλευθέρι Λόγου». Ἔλαβε δὲ τὸ παράδειγμα ὁ Μητροπολίτης μας, νεαρὸς Διάκονος ἄν, κατὰ τὸ 1908, ἀπὸ τὸν ἀειμνήστου Ἀρχιεπίσκοπου Σεβαστιανόν, κατὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Α' μετὰ τῆς ἀειμνήστου Βασιλίσσης Ὀλγας καὶ τοῦ τότε Διαδόχου Κωνσταντίνου, οἰκογενειακῶς ἐλθόντων διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Κάιζερ τῆς Γερμανίας.

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ διαφαίνεται πασιφανῶς, εἶναι ὅτι ὁ Ἀρθρογράφος τῆς ἡμερίδος «Ἐλευθερος Λόγος» ἔλαβε εἰδησεογραφίαν ἐκ τῆς Κερκύρας. Διότι καὶ ἐδῶ ὑπάρχουν κάποιοι κ α κ ο θ ε λ η τ α ί, ποῦ ἐπεζήτησαν ἀφορμὴν, νὰ στραφοῦν κατὰ τὸν Μητροπολίτου, καὶ τῆς Βασιλίσσης Μητρὸς Φρειδερίκης, πράγματι δὲ κατὰ τῆς Βασιλείας. Τὸ μόνον λυπηρὸν δι' ἡμᾶς εἶναι ὅτι αὐτὸ προεβλήθη εἰδησεογραφικῶς ἐκ τῆς Κερκύρας.

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸν Μητροπολίτην μας εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι δὲν ἔμαθε νὰ μνησικακῆ, παρὰ νὰ ἀγαπᾷ, καὶ ἀσφαλῶς θὰ ἔχη εἶπει: «Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς», πιστευόμενος ὅμως, ὅτι δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ εἶπῃ «οὐ γὰρ οἶδα σι τί πι οιο ὦ σι», διότι ὡς εἶναι ἐμφανές, τόσον οἱ εἰδησεογράφοι ὅσον καὶ οἱ δημοσιογραφησαντες, ἀμφοτέρωθεν κακοθεληταί, ἔγραψαν σκοπίμως. Ἀσφαλῶς δὲ θὰ ἔχη εἶπει, ἐκεῖνο ποῦ εἶπεν ὁ πρωτομάρτης Στέφανος, λιθοβολούμενος: «Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἀμαρτίαν ταύτην». Διότι τὸ γόητρον τοῦ Μητροπολίτου μας εἶναι γνωστὸν καὶ πέραν τοῦ Πανελληνίου.

Κατὰ τὰ ἄλλα, ἔχει ἀρμοδιότητα μόνον ὁ κ. Εἰσαγγελεύς. Ἡμεῖς εὐχόμεθα ἵνα το Ἑλληνικὸν Κράτος εὐθυδρομοθῆ ἐν σωφροσύνῃ, καὶ ἐκλείψῃ ἡ ἀσχημοσύνη κατὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Βασιλείας. Διότι ἡ ἀσχημία αὐτὴ δὲν τιμᾷ τὴν Ἑλλάδα. Ταῦτα ἐκ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κερκύρας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ἱερὰ Μητρόπολις Θεσσαλονίκης

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 46 καὶ 47, παρ. 2 ἐδ. 2 τοῦ Α.Ν. 2200/40 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων» καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ ἔχοντας τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ἵνα καταλάβωσι τὰς κενὰς ὀργανικὰς θέσεις τακτικῶν ἐφημερίων τῶν ἐνοριῶν: 1) Ἀγίου Παντελεήμονος Πολίχνης, 2) Ἀγ. Παρασκευῆς Νέας Κρήνης, 3) Κοιμ. Θεοτόκου Δενδροποτάμου καὶ 4) Κοιμ. Θεοτόκου Σίνδου Θεσσαλονίκης, ὅπως, ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίας, υποβάλλωσιν ἡμῖν σχετικὴν αἴτησιν μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων δικαιολογητικῶν, προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἀνακέρυξιν ὑποψηφίων, πρὸς πλήρωσιν τῶν ἀνωτέρω κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 12 Σεπτεμβρίου 1966

† Ὁ Θεσσαλονίκης ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ

Ἱερὰ Μητρόπολις Κίτρους

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 46, 47 καὶ 48 τοῦ Α.Ν. 2200/1940 «Περὶ Ἱερῶν Ναῶν καὶ Ἐφημερίων» καὶ προκειμένου νὰ προβῶμεν εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν κενῶν ἐφημεριακῶν θέσεων: 1) Ἀγίου Νικολάου ἐν Γανοχώρῃ, 2) Προφήτου Ἡλίου ἐν Μπάνῃ Κίτρους, 3) Ἀγίου Στεφάνου ἐν Βρία, 4) Κοιμήσεως Θεοτόκου ἐν Τόζῳ, 5) Ἀγίας Κυριακῆς ἐν Κράνῃ, 6) Ἀγίου Σπυρίδωνος ἐν Ἀγ. Σπυρίδωνι, 7) Ἀγίου Γεωργίου ἐν Πόροις, 8) Ἀγίου Νικολάου ἐν Καρυαῖς καὶ 9) Ἀγίου Γεωργίου ἐν Μοσχοποτάμῳ, καλοῦμεν τοὺς βουλομένους καὶ κεκτημένους τὰ κανονικὰ καὶ νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντὸς μηνὸς ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τῆς παρουσίας υποβάλλωσιν ἡμῖν σχετικὴν αἴτησιν μετὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ὡς ἄνω Νόμου ὀριζομένων πιστοποιητικῶν πρὸς ἀνακέρυξιν αὐτῶν ὡς υποψηφίων.

Ἐν Κατερίνῃ τῇ 30ῇ Σεπτεμβρίου 1966

† Ὁ Κίτρους ΒΑΡΝΑΒΑΣ

« ΕΚΚΛΗΣΙΑ »

ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐκδιδόμενον κατὰ δεκαπενθήμερον

ΕΠΟΠΤΕΥΟΥΣΑ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

† Ὁ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

† Ὁ Μαρωνεῖας ΤΙΜΟΘΕΟΣ

† Ὁ Σερβίων καὶ Κοζάνης ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ Κ. ΣΠΕΡΑΝΤΣΑΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ

Ναῶν Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν: Δρχ. 50, 75, 100 ἔτησίως.
Λοιπῶν Ναῶν Ἐπικρατείας: 30 ἔτησίως.
Ἐξωτερικοῦ: δολλάρια 3.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Θεοδοσίου Σπεράντσα, Ἄς μὴ πλανώμεθα.

Μητροπολίτου Καλαβρίας Αἰμιλιανού, Ἐὰ εἰρηνικὰ τῆς θείας Λειτουργίας.

Μητροπολίτου Ζιχνῶν καὶ Νευροκοπίου Νικοδήμου, Ζητήματα ἐκκλησιαστικῆς δεοντολογίας.

Παν. Τρεμπέλα, Ἡ ἐν Βελιγραδίῳ Πανορθόδοξος Διάσκεψις.

Ἰωάννου Καρμίρη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ Δ' φάσις τῆς Β' Βατικανείου Συνόδου.

Μητροπολίτου Ἡλείας Γερμανοῦ, Ἐπίσκεψις Μητροπολιτῶν τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν ἀδελφὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας.

Ἰωάννου Καρμίρη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἡ Δ' Πανορθόδοξος Διάσκεψις τοῦ Βελιγραδίου.

Παρατηρήσεων στήλῃ.

Ἐκκλησιαστικὰ χρονικά.

Προκηρύξεις.

ΜΟΝΟΤΥΠΙΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΤΣΙΡΩΝΗ

Μενάνδρου 4 — Ἀθῆναι — Τηλ. 311.121

Ἐπεύθυνος Τυπογραφείου Γεώργιος Σ. Χρυσάφης

Ἰασωνίδου 22, Σοῦρμενα Ἑλληνικοῦ.